

Ole Jørgen Søndbø Abrahamsen

Arbeiderstaten som sviktet eller diktaturet som besto?

To skandinaviske arbeiderpartiers syn på den
russiske revolusjonen

Masteroppgave i Historie

Veileder: György Péteri

Mai 2020

Ole Jørgen Søndbø Abrahamsen

Arbeiderstaten som sviktet eller diktaturet som besto?

To skandinaviske arbeiderpartiers syn på den
russiske revolusjonen

Masteroppgave i Historie
Veileder: György Péteri
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Kunnskap for en bedre verden

1 INNHOLDSFORTEGNELSE

Sammendrag	IV
Abstract	V
Forord.....	VI
Forkortelser	VIII
1 Innledning	1
1.1 Problemstilling og avgrensning.....	1
1.2 Metode og teori	5
1.2.1 Mentale forestillinger.....	5
1.2.2 Personlig dimensjon.....	7
1.3 Historiografi	8
1.4 Kildekritiske betraktninger.....	10
1.5 Avhandlingens struktur	11
2 Historisk bakgrunn.....	13
2.1 Den russiske revolusjonen.....	13
2.2 Norsk kontekst.....	16
2.2.1 Det radikale unntaket	16
2.2.2 Det norske kildegrunnlaget	18
2.3 Svensk kontekst.....	19
2.3.1 Vegene til Folkhemmet.....	19
2.3.2 Det svenske kildegrunnlaget	20
3 Fra fredsfor kjempende arbeiderstat til nazi-kommunistisk diktatur – Det norske Arbeiderpartis forestillinger om den russiske revolusjonen	23
3.1 Den underutviklede fredsfor kjemperen i øst.....	23
3.2 Venstre kommunisme eller enhetsfront?.....	30
3.3 Planøkonomiens overlegenhet og en mektig befestning mot fascismen.....	35
3.4 Det sosialistiske mennesket og naturvitenskapelig marxisme	38

3.5	Fra arbeiderstat til nazi-kommunistisk diktatur	42
3.6	Oppsummerende konklusjon.....	47
4	Det bonapartistiske voldsdiktaturet som besto – Sveriges socialdemokratiska arbetarepartis forestillinger om den russiske revolusjonen	49
4.1	Bolsjevistisk bonapartisme og politisk revolusjon.....	49
4.2	Det underutviklede voldsdiktaturet i øst	52
4.3	Bolsjevikspøkelset luskende i egen bakgård.....	60
4.4	Europeisk modernisering, Stalins jernhånd, og et endret trusselbilde	64
4.5	Hekseprosessene, nazi-kommunismen og den asiatiske blodstyranen.....	68
4.6	Oppsummerende konklusjon.....	72
5	Sammenligning og konklusjon	75
5.1	Russland under norske og svenske øyne	75
5.2	Uforenelige skillelinjer.....	77
5.3	Arbeiderstaten som sviktet eller diktaturet som besto?.....	81
5.4	Konklusjon	85
5.5	Videre forskning.....	86
	Bibliografi.....	87
	Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek Oslo	87
	Arkiv	87
	Bibliotek, Det Tyvende Aarhundrede 1917-30.....	87
	Bibliotek, Litteratur.....	88
	Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek Huddinge	89
	Kungliga biblioteket Stockholm	90
	Bibliotek, Tiden	90
	Mikrofilm, Social-Demokraten (Stockholm).....	91
	Sekundærlitteratur.....	94
	Primærkilder som ikke er lest på arkiv	101
	Arbeiderbladet, Social-Demokraten (Oslo) til april 1923.....	101

Det Tyvende Aarhundrede 1931-40.....	103
Litteratur	104
Sluttnoter; en kommentar til kildeføringen.....	105
Appendiks	106

SAMMENDRAG

I denne avhandlingen diskuterer jeg hvilke forestillinger Det norske Arbeiderpartiet (DNA) og Sveriges socialdemokratiske arbetareparti (SAP) hadde om den russiske revolusjonen 1917-40. Diskusjonen er gjort på grunnlag av diskursen i partienes hovedorgan, ideologiske tidsskrifter og diverse partilitteratur. Perioden som blir undersøkt markerer inngangen til den sosialdemokratiske tidsalderen i Norge og Sverige. De to partiene som undersøkes hadde ulike veier til sin dominerende posisjon. DNA opplevde en radikal vending i 1918, var i perioden 1919-23 medlem i Komintern, og anså på 1920-tallet at revolusjonær klassekamp var veien til en sosialistisk fremtid. På 1930-tallet beveget partiet seg gravis mot å bli et reformistisk sosialdemokratisk parti. Gjennom dette besto den russiske revolusjonen som en viktig inspirator. I avhandlingen viser jeg at DNA anså Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen for å være en arbeiderstat, som også DNA ville etterstrebe. Etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland skjedde det et brudd, og den russiske revolusjonen gikk fra å være en historie om arbeiderbevegelsens mulighet til å realisere et nytt samfunn til å bli en historie om despotisk kapring av arbeiderstaten som søkte å nå dette målet. Sovjetunionen ble for DNA diktaturet som sviktet arbeiderbevegelsen den hevdet å representere. SAP var et reformistisk sosialdemokratisk parti som motsatte seg den russiske revolusjonen helt fra bolsjevikenes maktovertakelse i 1917. Oktoberrevolusjonen var sett som en politisk revolusjon gjennomført med mål om å etablere et voldsdiktatur i et underutviklet land uten forutsetningene til å skape et sosialistisk samfunn. Den russiske revolusjonen ble sett i analogi med den franske revolusjonen gjennom hele perioden, som en revolusjon som gikk fra en radikal fase til en stalinistisk – bonapartistisk – konsolidering av diktaturet. Til slutt gjør avhandlingen en sammenligning av de gjeldende tendensene i de to partienes diskurs om den russiske revolusjonen. Mitt argument er at visse tendenser i DNA nærmet seg narrativet som hadde blitt ført i SAP gjennom hele perioden. Jeg viser at forestillingene om den russiske revolusjonen i SAP hadde en sterk grad av kontinuitet. Bildet i DNA var mer komplisert, og endret seg i løpet av perioden. DNAs forestillinger nærmet seg diskursen i SAP på noen spesifikke punkter, mens de på andre punkter ikke gjorde dette. Partienes syn på den russiske revolusjonen inneholdt både likheter og distinkte særpreg gjennom hele perioden.

ABSTRACT

In this thesis, I discuss the perceptions, imaginations, and notions that the Norwegian Labour Party (DNA) and the Swedish Social Democratic Party (SAP) had about the Russian Revolution 1917-40. The thesis analyses the discourse in the party newspapers, journals, and literature. The discussion covers the beginnings of what has been termed “The Age of Social Democracy” in Norway and Sweden. The two parties had different roads to their position of dominance. DNA did go through a radical change in 1918. Between 1919-23, DNA was member of the Third Communist International and thought that socialism could only be achieved through revolutionary class warfare. In the 1930s, the party gradually abandon its earlier radicalism and increasingly assumed a reformist social-democratic complexion. Nevertheless, the Russian Revolution remained an important inspiration through the whole period. In the thesis, I argue that the Norwegian Labour Party did see Soviet Russia, and later the Soviet Union as a worker’s state much akin to what they themselves wished to achieve. The Nazi-Soviet pact of 1939, however, crushed this optimism. In the Norwegian Labour Party’s eyes, the Russian Revolution was transforming into a history of decay; were a dictatorship had betrayed the labour movement it claimed to represent. From the very moment the Bolsheviks seized power, the Swedish Social Democratic Party was opposed to the Russian Revolution. The October Revolution was viewed as a political revolution carried out with the establishment of an oppressive dictatorship in an underdeveloped country without the preconditions for socialism. The Russian Revolution was seen as analogous to the French Revolution throughout the period; as a revolution moving through a radical phase to a Stalinist – Bonapartist – consolidation of the dictatorship. imagined in analogy with the French Revolution throughout the whole period, the story of the revolution was the road from a radical phase to a Stalinist – Bonapartist – consolidation of the dictatorship. The thesis also offers a comparative discussion of the discourse in both parties. Here the central argument of the thesis is that the discourse in the DNA moved closer to the perceptions prevalent in the SAP. I show that the perceptions characterising thought in the SAP persisted continuously throughout the period. The story of DNA in this respect, was more complicated as their perceptions changed and in some specific areas converged with the discourse prevailing in the SAP, while in other areas no approximation occurred. The two parties’ mental images of the Russian Revolution did exhibit similarities as well as dissimilarities with one another throughout the period.

FORORD

Når jeg skriver dette fra mitt provisoriske hjemmekontor på barndomsrommet i Skien går samtidig fem studieår på Dragvoll i Trondheim mot slutten. Studiehverdagen ble snudd på hodet drøye to måneder før slutten på dette masterprosjektet når NTNU stengte ned studiestedene grunnet den pågående pandemien. De siste månedene har jeg fått erfare hvordan internett er en dårlig erstatning for en hverdag omgitt av et engasjerende og faglig interessert miljø. Dette er noe jeg har regnet med å komme til å savne når studietiden en dag er over, som jeg allerede nå har fått kjenne på. Derfor vil jeg først takke alle «Dragvollinger» på tvers av fagfelt som har bidratt til at jeg har fått vært en del av et slikt miljø i løpet av min studietid. De mange opphetede diskusjonene over lengre lunsjer og sene kveldstimer vil bli savnet.

Det er flere som fortjener en takk for den uvurderlige hjelpen de har gitt meg i arbeidet med dette prosjektet. Jeg vil takke de ansatte på Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Huddinge og Kungliga biblioteket i Stockholm. Dere la til rette for at mine arkivopphold ble spennende og produktive. De behjelpelige menneskene jeg har møtt på diverse antikvariat jeg har oppsøkt de siste to årene må også takkes, dere gav både tid til spennende samtaler og har beriket kildegrunlaget til denne avhandlingen. Snorre, Tony, Alexander og Marte må også takkes for å åpne sine hjem under arkivoppholdet mitt Oslo. Her må det også rettes en takk for midlene jeg fikk tildelt av Skien skolelegat. Disse var viktige for at arkivoppholdene i Oslo og Stockholm skulle være realistisk å gjennomføre.

Jeg vil rette en stor takk til alle medstudenter, kamerater og familiemedlemmer som har bidratt til prosjektet enten gjennom studiesirkler, samtaler eller tilbakemelding på tekstutkast. Her må det rettes en spesiell takk til Leif Bjarne Hammer, Ivar Vangen, Vegard Fjellestad og Sebastian Ekberg som alle har bidratt med konstruktive tilbakemeldinger til avhandlingen i sin helhet. Eirik Vige Kristoffersen må også nevnes for hans tilstedeværelse som en diskusjonspartner over internett i den spesielle innspurten av arbeidet på mitt ensomme hjemmekontor. Jeg vil også gi en takk til Are, som på kort varsel stilte opp med bil for å frakte litteraturen min fra Dragvoll til hjemmekontoret da studiestedene ble stengt. Dette gjorde at en situasjon som potensielt kunne skapt mye unødvendig ekstra arbeid i innspurten av dette prosjektet ikke oppsto. Her må også mine foreldre nevnes som åpnet opp sitt hjem helt i innspurten av prosjektet.

Min veileder György Péteri fortjener også en takk. Han har bidratt med gode innvendinger, samtaler, konstruktiv kritikk og råd. Han veiledet meg også på min bachelor og hans enorme kunnskap og faglige dedikasjon har vært en viktig inspirasjonskilde for meg de siste årene.

Til slutt vil jeg legge til at selv om mange har hjulpet til i arbeidsprosessen det har vært å skrive denne masteravhandlingen så er alle eventuelle feil selvsagt mitt eget ansvar.

Skien, mai 2020

Ole Jørgen Søndbø Abrahamsen

FORKORTELSER

AAB: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, Oslo

ARAB: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Huddinge

DNA: Det norske Arbeiderparti

IWW: Industrial Workers of the World

KB: Kungliga biblioteket, Stockholm

Komintern: Den tredje kommunistiske internasjonale

KPD: Tysklands kommunistiske parti

LO: Landsorganisasjonen i Norge

NB: Nasjonalbiblioteket i Norge

NEP: Ny økonomisk politikk; betegnelse på den økonomiske politikken i Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen i perioden 1921 til våren 1929.

NKP: Norges Kommunistiske Parti

NSA: Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti

PSI: Det italienske sosialistpartiet

SAP: Sveriges socialdemokratiska arbetareparti

SKP: Sveriges kommunistiska parti, tidligere SSV. Det eksisterte i perioden 1924-26 også et annet parti ved navn Sveriges kommunistiska parti etter en splittelse i SKP i 1924. I denne avhandlingen omtales det svenske Komintern-partiet fra 1921 som SKP.

SSV: Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, navnet på partiet som ble etablert i mai 1917 og fire år senere byttet navn til Sveriges kommunistiska parti.

SUKP: Sovjetunionens kommunistiske parti, hovedsakelig omtalt som «bolsjevikene» i denne avhandlingen.

1 INNLEDNING

Den russiske revolusjonen markerer et viktig vendepunkt i historien til den europeiske arbeiderbevegelsen. Synet på bolsjevismen i Sovjet-Russland førte til en splittelse av de politiske partiene som representerte arbeiderbevegelsen i Europa. I de fleste europeiske land krystalliserte dette seg i form av to partier med to ulike politiske linjer; (1) et parti som var et uttalt klassekampsparti med mål om å skape umiddelbar revolusjon og innføre proletariatets diktatur, (2) samt et parti som søkte å reformere samfunnet innenfor de eksisterende politiske rammene. Norge var sammen med Italia det eneste landet i hele Vest-Europa hvor *ett* samlet parti som skulle representere arbeiderbevegelsen valgte den første linja og tilsluttet seg Den tredje kommunistiske internasjonale (Komintern) ved opprettelsen i 1919.¹ I Sverige eksisterte det fra våren 1917 to parti som valgte hver sin linje. Historien om Norge og Sverige i årene etter 1917 viser at splittelsens tidspunkt og betydning varierte stort. Det norske Arbeiderparti (DNA) valgte å knytte sterke bånd til bolsjevikene, mens Sveriges socialdemokratiske arbetareparti (SAP) hadde en anti-bolsjevikisk holdning helt fra oktoberrevolusjonens seier i 1917. Partiet i Sverige hadde blitt sprengt allerede i mai samme år, mens i Norge sto partiet samlet helt frem til 1921. I DNA eksisterte det en programfestet støtte til Sovjetunionen og proletariatets diktatur frem til november 1939, mens SAP anså bolsjevismen som en stor trussel mot deres eget politiske prosjekt.² Den russiske revolusjonen startet en turbulent periode i arbeiderbevegelsen, med steile fronter mellom de som identifiserte seg med utviklingen i Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen, versus de som ville distansere seg fra den.

1.1 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING

Mitt projekts overordnede problemstilling er følgende:

Hvilke forestillinger hadde Det norske Arbeiderparti og Sveriges socialdemokratiske arbetareparti om den russiske revolusjonen 1917-40?

Ordet *forestilling* handler om hvordan man tenker på, avbilder i sitt sinn, eller forklarer noe i verden. Mentale forestillinger kan derfor oppfattes som et speil som ikke nødvendigvis gir fra seg

¹ Det italienske sosialistpartiet (PSI) var det andre tradisjonelle partiet som meldte seg inn i Komintern.

² Denne påstanden om SAP vil jeg argumentere for i kapittel 4. Når det gjelder DNAs programfestede støtte til «proletariatets diktatur» så er det diskutabelt hvor mye dette hadde å si partiets *praksis* på 1930-tallet. Det er historisk komplisert å sette ned et absolutt tidfestet punkt om når DNA gikk over til en sosialdemokratisk linje og har derfor blitt diskutert av historikere som har kommet frem til ulike konklusjoner. Denne historiske diskusjon jeg vil redegjøre for i 2.2.1.

et korrekt bilde av virkeligheten, men derimot utgjør en psykisk, sosialt, kulturelt, historisk betinget representasjon av virkeligheten slik enn selv oppfatter det. Prosjektet mitt er en kulturhistorisk tekstanalyse som søker å undersøke en forestillingsverden ved å diskutere meningsinnholdet i aviser, litteratur, reiseskildringer, tidsskrifter, satiretegninger, pamfletter og noen brev fra perioden. Jeg vil dermed ikke ha som mål å legge vekt på enkeltpersoners forestillingsverden. Målet er derimot å kunne bryte ned diskursen³ i DNA og SAP om den russiske revolusjonen, for å finne flere sett med tendenser som var gjeldende og gjøre en sammenligning basert på dette.

Den observante leser vil kanskje her spørre seg om tidsperioden ikke er i overkant omfattende innenfor begrensningene til en masteravhandling, det er derfor viktig ytterligere å klargjøre prosjektets formål og avgrensning. Avhandlingen vil ha et begrenset siktemål ved å studere de to politiske bevegelsenes forestillingsverdener om en annen over en lengre periode. Den vil ikke søke å gi inngående forklaringer på partienes holdninger til enkelte konkrete hendelser. Målet er heller ikke å nødvendigvis kunne trekke konklusjoner om forestillingene var utbredt som sådan i bevegelsene, selv om dette i noen spesifikke tilfeller vil bli diskutert. Siktemålet er å analysere et sett av tendenser. Jeg vil med dette overblikket over en lengre periode kunne se om det eksisterte visse forestillinger som bevares, eller endres, i henhold til de lange linjene i den historiske utviklingen. Diskusjonen og sammenligningen av de diskursive tendensene vil gi et innblikk i hvilke deler av den som besto i perioden, hvilke som endret seg, og ikke minst hvilke deler av diskursen i de to lands partier som var overførbar, eller ikke, til det andre landet.

En mer presis formulering av prosjektets avgrensning i tid ville kanskje vært at jeg skal studere den russiske revolusjonen og dens etterspill. Hvilken periode som eksakt kan kalles den russiske revolusjonen har vært diskutert blant historikere. De fleste er enige om at februarrevolusjonen 1917 er et godt startpunkt, mens definisjonen av sluttpunktet varierer fra oktoberrevolusjonen samme år til Moskvaprosessene i 1936-38.⁴ Bruken av begrepet i denne

³ Med diskurs menes det; språklige operasjoner uttrykt i en gitt kontekst. Hvordan diskurser kan analyseres, og hvilken informasjon de kan gi oss vil utdypes ytterligere i 1.2.1.

⁴ Fitzpatrick legger frem denne diskusjonen i introduksjonen til sin bok. Her pekes alle de følgende hendelsene på som mulige tidspunkt som kan markere slutten på «den russiske revolusjonen»: November 1917, ved bolsjevikenes seier i borgerkrigen 1920 og introduserte NEP i 1921. «Stalins revolusjon ovenfra» med innføring av femårsplanene, kollektivisering av jordbruket og en «kulturell revolusjon» eller Moskvaprosessene og de store forfølgelsekampanjene som var i Sovjetunionen 1936-38; Sheila Fitzpatrick, *The Russian Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 2-5.

avhandlingen har til hensikt å gi en samlebetegnelse på utviklingen av bolsjevikenes styre og hvordan samfunnet utviklet seg i Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen helt frem til 1940. Dette betyr også at startpunktet for prosjektet ikke er mars 1917, men november 1917.⁵ Grunnen til at jeg har gjort dette valget er fordi jeg ønsker å undersøke hvilke forestillinger de to arbeiderpartiene hadde av bolsjevikenes styre. Det er her et viktig moment at SAP hadde en sterkt antibolsjevikisk linje fra november 1917 til 1940, mens de var uttalt positive til februarrevolusjonen. Dette innebærer også at det skjedde en enorm vending i deres forestillinger om den russiske revolusjonen i løpet av 1917. En undersøkelse av dette ville tatt mye plass uten at det ville tilføyd tilsvarende interessante perspektiver til sammenligningen av de partienes syn på bolsjevikeregimet. Dessuten er dette godt undersøkt i forskningslitteraturen fra før av.⁶ Valget om å strekke omfanget av mitt prosjekt helt til våren 1940 er gjort ettersom det etter inngåelsen av ikke-angrepspakten mellom Sovjetunionen og Nazi-Tyskland i 1939, og frem til invasjonen av Norge i april 1940, oppsto et stort brudd i DNA. Sovjetunionen gikk fra å være en arbeiderstat til å bli diktaturet som sviktet arbeiderbevegelsen og den russiske revolusjonen.⁷ Dette bruddet var også starten på en antikommunistisk trend som skulle prege det sosialdemokratiske hegemoniet i etterkrigstidens Norge.⁸ Dette er spesielt interessant ettersom jeg vil vise at forestillingene om den russiske revolusjonen i DNA til en viss grad nærmet seg diskursen i SAP mot slutten av perioden. Avgrensningen for denne avhandlingen er derfor satt til å ta for seg den russiske revolusjonen og dens etterspill, fra november 1917 til våren 1940.

Norge og Sverige er spesielt interessante tilfeller å undersøke når det gjelder synet på den russiske revolusjonen 1917-40. Begge land hadde et sterkere forankret parlamentarisk system og – spesielt Sverige – hadde gjennomgått en større industrialisering før 1917 enn hva tilfellet var i

⁵ I denne teksten vil jeg bruke *ny stil*. Sovjet-Russland byttet i februar 1918 fra den julianske til den gregorianske kalender. Det vil være to unntak; jeg bruker begrepene «februarrevolusjonen» og «oktoberrevolusjonen» ettersom dette er vanlig sedvane, selv om disse er bygget på den julianske kalender. Dette innebærer derfor at jeg vil omtale måneden februarrevolusjonen fant sted som mars og måneden oktoberrevolusjonen fant sted som november. Både Norge og Sverige brukte den gregorianske kalender, og derfor vil teksten i avhandlingen korrespondere best med primærkildene ved bruk av *ny stil*.

⁶ Martin Alm. "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920", i *Rysk Spegel – Svenska berättelser om Sovjetunionen – och om Sverige*, red. Kristian Gerner og Klas-Göran Karlsson, (Lund: Nordic Academic Press, 2008), 121-22.

⁷ Dette underbygges i 3.5.

⁸ Eirik Wiig Sundvall, *Gerhardsens Valg – Arbeiderpartiets tunge avskjed med Sovjetunionen* (Trondheim: Gyldendal Norsk Forlag, 2016), epub, kap 6. 266-67.

det samfunnet bolsjevikene tok makten over i november 1917.⁹ Partiene fra arbeiderbevegelsen hadde ulike erfaringer med å skape kompromiss i det parlamentariske systemet. I Sverige var SAP med å planlegge, og senere gjennomføre allmenn stemmerett til riksdagen i koalisjon med liberale. I Norge ble «allmenn»¹⁰ stemmerett for menn som ikke fikk fattighjelp vedtatt av liberalere før arbeiderbevegelsens eget parti hadde kommet inn på stortinget. DNA representerte på mange måter unntaket fra regelen i den europeiske arbeiderbevegelsens forhold til bolsjevikene, mens SAP hadde en tilnærming som lignet mer på den generelle utviklingen, i den grad man kan snakke om noen generell utvikling. I begge land var mellomkrigstiden en innledende fase til en periode hvor de sosialdemokratiske partiene klarte å etablere et kulturelt hegemoni¹¹ og sitte med regjeringsmakten over en historisk lang periode. Prosjektets avgrensning tar altså for seg det bakenforliggende forspillet og starten på den sosialdemokratiske tidsalderen i de to land.¹² Uten at avhandlingen kommer inn på dette ytterligere er det også relevant å trekke frem at DNA og SAP førte to ulike utenrikspolitiske linjer i etterkrigstidens kalde krig. Mitt prosjekt vil gi en vesentlig bakgrunn for eventuell videre forskning om partienes forestillinger om den russiske revolusjonen spilte en rolle i dette. Til tross for den overfladiske likheten mellom de to landenes periode med sosialdemokratisk hegemoni, så var både vegen til dette hegemoniet, og synet man hadde på den russiske revolusjonen ulikt. Avgrensningen og problemstillingen til dette prosjektet er derfor valgt for å nettopp kunne analysere både skillelinjer og likheter i denne perioden, og nyansere bildet av en tilsynelatende lik historisk utvikling i de to lands arbeiderbevegelser.

⁹ Ronald Findlay og Kevin H. O'Rourke, *Power and Plenty – Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium* (New Jersey: Princeton University Press, 2007), 411-14; og Francis Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder – Norge og Sverige i det 20. Århundre* (Oslo: Pax Forlag, 2013), 36-41.

¹⁰ Her er det viktig å legge til at den «allmenne» stemmeretten til kommune- og stortingsvalg som ble gjennomført i Norge i 1896-98 ikke inkluderte kvinner og personer som fikk fattighjelp. Kvinner fikk stemmerett i 1913, og den reelle allmenne stemmeretten kom først i 1919 når fattige også ble inkludert; Finn Olstad, "Spørsmålet om revolusjon i Norge og Skandinavia 1917-21", *Arbeiderhistorie*, 32.årg., nr. 1, (2018); og Trond Gram og Ole Martin Rønning, *De lange linjer – Arbeiderbevegelsens historie i Norge* (Oslo: Res Publica, 2017), 38 og 46.

¹¹ Et kulturelt hegemoni henviser til når folk internaliserer maktavernes syn på verden. Begrepet kulturelt hegemoni redegjøres ytterligere for i 1.2.1.

¹² Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 84-85, og 248-49; Tommy Möller, *Svensk politisk historia – Strid och samverkan under tvåhundra år*, (Lund: Studentlitteratur, 2015), 67-77; og Åsa Linderborg, *Sosialdemokraterna skriver historia – Historieskriving som ideologisk maktresurs 1892-2000* (Stockholm: Atlas, 2002), 24-31 og 456-70.

1.2 METODE OG TEORI

1.2.1 MENTALE FORESTILLINGER

Diskursanalyse har vært kontroversielt i fagfeltet, og heftig diskutert blant de som anvender det. På tross av dette er det en enighet om at det finnes en diskursiv dimensjon i den sosiale verden, og at denne kan si oss noe om menneskers mentale forestillinger i fortiden. Det finnes ulike metodologiske tilnærminger til hvordan forskere kan undersøke fortidens diskurs. Larry Wolff har isolert fire relativt konkrete mentale operasjoner som han hevder speiles i tekst i sin analyse av tekster skrevet av opplysningsfilosofene. Wolffs analytiske ambisjon siktet på en spesifikk type diskurs som han kalte mental kartlegging, og som siden har blitt kalt symbolsk geografi. Dette handler om diskurser som artikuleres i og opererer med romlige konsepter.¹³ Mouffe og Laclau har dog på sin side utvidet begrepet diskursiv prosess til å omhandle noe mer enn kun tekstuelle operasjoner.¹⁴ Det kan nok her også være viktig å skille mellom hvilken periode som analyseres, ettersom digitale plattformer har blitt et viktig sted for spredning av informasjon og desinformasjon i nyere tid. Mens dagens politiske partier legger ned enormt mye mer energi i dette, så vil jeg uten videre sammenligning vise i kapittel to at det i perioden 1917-40 var partiavisene som var den viktigste plattformen partiene hadde for å spre deres samfunnsanalyse og syn på verden til befolkningen. Derfor er nettopp en tekstanalyse av partiavisene sentralt for å fange diskursen som gjorde seg gjeldende innenfor arbeiderbevegelsen i denne perioden.

Antonio Gramsci hevdet at det er mulig å herske over et samfunn uten bruk av maktmidler som vold og tvang gjennom et kulturelt hegemoni. Dette hegemoniet eksisterer når folk ser verden gjennom den herskende klasses øyne, taler makthavernes språk og internaliserer deres tankesett og syn på verden. Derfor vil også hegemoniet sette rammer for, og påvirke de meningsdannelser som skapes i et samfunn. Han trekker så dette videre til å skrive om hvordan forestillingene folk har av sin egen omverden også kan sies å forme ens egen identitet, både som gruppe og enkeltperson. Dette innebærer at hegemoniet som eksisterer bidrar til å forme en overbygning som legger premisset for menneskers oppfattelse av seg selv og sine omgivelser. Hegemoniet kan

¹³ Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe – The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (California: Stanford University Press, 1994).

¹⁴ Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips, *Diskursanalyse – som teori og metode* (Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur, 2013), 41-45.

således danne et sett med «objektive realiteter» som er historisk betinget.¹⁵ Et eksempel på dette er konseptene «øst» og «vest», som Gramsci selv har påpekt som eksempler på noe som kan oppfattes som «objektive realiteter», men som i realiteten kun er menneskelige konstruerte konsepter.¹⁶ Et vesentlig poeng Gramsci pekte på var at et hegemoni aldri kunne bli totalt. Selv om en herskende klasse dominerer den offentlige diskursen og inntar en hegemonisk posisjon, vil det alltid eksistere perspektiver som er motstridende med og utfordrer det dominerende.¹⁷ Det er tre ting som gjør dette interessant for mitt prosjekt. For det første hevdet han at konseptene folk hadde av sin omverden kom til syne gjennom språket de bruker. Derfor er en tekstanalyse viktig hvis man søker å forstå hvordan fortidens mennesker mentalt forestilte seg omverden. For det andre anså Gramsci politiske partier som sentrale aktører til å kunne utfordre det eksisterende hegemoniet.¹⁸ Partiene jeg undersøker i dette prosjektet kan altså ha påvirket meningsdannelsene som sådan i befolkningen. Spesielt med tanke på at de begge ble de største partiene i sine land mot slutten av perioden. For det tredje vil analysen kunne si noe om hvor tett tilknyttet forestillingene om den russiske revolusjonen var de to partienes ideologiske grunnsyn.

Edward Said viste i 1978 i boken *Orientalismen* hvordan britiske og franske koloniale prosjekt mentalt konstruerte en rekke representasjoner av den såkalte «orientalske» lokalbefolkningen.¹⁹ Det viktigste å ta med seg fra Suids bok med henhold til dette prosjektet er hans analyse av hvordan konstruksjonen og konstitueringen av *de andre* bidro til å forme britiske og franske kolonisters syn på *selvet* – deres egen identifisering og rettferdiggjøring av koloniseringen som et siviliseringsprosjekt. Identitetene ble altså skapt relasjonelt. Said poengterte at vestlige tenkere gjennom tekstuelle operasjoner konstruerte forestillinger om «orienten». Disse har manifestert seg i vestlige akademia, populærkultur og forståelse av en enormt stor region av

¹⁵ György Lukács har her skrevet om hvordan de «objektive realitetene» som dannes dermed også oppfattes i sin samtid som tidløse, og at de dermed kan tjene til å opprettholde den eksisterende basisen. Et viktig fellestrekk ved marxismen er dog at den hevder å kunne se forbi sin egen samtid; Antonio Gramsci, "Notebook 7", i *Antonio Gramsci prison notebooks*, bind 3, o.v og red. Joseph A. Buttigieg (New York: Columbia University Press, 2011); 161-63, og 184-87; Antonio Gramsci, "Notebook 8", i *Antonio Gramsci prison notebooks*, bind 3, o.v og red. Joseph A. Buttigieg (New York: Columbia University Press, 2011), 320-21, og 337-38; György Lukács, *Historie og klassebevissthet – studier i marxistisk dialektikk*, o.v Harald Berntsen og Stein Rafoss (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1971), 13-17.

¹⁶ Gramsci, "Notebook 7", 175-76.

¹⁷ David McNally, "Language, history, and class struggle", *Monthly Review*, 47.årg., nr. 3, (1995), DOI:10.14452/MR-047-03-1995-07_2.

¹⁸ Antonio A Santucci. *Antonio Gramsci*, o.v Graziella Di Mauro (New York: Monthly Review Press, 2010), 156; og Joseph A. Buttigieg, "Introduction", i *Antonio Gramsci prison notebooks*, Bind 1, o.v Joseph A. Buttigieg, og Antonio Callari, red. Joseph A. Buttigieg (New York: Columbia University Press, 2011), 21.

¹⁹ Edward Said, *Orientalism* (London, Penguin, 2003).

verden. Said kommer også frem til at vi alle, inkludert han selv, har blitt påvirket av den historiske konteksten vi selv opplever og representasjonene vi hver dag møter gjennom litteratur og populærkultur. Suids bok er viktig ettersom den grunnla det analytiske studiefeltet som handler om symbolsk geografi. Jeg vil også vise at orientaliserende forestillinger som kan spores tilbake til de koloniale prosjektene også påvirket DNA og SAPs syn på den russiske revolusjonen.

György Péteri hevder symbolsk geografi kan vise hvordan mennesker definerer seg selv i et diskursivt konstruert «geografisk» rom. Ved å analysere tendenser i den diskursive prosessen som har funnet sted argumenterer han for at vi kan si noe om nettopp dette rommet, innenfor hvilket identiteter formes og konstrueres med hjelp av spesielle termer.²⁰ Dette er fra introduksjonen han gjør i en bok som tar for seg det østlige synet på det vestlige i hverdagslivet innenfor de stats sosialistiske landene. Selv om mitt fokus er på bestemte politiske bevegelser er dette relevant ettersom det viser hvordan man ved å analysere diskurser kan studere identitetsbygging.

Formålet med undersøkelsen jeg gjør av primærkildene vil derfor være å avdekke meningsinnholdet, narrative, og argumentasjonsrekkene som ble brukt i deknningen av den russiske revolusjonen. Jeg har et mål om å avdekke om de historisk betingede og konstruerte forestillingene i SAP og DNA formet hvordan de identifiserte deres eget politiske prosjekt. Dermed vil jeg gå dypt inn i de ideologiske tidsskriftene, litteraturen, og pamflettene som diskuterer nettopp dette. Jeg vil også tolke en rekke satiretegninger som ble publisert med denne litteraturen eller i avisene som tekst, og diskutere hva den utbredte bruken av dette kan si oss om forestillingene om den russiske revolusjonen. For å se på det enda mer personlige møte med bolsjevikregimet vil jeg også analysere reiseskildringer og noen få brev som tar for seg nettopp dette av personene selv.

1.2.2 PERSONLIG DIMENSJON

Etttersom metodebruken legger til grunn at en formes av sine omgivelser, situasjoner og samfunnet man eksponeres for tenker jeg at det på dette stadiet er viktig å dele noen personlige kommentarer om min motivasjon til å utføre dette prosjektet. Jeg har selv en bakgrunn som aktiv i ulike organisasjoner i arbeiderbevegelsen, noe denne fremstillingen naturligvis vil bære et visst preg av. Denne tiden har også lært meg at hvordan folk tenker om bevegelsens historiske fortid former

²⁰ György Péteri. "The Oblique Coordinate Systems of Modern Identity", i *Imagining the West in Eastern Europe and the Soviet Union*, red. György Péteri., (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2010), 2-5.

deres syn på bevegelsens formål i dagens samfunn. Erfaringer fra denne tiden har også lært meg at forestillingene om bevegelsens fortid varierer enormt. Selv om det *ikke* eksisterer en enighet om det historiske narrativet, så eksisterer det uten tvil noen narrativ som er mer dominante enn andre, og noen har kanskje også inntatt en hegemonisk posisjon. En stor del av motivasjonen for å gjøre dette prosjektet har derfor vært for å kunne dekonstruere deler av arbeiderbevegelsens egen historie, og hvordan disse mekanismene også spilte en rolle i fortiden.

1.3 HISTORIOGRAFI

Det har blitt gjort en rekke studier av vestlige forestillinger om Russland og Sovjetunionen. Wolff viser i sin bok *Inventing Eastern Europe* at filosofer og reisende under opplysningstiden sine skildringer av blant annet Russland skapte en kulturell konstruksjon om Øst-Europa som et område mellom det siviliserte Vest-Europa og dets motpart det barbariske Asia. I det mentale kartet ble derfor Russland delegert til et område som representerte en motpart til det siviliserte vest.²¹ Videre har Martin Malia i sin bok *Russia under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*, argumentert for at bolsjevikenes revolusjon i 1917 startet en lengre prosess som snudde det tidligere synet på hodet. Russland gikk fra å være et Østeuropeisk land som strakk seg inn i Asia, til å bli et asiatisk land som strakk seg mot Europa. Malia understreker dog også det faktum at den sovjetiske perioden var spesiell ettersom det ikke eksisterte noen konsensus blant representasjonene om Russland.²² Dette kommer tydelig frem i David Cautes bok *The Fellow-Travellers* som undersøker vestlige intellektuelle sitt positive syn på stalinismen som et håp for menneskehetens fremskritt, uten at de nødvendigvis ville importere dette systemet til vesten.²³

Når det gjelder sosialdemokratiske forestillingene om den russiske revolusjonen fra 1917 og ut på starten av 1920-tallet, så er dette allerede diskutert godt av Håkan Blomqvist i "Socialismus Asiaticus" og av Martin Alm i deler av boken *Rysk Spegel*. Blomqvist poengterer at «kultur- og raseutviklingstanken» ble flettet inn i den sosialdemokratiske forståelsen av den historiske materialismen. Han viser til hvordan en rekke ledende sosialdemokrater brukte dette i sitt ideologiske forsvar mot bolsjevismen, og til å påpeke hvorfor Russland ikke hadde den

²¹ Wolff, *Inventing Eastern Europe*.

²² Martin Malia, *Russia under Western eyes – from the bronze horseman to the Lenin mausoleum* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1999), 292-93.

²³ David Caute, *The Fellow-Travellers – A postscript to the Enlightenment* (London: Weidenfeld and Nicolson Limited, 1973).

økonomiske basisen som skulle til for å skape et sosialistisk samfunn.²⁴ Dette underbygges av Alm, som konkluderer med at forestillingene om en primitiv «asiatisk» sosialisme ble for en rekke sosialdemokrater en forklaring på hvorfor Sovjet-Russland ikke utviklet seg til det de anså som et sosialistisk samfunn.²⁵ Mitt prosjekt vil i 4.5 vise at mange av de elementene Alm og Blomqvist nevner hadde en kontinuitet og kan sies å ha overlevd i en lengre periode i det svenske sosialdemokratiet.

Det eksisterer også sekundærlitteratur som går inn på relasjonene mellom svenske sosialdemokrater og mensjeviker. Blomqvist har skrevet en rekke tekster om dette og Aleksander Kans bok *Hemmabolsjevikerna* er sentral. Kan kommer i sin bok inn på *Social-Demokratens* (Stockholm) utelukkende negative posisjon til bolsjevismen fra oktoberrevolusjonen til 1919. Kan hevder også at Hjalmar Branting var den mest informerte sosialdemokraten i hele Vest-Europa om utviklingen i Sovjet-Russland.²⁶ Dette grunnet vennskapet med en rekke russere som oppholdt seg i Stockholm, og korrespondansen fra Nils Lindh.²⁷ Han peker dog også på at SAP sitt forhold til Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen er lite utforsket med primærkilder, derfor kan mitt prosjekt bidra til å gi nye perspektiv på et område hvor det er faglig behov for dette.

Det har vært forsket mye på radikaliseringsprosessen av den norske arbeiderbevegelsen i tiden rundt første verdenskrig og dens etterspill. Det ble skrevet en rekke avhandlinger med tema om radikaliseringsprosessen, revolusjon og reformisme i den norske arbeiderbevegelsen for denne perioden på 1970-tallet.²⁸ De betydningsfulle historikerne Odd-Bjørn Fure, Einhart Lorenz og Per Maurseth skrev alle avhandlinger rundt dette temaet.²⁹ Det norske Arbeiderpartis politiske vendinger i deres

²⁴ Håkan Blomqvist. "Socialismus Asiaticus – Bolsjevismen som orientaliskt hot för svenska socialdemokrater", i *Kommunismen hot og löfte – arbetarrörelsen i skuggen av Sovjetunionen 1917-1991*, red. Håkan Blomqvist og Lars Ekdahl, (Stockholm: Carlsson bokförlag, 2002).

²⁵ Alm, "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920", 143 og 149.

²⁶ Aleksander Kan, *Hemmabolsjevikerna – Den svenska socialdemokratin, ryska bolsjeviker och mensjeviker under världskriget och revolutionsåren 1914-1920* (Stockholm: Carlssons, 2005), 222-28.

²⁷ Nils Lindh gikk under pseudonymet N. Strannikov.

²⁸ Olstad legger frem at det i perioden 1968-87 ble gjort 50 hovedoppgaver med tilknytning til tematikken radikaliseringsprosessen, revolusjon og reformisme i den norske arbeiderbevegelsen; Olstad, "Spørsmålet om revolusjon i Norge og Skandinavia 1917-21",

²⁹ Fure gjorde sin doktoravhandling om dette tema i perioden 1918-20, Lorenz skrev på sin side om den norske arbeiderbevegelsens forhold til Komintern i perioden 1919-30 og Maurseth skrev sin hovedoppgave om temaet (den ble senere utgitt i bokform og er i likhet med Fure sin avhandling brukt i mitt arbeid med dette prosjektet); Einhart Lorenz, *Norweigsche Arbeiterbewegung und Kommunistische Internationale 1919-1930 – Untersuchung zur Politik der norwegischen Sektion der Kommunistischen Internationale* (Oslo: Pax Forlag, 1978); Odd-Bjørn Fure, "Mellom reformisme og bolsjevisme – Norsk arbeiderbevegelse 1918-1920 – Teori, Praksis" (Doktorgradsavhandling,

forhold til den russiske revolusjonen har vært en betydelig del av denne forskningen. Til tross for dette eksisterer det ikke noen sammenfattet diskursanalyse av DNAs syn på den russiske revolusjonen og Sovjetunionen. I den nyere boken *Gerhardsens Valg* kommer Sundvall inn på en del moment som er relevant for mitt prosjekt.³⁰ Sundvall diskuterer den idéhistoriske påvirkningen bolsjevikene hadde på DNA, og hva som ledet opp til DNAs brudd med Sovjetunionen. Som Sundvall selv skriver i sin innledning er de forestillingene personene han diskuterer hadde om Sovjetunionen en sentral del å analysere for å besvare spørsmålene han stiller. Sundvall argumenterer i kapittel fem og seks i boken for at reaksjonen på ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland var det endelige bruddet partiet gjorde med Sovjetunionen, både politisk og som et land sterkt tilknyttet DNAs egen identitet. Han hevder også at tiden etter dette og frem til Nazi-Tysklands invasjon av Norge var en periode som la grunnlaget for DNAs antikommunistiske linje under den kalde krigen.³¹ Sundvalls bok vil altså være svært relevant for diskusjonen jeg skal gjøre i kapittel tre. Boken har dog et sterkt fokus på enkeltaktørers ideologiske overbevisninger og veivalg. Det er derfor små deler av det Sundvall har undersøkt som vil være direkte overførbart til sammenligningen jeg skal gjøre i mitt prosjekt.

Det eksisterer ingen tidligere forskningslitteratur som sammenligner diskursen om den russiske revolusjonen i DNA og SAP. Det eksisterer dog litteratur som gjør en grundig sammenligning av to partiene som sådan. Francis Sejersted har gjort en sammenligning av den politiske utviklingen i de to land i boka *Sosialdemokratiets Tidsalder*, dette verket er viktig for å forstå den historiske bakgrunnen.³² Som tidligere nevnt påpeker Malina at det ikke eksisterte noen bred konsensus i representasjonene om Sovjetunionen blant opinionen i vest, noe som også vil si at det har eksistert et vakuum hvor det potensielt har foregått en idékamp mellom de politiske bevegelsene. Mitt prosjekt vil derfor bidra med en ny kunnskap ved å gjøre denne sammenligningen av to politiske bevegelser i kapittel fem.

1.4 KILDEKRITISKE BETRAKTNINGER

For å gjøre denne undersøkelsen har jeg valgt hovedorganene til DNA og SAP, samt de ideologiske tidsskriftene *Det Tyvende Aarhundrede* og *Tiden* som hovedkilder. En ytterligere

Universitet i Bergen, 1983); og Per Maurseth, *Fra Moskva-teser til Kristiania-forslag – Det norske arbeiderparti og Komintern fra 1921 til februar 1923* (Oslo: Pax Forlag, 1972).

³⁰ Sundvall, *Gerhardsens Valg*.

³¹ Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 1, 6-7 og Kap 6, 266-67.

³² Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*.

kontekstualisering av hvorfor nettopp disse er valgt vil gjøres i 2.2.2 og 2.3.2. Utover dette har jeg også analysert et utvalg av litteratur, reiseskildringer, satiretegninger og pamfletter utgitt av de to partiene. Det er også brukt noen brev skrevet mellom sentrale personer. Det er derfor det tekstuelle, samt billedlige uttrykket tolket som tekst, som legger grunnlaget for diskusjonen i denne avhandlingen. Det kan her også legges til at mitt morsmål er norsk, men grunnet det skandinaviske språkfelleskapet har jeg ikke opplevd nevneverdige problemer ved mine undersøkelser av det svenske kildegrunnlaget.

For å lese kildene som er brukt har jeg vært på to arkivopphold. Svenske *Social-Demokraten* og *Tiden* er lest på Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm under et arkivopphold der i november og desember 2019. I løpet av dette oppholdet var jeg også noen dager på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) i Huddinge i utkanten av Stockholm, for å lese partilitteratur utgitt av SAP som var relevant. Jeg var også et par uker på Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo (AAB) høsten 2019 for å lese tilsvarende partilitteratur fra DNA, og de årgangene av tidsskriftet *Det Tyvende Aarhundrede* som ikke var tilgjengelige på universitetsbiblioteket ved NTNU. *Arbeiderbladet* er digitalisert av nasjonalbiblioteket (NB), og derfor lest på deres nettsider. I fotnotene og avhandlingens bibliografi er det også listet primærlitteratur som ikke er lest i et arkiv, disse kildene er enten lånt ved universitetsbiblioteket, lest på nett eller funnet i diverse antikvariat jeg har oppsøkt i løpet av studieløpet.

Det bør her legges til at hovedorganet til DNA byttet navn fra *Social-Demokraten* til *Arbeiderbladet* i april 1923.³³ Hovedorganene til DNA og SAP het altså begge *Social-Demokraten* i en del av perioden dette prosjektet undersøker. Ettersom den svenske *Social-Demokraten* er lest på mikrofilm ved KB i Stockholm har jeg identifisert hvilken avis det kildeføres til i fotnotene ved at den svenske avisa alltid markeres med «STOCKHOLM/KB». Den norske *Social-Demokraten* vil på sin side ikke være markert med noe arkiv ettersom den er lest på NBs nettsider.

1.5 AVHANDLINGENS STRUKTUR

1. *Innledning*: Det første kapittelet legger frem prosjektets problemstilling og avgrensning, samt hvilken teoretisk og metodologiske tilnærming jeg valgte å angripe problemet med. Det tar også opp tidligere forskning på feltet, viser hvorfor mitt prosjekt kan bidra med ny kunnskap og gir et kort innblikk i kildegrunnlaget til forskningen jeg har utført.

³³ Jakob Friis, "Fra Vort Arbeide til Arbeiderbladet", *Arbeiderbladet*, 03.04.1923.

2. *Historisk bakgrunn*: Kapittel to gir et kort sammendrag av hendelsesforløpet i den russiske revolusjonen og dens etterspill. Det redegjør også for den historiske konteksten til DNA og SAP i perioden, og bruker denne kontekstualiseringen til å underbygge hvorfor kildegrunlaget som diskuteres i kapittel tre, fire og fem er relevant for prosjektets problemstilling.

3. *Fra fredsforkjempende arbeiderstat til nazi-kommunistisk diktatur*: Kapittel tre diskuterer DNAs forestillinger om den russiske revolusjonen i perioden 1917-40. Del 3.1, 3.2, 3.3, og 3.5 har hovedsakelig en kronologisk struktur hvor det er en viss overlapp i tidsspenn mellom 3.3 og 3.5 ettersom dekkningen av Moskvaprosessene diskuteres i 3.5. Del 3.4 har et rent tematisk fokus, ettersom det diskuterer et tema som var gjennomgående relevant for hele perioden.

4. *Det bonapartistiske voldsdiktaturet som besto*: Kapittel fire diskuterer SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen i perioden 1917-40. Delkapitlene her har en tematisk struktur ettersom diskursen i SAP inneholdt en større kontinuitet gjennom perioden.

5. *Sammenligning og konklusjon*: Kapittel fem vil sammenligne forestillingene om den russiske revolusjonen i DNA og SAP og være et konkluderende kapittel. Delen vil gjennom en sammenlignende diskusjon oppsummere hovedpoengene fra kapittel tre og fire samtidig som den søker å bringe frem ny innsikt. Her vil det også kort legges frem forslag til videre forskning på de to skandinaviske arbeiderpartienes forestillinger om Sovjetunionen og den russiske revolusjonen.

2 HISTORISK BAKGRUNN

2.1 DEN RUSSISKE REVOLUSJONEN

I denne delen vil jeg kort redegjøre for utviklingstrekk i den russiske revolusjonen. Fokuset ligger på de delene av historien som i sin samtid fikk mest spalteplass i avisene til Det norske Arbeiderparti og Sveriges socialdemokratiske arbetareparti. Derfor har denne redegjørelsen alvorlige begrensninger i sin fremstilling og har liten verdi som en historisk redegjørelse av den russiske revolusjonen som sådan. Jeg vil starte med å redegjøre for bolsjevikenes maktovertakelse i Russland, den påfølgende borgerkrigen og senere opprettelsen av Sovjetunionen. Videre vil fokuset ligge på den økonomiske utviklingen i Sovjetunionen, den stalinistiske terroren på 1930-tallet, ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland og vinterkrigen. Til slutt vil jeg legge frem de ulike fasene av Den tredje kommunistiske internasjonales historie i mellomkrigstiden.

Revolusjonsåret 1917 i Russland markerte slutten på det gamle Tsardømmet. Demonstrasjonene på kvinnedagen i Petrograd i 1917 vokste på noen dager til opptøyer hvor tre hundre tusen streikende arbeidere og soldater tok til gatene. Dette startet februarrevolusjonen som fikk Tsar Nicholas II til å abdisere og førte til en todeling av makten i Russland mellom Dumaen³⁴ og Sovjetene³⁵ i mars 1917. Dumaen var dominert av utdannede liberalere, militæroffiserer og statsbyråkratiet. Sovjetene var dominert av sosialister og revolusjonære arbeidere. Fra mars til november var det forsøk på å skape et representativt borgerlig styre i Russland, før bolsjevikerne i november tok makten i egne hender under slagordet «all makt til sovjetene». Etter oktoberrevolusjonens seier ble Folkekommisærenes råd³⁶ etablert, bestående kun av bolsjeviker.³⁷

Oktoberrevolusjonen trakk Russland ut av første verdenskrig, men kastet også landet ut i en tre år lang borgerkrig, som bolsjevikerne gikk seirende ut av. Mot slutten av krigen hadde Den røde armé vokst til over fem millioner soldater, og bolsjevikerens styre strakk seg utover områdene

³⁴ Etter revolusjonen i 1905 ble det opprettet en Duma som hovedsakelig hadde en rådgivende funksjon. Dumaen var en valgt lovgivende forsamling som fungerte som underhuset i det russiske parlamentet fra 1905-17; Ronald Grigor Suny, *The Soviet Experiment – Russia, the USSR, and the Successor States* (New York: Oxford University Press, 2011), 34-35 og 51-56.

³⁵ «Sovjet» er det russiske ordet for råd. Sovjetrådene var i utgangspunktet desentraliserte arbeiderråd som endte opp med å velge representanter til høyere sovjeter over hele Russland; Stephen F. Cohen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution – A Political Biography 1888-1938* (New York: Oxford University Press, 1980), 45-46.

³⁶ Folkekommisærenes råd var Sovjet-Russlands regjering fra oktoberrevolusjonen til etableringen av Sovjetunionen, da ble det Sovjetunionens regjering. Folkekommisærenes råd går ofte under navnet Sovnarkom; Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, 66.

³⁷ Suny, *The Soviet Experiment*, 48-51 og 69-70.

det gamle Tsar-Russland hadde regjert over.³⁸ Bolsjevikenes fremmarsj splittet den sosialistiske bevegelsen i Europa, hvor majoriteten endte opp med å stille seg svært kritisk til bolsjevismen. Bolsjevikene var nådeløse overfor all opposisjon og hadde en ambisjon om å gå fra en desentralisert politisk struktur i Sovjet-Russland til å bli en stat totalt dominert av et byråkratisk parti. I mars 1919 ble Komintern etablert, den nye internasjonale var en sammenslutning av kommunistiske partier og ble dominert av bolsjevikenes. Komintern hadde som mål å spre revolusjonen til andre land på like premisser som den hadde vunnet frem i Russland.³⁹

I løpet av borgerkrigen ble det opprettet seks⁴⁰ sovjetrepublikker som 30. desember 1922 slo seg sammen til Sovjetunionen. Med tiden ble det klart at verdensrevolusjonen bolsjevikenes hadde sett for seg ikke ville komme med det første, og nyetablerte Sovjetunionen rettet fokuset mot å normalisere forholdet til sine nabostater.⁴¹ Den økonomiske situasjonen frem til borgerkrigen var vunnet betegnes ofte som krigskommunisme; en økonomi preget et visst kaos og anarki sammen med bolsjevikenes forsøk på å forme en kommunistisk økonomi og dekke behovene borgerkrigen medførte.⁴² I 1921 gikk kommunistpartiet over til en ny økonomisk politikk (NEP); staten beholdt kontroll over tungindustri, bankvesen og utenrikshandel men åpent opp for en viss markedsøkonomi internt. Særskilt gjaldt dette forholdet mellom industrien i byene og et jordbruk basert på private bønder i mer perifere områder.⁴³ NEP var dominerende frem til våren 1929 hvor det med Stalins politiske triumf ble innført økonomiske planer og en kollektivisering av landbruket som under NEP hadde vært en del av markedsøkonomien.⁴⁴ Planøkonomien var så den dominerende linje frem til andre verdenskrig.

Med Stalin i makt på 1930-tallet oppsto det en utbredt bruk av terror i Sovjetunionen, som rammet både medlemmer i Sovjetunionens kommunistiske parti (SUKP)⁴⁵, Den røde armé, og den vanlige personen i gata. Ved tilgangen til nytt arkivmateriale på 1990-tallet kom det frem et bredt

³⁸ Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, 76-77.

³⁹ Suny, *The Soviet Experiment*, 94-96, og 140-51.

⁴⁰ Den russiske, ukrainske, hviterussiske, armenske, azerbajjanske og georgianske republikk. Den armenske, azerbajjanske og georgianske slo seg i 1922 sammen til den transkaukasiske republikk; Suny, *The Soviet Experiment*, 159.

⁴¹ Archie Brown, *The Rise and Fall of Communism* (London: Vintage Books, 2010), 60 og 84-85.

⁴² Alec Nove, *An Economic History of the U.S.S.R.* (Middlesex: Penguin Books, 1975), 46-48 og 74-78.

⁴³ Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, 94-97.

⁴⁴ Nove, *An Economic History of the U.S.S.R.*, 136-48.

⁴⁵ Bolsjevikenes byttet i 1918 først navn til Det Russiske kommunistparti, før de etter dannelsen av Sovjetunionen igjen byttet navn til Sovjetunionens kommunistiske parti (SUKP). I denne teksten er det hovedsakelig «bolsjevikenes» som er brukt for å omtale partiet også etter 1918.

kildegrunnlag som kunne brukes til å undersøke konsekvensene av den stalinistiske terroren som tidligere hadde vært bortgjemt.⁴⁶ I denne avhandlingen vil jeg fokusere på Moskvaprosessene, hvor tidligere ledende bolsjeviker ble henrettet etter en rekke offentlige «rettsprosesser». Moskvaprosessene var bare en liten del av den stalinistiske terroren, men mitt fokus ligger her ettersom det var denne delen som var offentlig kjent i sin samtid i Norge og Sverige. Derfor preget prosessene diskursen i DNA og SAPs aviser, litteratur og tidsskrift som gav de god spalteplass.

23.august 1939 sjokkerte Sovjetunionen verden ved å signere en ikke-angrepspakt med deres tidligere uttalte fiende, Nazi-Tyskland. Et par uker etter fulgte Sovjetunionen opp med å forkaste sin tidligere defensive strategi og startet en militær offensiv mot østlige deler av Polen, de baltiske statene og senere Finland. Det tok ikke Den røde armé lang tid å okkupere de østlige delene av Polen og de baltiske statene. Vinterkrigen mot Finland ble derimot en ydmykende affære for Den røde armé som ikke lyktes i sine mål og skrev under en fredsavtale som innebar at Finland beholdt sin uavhengighet allerede i mars 1940. Ikke-angrepspakten og de påfølgende militære offensivene var et sjokk for mange ettersom det endret Sovjetunionens tidligere utenrikspolitiske defensive linje, og skapte en stor følelse av å bli forrådt blant mange av de som tidligere hadde støttet landet.⁴⁷

Det er også viktig å ha med en kort oppsummering av Kominterns historie i mellomkrigstiden. Dette både fordi DNA var et aktivt viktig medlem i organisasjonen fra oppstarten i 1919 frem til 1923, og fordi SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen som sådan var farget deres syn på Komintern-partiene i Vest-Europa.⁴⁸ Archie Brown har delt Kominterns mellomkrigshistorie inn i fem faser; (1) revolusjons bølgen, (2) fredfull sameksistens, (3) klassekamp, (4) folkefronten, og (5) perioden etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland. Den første fasen strekker seg frem til starten på tyveårene, hvor organisasjonen hadde som hovedstrategi å spre revolusjonen som hadde startet i Petrograd. Enhetsfrontfasen gjelder fra da Komintern innså at den permanente verdensrevolusjonen ikke kom til å finne sted med det første, og kommunister ble oppfordret til å samarbeide med sosialdemokrater for å oppnå kortsiktige politiske mål. Dette henger også sammen med at det var tydelig på dette tidspunktet at den sosialdemokratiske linja hadde skaffet seg et klart flertall i den europeiske arbeiderbevegelsen.

⁴⁶ Jens Petter Nielsen, *Døden løser alt – Nye perspektiver på Stalins terror* (Oslo: Scandinavian Academic Press, 2012), 11-15, 38, og 144-45.

⁴⁷ Suny, *The Soviet Experiment*, 327-33.

⁴⁸ Denne påstanden vil bli argumentert for i 4.3.

Den tredje fasen begynte med slutten på NEP-perioden i Sovjetunionen. Fra 1928 oppfordret Komintern til å gjenoppta den aktive klassekamp strategien og totalt motsette seg sosialdemokratene. Den fjerde fasen startet i 1935, da det ble oppfordret til en samlet folkefront mot fascisme og krig. Kommunistpartiene skulle nå søke samarbeid med sosialdemokratene igjen, dette for å stoppe fascismens fremmarsj. Den siste vendingen definerer han fra da ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland ble underskrevet og frem til operasjon Barbarossa startet sommeren 1941.⁴⁹

2.2 NORSK KONTEKST

2.2.1 DET RADIKALE UNNTAKET

For å forstå utviklingen i DNA i årene 1917-40 må vi gå tilbake situasjonen i den norske fagbevegelsen i 1911. Martin Tranmæl var på flere reiser i USA på starten av 1900-tallet for å lære av fagbevegelsen der og var i den forbindelse blant annet med på stiftelsesmøtet til Industrial Workers of the World (IWW) i 1905. Tilbake i Norge var det tydelig at Tranmæl hadde blitt inspirert av den utpregede syndikalistiske retningen IWW hadde lagt seg på i USA.⁵⁰ Tranmæl var sentral i utformingen av Trondheimsresolusjonen som i 1911 ble fremmet i Trondheim samorganisasjon. Resolusjonen brøyt med den reformistiske linja som hadde dominert i den norske arbeiderbevegelsen etter DNA startet å delta i parlamentariske valg i 1903.⁵¹ To år senere hadde Trondheimsresolusjonen spredd seg til andre deler av landet og formet nå den norske fagopposisjon.⁵² Denne opposisjonen jobbet for en aktiv revolusjonær kamp, og hevdet at sosialismen ikke kunne innføres gjennom et parlament. Frem mot landsmøtet i DNA i 1918 vokste det også frem en bred oppslutning rundt Lenins teorier i Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund. På landsmøtet i slutten av mars 1918 fikk den tidligere opposisjonen med bakgrunn i disse to bevegelsene flertall på DNA sitt landsmøte, og kastet den gamle sosialdemokratiske linja. Året etter ble DNA sammen med PSI de eneste partiene fra

⁴⁹ Brown, *The Rise and Fall of Communism*, 83-92.

⁵⁰ Einhart, Lorenz, *Arbeiderbevegelsens historie – Norsk Sosialisme i internasjonalt perspektiv 1789-1930* (Oslo: Pax Forlag, 1972), 90-92.

⁵¹ Trondheimsresolusjonen nevnte følgende seks kampmidler som sentrale: 1. Streik, 2. Sympatistreik, 3. Boikott, 4. Obstruksjon, 5. Sabotasje, 6. Kooperasjon; Lorenz, *Arbeiderbevegelsens historie*, 92; og Gram og Rønning, *De lange linjer*, 28 og 39-41.

⁵² Gram og Rønning, *De lange linjer*, 39.

arbeiderbevegelsen i hele Vest-Europa som gikk samlet inn i Komintern.⁵³ På et lite tiår hadde den norske arbeiderbevegelsen, samlet i Det norske Arbeiderparti, tatt en kraftig radikal vending sammenlignet med de tilsvarende bevegelsene ellers i Europa.⁵⁴

Medlemskapet i Komintern uten partisplittelse i arbeiderbevegelsen varte kun til 1921. Da valgte en gruppe å bryte ut av partiet og etablere Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti (NSA). Dette var starten på en rekke dramatiske landsmøter i DNA på 1920-tallet. På mars landsmøtet i 1923 ble *Kristianiaforslaget* vedtatt etter Tranmæl-fløyens ønske. Forslaget var et forsøk på å skape et brudd med Komintern som både trakk DNA til *venstre* og skapte minst mulig splittelse i den norske arbeiderbevegelsen. På et nytt landsmøte november samme år gikk DNA ut av Komintern, og en ny splittelse fant sted.⁵⁵ Et tredje parti ble etablert, Norges Kommunistiske Parti (NKP) som da forble den norske avdelingen i Komintern. Norge hadde da på det tidspunktet tre parti som hevdet å representere arbeiderbevegelsen. Et reformistisk sosialdemokratisk parti, et kommunistisk moskvatro parti og et kommunistisk parti som selv hevdet at de var til *venstre* for Komintern. Av disse var det DNA som med tiden inntok en hegemonisk posisjon med regjeringsmakt fra 1935 til 1963, noe kun okkupasjonen under andre verdenskrig rokket ved.

Vegen til det sosialdemokratiske hegemoniet i Norge gikk altså fra en radikal vending via harde partistrider til en høyrevridning i det største partiet. DNA ble i 1927 for første gang det største partiet i det norske Storting, året etter formet de en regjering som kun satt i atten dager. I 1929 slo de seg sammen med NSA, før de fire år senere fjernet de fleste antiparlamentariske formuleringer fra partiets programmer. I 1935 inngikk de kriseforliket med Bondepartiet, og dannet en ren sosialdemokratisk regjering.⁵⁶ Edvard Bull den yngre har skrevet om retningsendringen som skjedde i 1935. Han har hevdet at hovedavtalen som da også kom på plass gjorde at store deler av den norske arbeiderbevegelsen i praksis beveget seg bort fra å være en klassekampsbevegelse, til å bli en aktør – kanskje den viktigste – i den organiserte kapitalismen i Norge.⁵⁷ Til tross for den politiske høyrevendingen besto støtten til Sovjetunionen og

⁵³ PSI var som tidligere nevnt det andre tradisjonelle partiet som meldte seg inn i Komintern; Lorenz, *Arbeiderbevegelsens historie*, 157-61; og Sundvall, *Gerhardsens Valg*, kap. 2, 33-35 og 42-43.

⁵⁴ Edvard Bull d.y., *norsk fagbevegelse – Oversikt over fagorganisasjonens historie* (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1979), 90.

⁵⁵ Maurseth, *Fra moskva-teser til kristiania-forslag*, 211.

⁵⁶ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 202.

⁵⁷ Edvard Bull d.y. "Fra bøndernes og husmennenes samfunn til den organiserte kapitalisme", i *Makt og Motiv – Et festskrift til Jens Arup Seip*, red. Edvard Bull d.y et al. (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1975), 236-38.

«Proletariatets diktatur» i programmene til landsmøtet i november 1939 hvor dette ble fjernet.⁵⁸ Det er ingen enighet om tidspunktet DNA gikk bort fra den kommunistiske klassekampslinja og over til en sosialdemokratisk kompromissvennlig linje. Hendelsene i 1929, 1933, 1935 og 1939 representerte alle en høyrevridning av partiet. Gjennom dette besto støtten til Sovjetunionen som en *arbeiderstat* til sensommeren i 1939.

2.2.2 DET NORSKE KILDEGRUNNLAGET

I perioden for dette studium var *Arbeiderbladet* (*Social-Demokraten* til april 1923) hovedorganet til DNA. Avisen hadde sitt tilholdssted i de samme lokalene som Det Sosialdemokratiske pressekontor i Oslo. Pressebyrået var fra tiden etter første verdenskrig underlagt A-pressens aviser. Byrået hadde blant annet som oppgave å utvikle et redaksjonelt samarbeid som førte til at hovedorganet i Oslo fikk tilgang på materiale fra flere av A-pressens aviser utenfor Oslo, mens de samme avisene fikk tilgang på *Social-Demokratens* materiale.⁵⁹ Det er derfor rimelig å hevde at min analyse av hovedorganet ikke begrenser avhandlingen til å kun si noe om situasjonen i Oslo. Et eksempel på dette er hvordan *Arbeiderbladet* etter partisplittelsen i 1923 fikk en egen trønderside og opplag i Trondheim for å kunne utfordre *Ny Tid* som valgte å knytte bånd med NKP etter deres oppstandelse. Som hovedorgan var det landsmøtene til DNA som valgte redaktørene til avisen, og den fikk jevnlig direktiv fra partiledelsen.⁶⁰ Formålet til avisen var hovedsakelig å promotere DNAs politikk og analyse av samfunnsforholdene.

Redaksjonsstillingen i hovedorganet var kanskje den viktigste maktposisjonen i den norske arbeiderbevegelsens mellomkrigshistorie. Under konfliktene på landsmøtet i 1921 endte Martin Tranmæl opp med å erstatte Olav Scheflo som redaktør i *Social-Demokraten*. Denne stillingen beholdt han helt til 1949. Til tross for at Scheflo fikk nytt ansvar som leder for DNAs stortingsgruppe, samt partiets representant i Kominterns eksekutivkomité var det Tranmæls posisjon som redaktør for partiets hovedorgan sett som en viktigere nøkkelstilling i partiet.⁶¹ Det at Einar Gerhardsen i sine memoarer har beskrevet stillingen som en av de mektigste i arbeiderbevegelsen understreker at det også kan ha blitt oppfattet slik i samtiden.⁶² DNA beskrev

⁵⁸ Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 2, 42-43, Kap 3, 100-03, Kap 5, 207-11, og Kap 5, 113-15.

⁵⁹ Guttorm Lyshagen, *Fra storhusholdning til moderne mediekonsern – Norsk Arbeiderpresses historie* (u.u.: A-pressen, 2008), 13.

⁶⁰ Rune Ottosen, "Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF)", *Pressehistorisk tidsskrift*, u.å., nr. 21, (2014), 46.

⁶¹ Maurseth, *Fra moskva-teser til kristiania-forslag*, 34-41.

⁶² Einar Gerhardsen, *Unge år*, (Oslo, Tiden Norsk Forlag, 1976), 168.

selv i 1935 at formålet til partiavisene hovedsakelig var å være et «kamp- og propagandamiddel».⁶³ *Arbeiderbladet* som hovedorgan kan derfor sies å ha vært den viktigste plattformen for partiets kommunikasjon med befolkningen. Det er derfor også sannsynlig at det narrative avisen la frem om samfunnsutviklingen i Sovjet-Russland speilet DNA sitt eget bilde av hva som foregikk. Det kan også fortelle oss i ettertid noe om hvilken kulturell forståelse man både skapte og hadde internalisert i perioden.

Derfor vil det også være rimelig å anta at avisen ikke bare var en viktig plattform for spredningen av DNAs politikk og samfunnsanalyse, men også i utviklingen av den. Avisen kan dermed sies å ha en sentral rolle i den mentale og tekstuelle konseptualiseringen av både DNA sitt eget prosjekt og deres syn på forhold utenfor egne rekker. *Det Tyvende Aarhundrede* var Det norske Arbeiderparti sitt eget tidsskrift, og dermed en plass for viktige diskusjoner i bevegelsen. Ved diskusjonene rundt utmeldelsen av Komintern ble tidsskriftet stilt direkte under partiformannens kontroll.⁶⁴ Tidsskriftet var også viktig mot slutten av perioden, hvor gruppen Mot Dag valgte å legge ned sitt eget tidsskrift blant annet mot at motdagistene som tilsluttet seg DNA fikk delta i *Det Tyvende Aarhundrede*.⁶⁵ Sundvall har pekt på hvordan nettopp dette gjorde tidsskriftet til et viktig sted for de ideologiske diskusjonene internt i partiet mot slutten av mellomkrigstiden.⁶⁶ Derfor er en analyse av tidsskriftet både sentral og nødvendig for å skaffe en innsikt i DNAs forestillinger om den russiske revolusjonen.

2.3 SVENSK KONTEKST

2.3.1 VEGEN TIL FOLKHEMMET

I Sverige hadde det tradisjonelle partiet som skulle representere arbeiderbevegelsen – SAP – utviklet seg til i stor grad å bli et stemmerettsparti på slutten av 1910-tallet. Partiet satt i en koalisjonsregjering med de liberale fra 1917, og var direkte involvert i arbeidet med reformene som innførte den allmenne stemmeretten. Under Hjalmar Brantings ledelse skapte dette grunnlaget

⁶³ Liestøl et al. "1880-årene – Partipressen blir til", bind 2 i *Norsk Presses Historie 1-4*, red. Hans Fredrik Dahl, (Oslo: Universitetsforlaget, 2010), 41-42.

⁶⁴ Gerhardsen, *Unge år*, 127.

⁶⁵ Mot Dag var en organisasjon med utspring fra studentmiljøet og eksisterte i perioden 1921-37. Organisasjonen ble i 1925 ekskludert fra DNA. Etter nedleggelsen i 1937 gikk en rekke sentrale motdagister tilbake til DNA. Organisasjonen drev også et tidsskrift med samme navn; Trygve Bull, *Mot Dag og Erling Falk* (Oslo: J. W. Cappelens Forlag, 1955), 31-33, 148 og 278-79.

⁶⁶ Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 4, 157-58.

for at SAP ble landets største parti i 1919, og dannet en sosialdemokratisk regjering i 1920.⁶⁷ Partiprogrammet til SAP fra 1920 gikk ikke gjennom noen store revisjoner på over tjue år, og partiet deltok i en rekke regjeringer frem til 1926.⁶⁸ Fra liberalernes side var samarbeidet med sosialdemokratene en bevisst strategi for å sikre at SAP ledet arbeiderklassen inn på en reformistisk linje.⁶⁹ Veggen til et nasjonalt orientert reformistisk parti hadde blitt lagt. I 1932 startet en 44 år lang rekke av regjeringer dominert av SAP. Nils Karlebys bok *Socialismen inför verkligheten* fra 1926 står igjen som det mest sentrale ideologiske verket for SAP i perioden. Boken argumenterte for at sosialismen måtte bygge på det samme grunnlaget som liberalismen, ved en integrasjon av arbeiderklassen i nasjonalstaten.⁷⁰ I 1928 holdt mannen som senere har gått under navnet «landsfaderen» – Per Albin Hansson – en velkjent tale som definerte *Folkhemmet* som det sosialdemokratiske prosjektet. Talen, visjonen og begrepet knyttet nå SAPs prosjekt opp mot en tidligere nasjonal og konservativ tradisjon i Sverige. Den viser et skille med klassekampspolitikken arbeiderbevegelsen tidligere hadde fremmet.⁷¹ Folkhemmet var også en viktig brikke for å definere det sosialdemokratiske prosjektet som et prosjekt innenfor det eksisterende formelle rammene for demokrati i 1928, noe som blant annet også skapte en skarp politisk distanse fra bolsjevikregimet i Sovjetunionen.⁷² Dette er interessant ettersom jeg i kapittel fire vil vise at både identiteten som demokratiets bærer og forståelsen av konseptet i seg selv, skulle bli viktig i partiets forestillinger om «hemmabolsjevikerna» i Sverige.

2.3.2 DET SVENSKA KILDEGRUNNLAGET

I løpet av første verdenskrig fungerte Stockholm som et fristed for internasjonale sosialister, både revolusjonære og reformister. Dette førte til at sentrale skikkelser i den svenske arbeiderbevegelsen stiftet dette bånd med en rekke russiske sosialister tilhørende både mensjevikene, de sosialrevolusjonære og bolsjevikene. Februarrevolusjonen i 1917 ble møtt med stor begeistring i den svenske arbeiderbevegelsen. Det tradisjonelle partiet SAP knyttet sterkest bånd til

⁶⁷ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 84-91.

⁶⁸ Villy Bergström. "Program och ekonomisk politik 1920-1988 – SAP i regeringsställning", i *Sosialdemokratin samhälle – SAP och Sverige under 100 år*, red. Klaus Misgeld, Karl Molin, og Klas Åmark, (Kristianstad: Tiden, 1989), 24-31.

⁶⁹ Linderborg, *Sosialdemokraterna skriver historia*, 26-27.

⁷⁰ Nils Karleby, *Socialismen inför Verkligheten – Studier över socialdemokratisk åskådning och nutidspolitik*, (Furusund: Greycat Publishing House, 2018), 147-48.

⁷¹ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 197-201.

⁷² György Péteri. "Before the Schism – Revisiting György Lukács's "Plebeian Democracy" in a Global Perspective", i *Samtidshistoria och politik – Vänbok till Karl Molin*, red. Ragnar Björk, og Alf W. Johansson, (Stockholm: Hjalmarsson & Högberg, 2004).

mensjevikene og støttet den provisoriske regjeringen fra mars 1917. Sveriges socialdemokratiska vänsterparti (SSV) ble etablert i mai samme år etter at store deler venstreopposisjonen og ungdomsforbundet til SAP forlot partiet grunnet den reformistiske linjas dominans. Det nye partiet stiftet mot slutten av første verdenskrig tettere bånd med bolsjevikene. SSV ble senere med på opprettelsen av Komintern i 1919 og i 1921 byttet de navn til Sveriges kommunistiska parti (SKP) i henhold til Kominterns bestemmelser. Oktoberrevolusjonen ble ikke møtt med den samme entydige begeistringen som februarrevolusjonen, og SAP inntok en anti-bolsjevikisk posisjon som gikk så langt at de i 1919 var med å opprette vervingskontorer for deltakelse i væpnet intervensjonen mot bolsjevikene. Fra november 1917 ble Stockholm et viktig fristed for mensjevikere som reiste i eksil.⁷³ SSV og Stockholm spilte samtidig en sentral rolle i Zimmerwaldbevegelsen frem til etableringen av Komintern i 1919.⁷⁴ Stockholm var altså en sentral by for ulike fraksjoner i den internasjonale arbeiderbevegelsen i denne perioden.

Vennskapet som hadde blitt stiftet mellom sentrale personer i SAP og mensjevikene spilte en sentral rolle i det svenske sosialdemokratiets syn på den russiske revolusjonen. Den nevnte anti-bolsjevikiske linja til SAP forente på mange måter deres politikk med eksil-mensjevikenes politiske kamp etter november 1917.⁷⁵ Flere mensjevikere valgte å slå seg permanent ned i Stockholm, deriblant Boris Mehr og Paul Olberg. Resultatet av dette ble at de nevnte mensjevikene, Brantings personlige venn Pavel Akselrod og lederen for eksilmensjevikene Fjodor Dan alle ble sentrale skikkelser i den svenske sosialdemokratiske presse og litteraturskildring om den russiske revolusjonen. Dette var ønsket velkommen av svenske sosialdemokrater, som stilte sitt eget forlag, hovedorganet *Social-Demokraten* og deres ideologiske tidsskrift *Tiden* til mensjevikenes disposisjon.⁷⁶ Det kan her også nevnes at det var en bevisst strategi fra eksil-

⁷³ Carl Göran Andræ, *Revolt eller Reform – Sverige inför revolutionerna i Europa 1917-1918* (Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1998), 173-74; Egil Danielsen, *Norge-Sovjetunionen – Norges utenrikspolitikk overfor Sovjetunionen 1917-1940* (Oslo: Universitetsforlaget, 1964), 55; Kan, *Hemmabolsjevikerna*, 211, 215-18, 222, 229, 508-08 og 512; og Nils Elvander, *Skandinavisk arbetarrörelse* (Stockholm: LiberFörlag, 1980), 46-47.

⁷⁴ Zimmerwaldbevegelsen var i utgangspunktet en samling av sosialister som ikke støttet deltakelsen i første verdenskrig, men utviklet seg etter en konferanse i Stockholm september 1917 til å bli et senter for samarbeid mellom internasjonale sosialister som støttet bolsjevikregimet frem til etableringen av Komintern i 1919; Kan, *Hemmabolsjevikerna*, 516-17; Lorenz, *Arbeiderbevegelsens historie*, 116-17; og Martin Grass. "«Världens Stockholm» – Stockholmskonferensen 1917", i *Då var det 1917*, red. Kjersti Bosdotter et al., (Huddinge: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek og Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap, 2017), 173.

⁷⁵ Håkan Blomqvist. "Lost Worlds of Labour – Paul Olberg, the Jewish Labour Bund, and Menshevik Socialism", i *The Sea of Identities – A Century of Baltic and East European Experiences with Nationality, Class, and Gender*, red. Norbert Götz (Huddinge: Södertörn University, 2014), 143-44.

⁷⁶ Kan, *Hemmabolsjevikerna*, 215-18, og 512.

mensjeblikene å jobbe aktivt for å påvirke arbeiderbevegelsens partier i vest.⁷⁷ Av den grunn vil det være ytterst relevant for dette prosjektet å analysere nettopp de nevnte mensjeblikenes tekster, og diskutere hvilken rolle den mensjeblikiske gruppen spilte i de svenske sosialdemokratiske forestillingene om den russiske revolusjonen.

Hovedorganet *Social-Demokraten* var kanskje den viktigste plattformen for sosialdemokratene i Sverige til å spre sitt narrativ om den russiske revolusjonen. Det eksisterte en lang rekke av sosialdemokratiske aviser som var fungerende kamporgan for partiet, hvorav *Arbetet* og hovedorganet *Social-Demokraten* var de største.⁷⁸ Derfor vil jeg legge til at det er en viss begrensning ved min analyse at jeg ikke har inkludert *Arbetet*. Det er dog flere viktige argumenter for at jeg har valgt å fokusere på hovedorganet *Social-Demokraten*. Den ble produsert i Stockholm, og var den eneste riksavisen til SAP.⁷⁹ Ved konfliktene i den svenske arbeiderbevegelsen i 1916-17 forble *Social-Demokraten* en avis dominert av den sosialdemokratiske fløyen.⁸⁰ Denne dominansen var markant fram til 1926, da avisen ble et senter for venstreopposisjon i partiet. Opposisjonen var ledet av blant annet Arthur Engberg og de tidligere «hemmabolsjeblikene» Fredrik Ström og Zeth Höglund som var kommet tilbake til SAP. Dette kan sies å ha vært mulig ettersom avisen ikke var direkte underlagt partiledelsen, og dermed heller ikke bundet til å avvente direktiv fra partiledelsen før de uttalte seg i aktuelle saker. Dette er en motsetning til hvordan hovedorganet til DNA fungerte. Engberg, Ström og Höglund var alle tre i ulike perioder sjefredaktører for *Social-Demokraten* mellom 1926 og 1940.⁸¹ Poenget er at *Social-Demokraten*s posisjon som hovedorgan, riksavis, en viktig aktør ved revolusjonsutbruddet, publiseringsplattform for eksil-russere og de tilbakevendte «hemmabolsjeblikerna», alle gjør avisen spesielt interessant i tekstanalysen av forestillinger om den russiske revolusjonen i det svenske sosialdemokratiet.

⁷⁷ Blomqvist, "Lost Worlds of Labour", 146-47.

⁷⁸ Anders Isaksson, *Per Albin III – Partiledaren* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2002), 296-97; og Anders Isaksson, *Per Albin IV Landsfaadern* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2002), 185.

⁷⁹ Isaksson, *Per Albin IV*, 185; og Karl Erik Gustafsson og Per Rydén, *A History of the Press in Sweden* (Göteborg: Nordicom Sverige, 2010), 166.

⁸⁰ Gunilla Lundström et al. "Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)", bind 3 i *Den svenska pressens historia*, red. Karl Erik Gustafsson og Per Rydén, (Stockholm: Ekerlids förlag, 2001), 133-34.

⁸¹ Det er skrevet lite om Social-Demokratens historie, men Isaksson kommer inn på konfliktene knyttet til avisen i sin biografi om Per Albin Hansson; Isaksson, *Per Albin IV*, 136-38

3 FRA FREDSFORKJEMPEDE ARBEIDERSTAT TIL NAZI-KOMMUNISTISK DIKTATUR – DET NORSKE ARBEIDERPARTIS FORESTILLINGER OM DEN RUSSISKE REVOLUSJONEN

I dette kapitlet skal Det norske Arbeiderpartis forestillinger om den russiske revolusjonen diskuteres. I første del vil jeg ta for meg perioden fra oktoberrevolusjonen og frem til DNAs brudd med Den tredje kommunistiske internasjonale i 1923. Denne perioden var sterkt preget av en stor begeistring for bolsjevikenes maktovertakelse. For DNA var Sovjet-Russland, og senere Sovjetunionen, en fredsforkjempende arbeiderstat. Bolsjevikenes partidiktatur ble forsvart med en utbredt forestilling om at den russiske bondebefolkning ikke var modent nok til å styre seg selv. Lenins teser ble forsvart, men ikke nødvendigvis overført til DNAs egen praksis. I del to viser jeg at bruddet med Komintern førte til at den tidligere samstemtheten mellom konseptene «kommunisme» og «bolsjevisme» ble mer komplisert. DNA identifiserte seg selv som et kommunistparti som hevdet å stå til venstre for Komintern. Sovjetunionen var fortsatt sett som en arbeiderstat som var på veg mot et sosialistisk samfunn. For at dette skulle fortsette var det sett som nødvendig at befolkninga klarte å motarbeide det voksende byråkratiet i landet. Jeg vil også vise at diskursen ikke inneholdt noen samlende rød linje om den russiske revolusjonen etter bruddet med Komintern. Forstillingene var blandet. I del tre vil jeg vise at den sovjetiske planøkonomien var en stor inspirasjonskilde for DNA. Den ble forestilt som en stor suksess og overlegen den kapitalistiske økonomien. Sovjetunionen var også befestet som en viktig fredsfaktor mot den voksende fascismen på 1930-tallet. I del fire vil jeg vise at ideen om at det sovjetiske samfunnets kunne skape et nytt sosialistisk menneske sto sterk i DNA. Jeg skal også diskutere hvilken tilknytning teoretiske diskusjoner i DNA hadde til den vitenskapelige marxismen som ble utviklet i Sovjetunionen. Kapitlets siste del viser hvordan forestillingene om Sovjetunionen som en arbeiderstat tett tilknyttet DNAs eget politiske prosjekt forsvinner etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland og frem mot invasjon av Norge våren 1940.

3.1 DEN UNDERUTVIKLEDE FREDSFORKJEMPEREN I ØST

De første årene etter revolusjonen i 1917 og frem til utmeldelsen av Komintern i 1923 var preget av en enorm begeistring for bolsjevikenes politiske prosjekt. Den unge arbeiderstaten i øst ble opplevd som den store motsetningen til de imperialistiske og kapitalistiske statene som ifølge DNA bar skylden for første verdenskrig. Angrepene mot arbeiderstaten i den borgerlige og sosialdemokratiske pressen, samt den militære intervensjonen fra de kapitalistiske statene mot

Sovjet-Russland, bygget sterkt under nettopp dette narrativet i DNA. Sammen med begeistringen for revolusjonen var det en sterk mistro til om de brede massene av det russiske folket, og landets teknologiske nivå, var i nærheten av å være på det «trinnet» som var nødvendig for å skape et sosialistisk samfunn. Det norske Arbeiderparti var den første tiden etter bolsjevikenes maktovertagelse preget av en stor begeistring for revolusjonseieren, sammenflettet med et bilde av et underutviklet land og folk.

Den russiske revolusjonens utsikter til å lykkes ble ansett å være meget svak; Sovjet-Russland, som en del av Øst-Europa i større betydning, ble sett som underutviklet økonomisk, teknologisk og kulturelt.⁸² Følgende sitat fra *Social-Demokraten* oppsummerer dette synet godt: «Revolutionene i Øst- og Midt-Europa betyr intet m.h.t naar revolutionen kommer i Vest-Europa og hos os».⁸³ Samtidig som det påpekes at forutsetningene for det forestilte sosialistiske fremtidssamfunn var mer tilrettelagt i vest, ble oktoberrevolusjonen møtt med utbredt inspirasjon og støtte.⁸⁴ Den narrative fremstillingen var at forutsetningene for å bygge et sosialistisk samfunn var større i Norge, enn i landet hvor revolusjonen allerede hadde funnet sted. Dette stoppet ikke begeistringen i den norske arbeiderbevegelsen for revolusjonseieren i Russland. Den var såpass stor at Det norske Arbeiderparti sammen med Det italienske sosialistpartiet (PSI), som tidligere nevnt, var de eneste samlede partiet som valgte å tre inn i Komintern stiftet av bolsjevikene i

⁸² Emil Stang, "En mot alle", *Social-Demokraten*, 20.03.1919; Hannes Sköld, "Russland under bolschevismen", *Social-Demokraten*, 20.07.1918; N.N., "Lenin døde igår aftes", *Arbeiderbladet*, 22.01.1924; OSLO/AAB/ARK-1167 Grepp, Kyrre/D/L0006/0003 Brev, Brev fra Allan Wallenius til Kyrre Grepp, 1920; OSLO/AAB, Edvard Bull d. e., "«Bolschevistiske» problemer", *Det Tyvende Aarhundrede*, 19.årg., u.n., (1918); OSLO/AAB, Jean, Føyen, "Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 22.årg., u.n., (1921); OSLO/AAB, N.N., "Litt om barneforsorgen i Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årg., u.n., (1920); og OSLO/AAB, Olav Scheflo, "Kongressen i Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 22.årg., u.n., (1921), 167.

⁸³ Jakob Friis, "Foran landsmøtet 1919", *Social-Demokraten*, 07.06.1919.

⁸⁴ *Karl Kilbom var på denne tiden aktiv i SSV; Egede-Nissen, "Breve fra Russland", *Social-Demokraten*, 16.02.1918; N.N., "Emil Stangs foredrag", *Social-Demokraten*, 17.03.1919; N.N., "Partiets møter. Advokat Stang i Uranienborg Kredsforening", *Social-Demokraten*, 19.03.1919; N.N., "Situasjonen i Russland i dag", *Social-Demokraten*, 11.06.1919; OSLO/AAB, A. D. Henriksen, "Til Sovjet-Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årg., u.n., (1920); OSLO/AAB, Arne Paasche Aasen, *De Fem År* (Kristiania: u.u., 1921), 3-4 og 10-14; OSLO/AAB, Arne Paasche Aasen, *Sigd og Hammer* (Kristiania: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1921), 13-15; OSLO/AAB, Arvid G. Hansen, *Kan Socialismen gjennomføres?* (Kristiania: Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbundets forlag, 1919); OSLO/AAB, Inge Debes, "Proletariatets diktatur eller socialdemokratisk revolution?", *Det Tyvende Aarhundrede*, 19.årg., u.n., (1918), 7; OSLO/AAB, Karl Kilbom, *Fra bolsjevikernes Russland – Foredrag av redaktør Karl Kilbom i folkets hus* (Kristiania: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1918); OSLO/AAB, Mira, "Det Røde Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 23.årg., u.n., (1922); og Micheal Puntervold og Emil Stang, "To av Sovjet-Ruslands ledende mænd uttaler sig", *Social-Demokraten*, 10.03.1919.

Moskva i 1919.⁸⁵ Begeistringen var likevel blandet med et bilde av ens egen situasjon som overlegen den Sovjet-russiske, som fortsatt bar preg av den hevdede mørke fortid landet hadde hatt.

Sovjet-Russlands utviklingsnivå ble ikke bedre enn Tsar-Russlands bare fordi landet nå var under bolsjevikenes regjering. Dette kommer tydelig frem da Karl Marxs posisjon til *Pariskommunen*⁸⁶ ble trukket frem som sammenlignbar til den posisjon man burde innta i sitt syn på den unge arbeiderstaten Sovjet-Russland. Marx hadde påpekt at Pariskommunen måtte støttes, til tross for de manglende forutsetningene den hadde til å lykkes.⁸⁷ Dette er også vesentlig for å forstå DNAs forståelse av begrepet *demokrati*. I motsetning til den borgerlige parlamentarismen var Pariskommunen og Sovjet-Russland sett som sosiale demokratier. Det ble blant annet skrevet at «Det finnes ingen mere demokratisk forfatning» enn den sovjetrussiske.⁸⁸ Den russiske revolusjonen måtte støttes med alle midler, uavhengig av om det var en «mindretalsrevolution» i et land hvor det var for tidlig å skape sosialisme. Bolsjevikenes revolusjon skildres også som en anti-imperialistisk bevegelse i et underutviklet land. Det var viktig å støtte deres kamp mot alle verdens kapitalister, til tross for at landet ikke enda hadde kommet til «det økonomiske trinn» hvor det vil kunne bli en realitet å skape et sosialistisk samfunn.⁸⁹ Forestillingen om revolusjonen i det underutviklede landet som ikke vil lykkes impliserer at situasjonen i det norske samfunn var på et «trinn» over det russiske samfunn. Dette grunnet DNAs egen kamp for samfunnsmakten i Norge.

⁸⁵ PSI var som tidligere nevnt det andre tradisjonelle partiet som meldte seg inn i Komintern; Lorenz, *Arbeiderbevegelsens historie*, 157-61; og Oddvar Høidal, *Trotsky i Norge - et sår som aldri gror*, o.v. Kløvnes Høidal (Oslo: Spartacus forlag, 2009), 54.

⁸⁶ Pariskommunen var et revolusjonært styre i Paris fra slutten av mars til slutten av mai 1871; Éric Hazan, *A History og the Barricade*, o.v. David Fernbach (London: Verso, 2015), 109-22.

⁸⁷ I pamfletten som var et viktig ideologisk verk innenfor den revolusjonære marxismen konkluderer Marx med at arbeiderklassen ikke kan overta den eksisterende borgerlige staten og forme den for egne formål. Denne staten må knuses og det må opprettes et Proletariatets diktatur i stil med det som ble gjort i Pariskommunen. Marx pekte altså på at Pariskommunen egentlig gjorde rett i sin fremgangsmåte, men ikke hadde forutsetningene til å lykkes grunnet sine historisk betingede omgivelser; Karl Marx, *The Civil War in France* (London: The Electric Book Company, 2001), pdf.

⁸⁸ Sitatet stammer fra Arvid G. Hansen, men det er også vært å merke seg at hovedorganet til DNA også trykket et åpent brev fra Lenin selv hvor han går til angrep på de sosialdemokratiske partiene som foretrekker «smaaborgerlig reformisme» over «revolutionær taktik»; Friis, "Foran landsmøtet 1919"; Michael Puntervold, "Hvad bolschevikerne mener om vore hjemlige arbeiderraad", *Social-Demokraten*, 22.03.1919; OSLO/AAB, Hansen, *Kan Socialismen gjennomføres?*, 10-11; og Vladimir I. Lenin, "Aapent brev til Europas og Amerikas arbeidere", *Social-Demokraten*, 10.03.1919.

⁸⁹ N.N., "Bolschevismen og socialismen", *Social-Demokraten*, 19.07.1918; og OSLO/AAB, Jakob Friis og Arvid G. Hansen., *Bolschevismen og Bolschevikrevolutionen* (Kristiania: Det Soc.-dem. Ungdomsforbund Forlag, 1918), 31.

DNA anså deres egne forutsetninger for å skape sosialisme som bedre enn de forutsetningene bolsjevikene hadde.

Sovjetrusserne ble dog ikke beskrevet som en autonom befolkning. Emil Stangs bok om Sovjet-Russland bekreftet det inntrykket *Social-Demokraten* gav av landet som et underutviklet land sammenlignet med Norge. Daværende nestformann i DNA,⁹⁰ Stang skrev denne boken – i likhet med Puntervold – etter studiekameratenes to måneders lange opphold i Petrograd og Moskva i starten av 1919. Stang skildret at bolsjevikiske lederne selv var klar over landets posisjon. Det gav dem også rett til å holde tilbake makten fra bondebefolkningen, som Stang karakteriserte som mindre «utviklet [,] modent [og] politisk interessert» enn proletarene som levde i de industrialiserte byene.⁹¹ Proletarene ble ofte forestilt som en gruppe med manglende fagkunnskap, ikke en manglende interesse for å delta i styringen av samfunnet.⁹² Nåtidens forskningslitteratur beskriver hvordan bolsjevikene hadde et flertall blant det urbane proletariatet, mens de manglet støtte blant bondebefolkningen.⁹³ Det kan derfor hevdes at forestillingene om den underutviklede russiske bondebefolkningen i stor grad var en beleilig karakteristikk å bevare – bevisst eller ubevisst – for bolsjevikene etter oktoberrevolusjonen. Dette fordi disse forestillingen ble brukt som en legitimering for deres egen maktposisjon. Stangs karakterisering av den russiske bondebefolkningen som en motsetning til de russiske proletarene kan sees som en utstrekning av bolsjevikenes egen legitimering av deres maktposisjon.

Stangs bok tegnet også et bilde, med det forbehold at situasjonen var uklar, av den «røde terror» som liten og mild sammenlignet med den terror de kapitalistiske staters krigshandlinger, intervensjon, økonomiske system og blokadepolitikk hadde utgjort. Det ble altså satt opp et regnestykke, hvor det hevdes at blodutgjørelsene var mindre enn hva de kapitalistiske statene hadde forårsaket grunnet den første verdenskrig og den pågående «hvite terror» som under kapitalismen sikret «folkets fullstendige undertrykkelse». Det ble også lagt til at den «røde terror[s]» eksistens var bygget på grunnlag av at «klassefienden» nektet å bøye seg, noe som dermed nødvendigvis ville medføre store offer: «Hvor litt betyr de titusen døde i kampen for de hundre millioners frigjørelse».⁹⁴ Boken representerer her en viktig tendens som ikke var en støtte

⁹⁰ Gram og Rønning, *De lange linjer*, 61.

⁹¹ OSLO/AAB, Emil Stang, *Sovjet-Russland* (Kristiania: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1920), 18-19, og 28-19.

⁹² N.N., "Tilbake fra Russland", *Social-Demokraten*, 12.03.1919; og OSLO/AAB/ARK-1167 Grepp, Kyrre/D/L0006/0003 Brev, Brev fra Arvid Frisak til Kyrre Grepp, 07.03.1921.

⁹³ Fitzpatrick, *The Russian Revolution*, 67-68.

⁹⁴ OSLO/AAB, Håkon Meyer, "Rød og hvit terror", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årg., u.n., (1920).

til den leninistiske doktrinen om at en revolusjonær situasjon nødvendigvis ville innebære «rød terror». Det kan leses som en legitimering – terroren var moralsk forsvarlig hvis den forekom, nettopp fordi den styrende makteliten satt på muligheten til å gi seg på sine krav.

I Michael Puntervolds bok *I Lenins land* kom mange av de samme skildringene som Stang la frem også til syne. Stang og Puntervold er spesielt interessante å studere, ettersom personene representerte to ulike fraksjoner i DNA utover på 1920-tallet. Puntervold forlot DNA etter partiets aksept av moskvatesene, mens Stang forlot DNA etter partiets brudd med Komintern.⁹⁵ Til tross for deres latente politiske uenighet kom det tydelig frem etter deres reise til Sovjet-Russland at forestillingen av Russlands posisjon som et tilbakeliggende land ble brukt i en argumentasjon for det russiske kommunistpartiets ett-partistyre. Puntervold skildret selv hans krangel med Lenin etter den «stor-russiske» agitatorens skjønne at han tilhørte «socialdemokratiets saakaldte «høire fløi»». I boken argumenterte Puntervold også for at «folkeviljen» i Norge – i motsetning til i Russland – respekterte «flertalsviljen», og at det derfor ikke ville komme til noen voldelig konfrontasjon mellom arbeiderklassen og overklassen, slik det gjorde i Russland. Lenin hevdet likevel bastant at det kun var et «taktisk spørsmål, naar man skal gripe til vaabnende», en posisjon som i Norge ble møtt med stor skepsis og omtalt som en «dogme».⁹⁶

Et viktig poeng å trekke fra Stang og Puntervolds skildringer fra studieoppholdet i Sovjet-Russland er at de begge delte ideen om at bolsjevikenes kamper var rett, grunnet nettopp den *situasjonen* landet var utsatt for. Dette betyr også at det vil være feilaktig å hevde at skillelinjene i DNA nødvendigvis var formet av synet på den russiske revolusjonen. Det var tydelig at de begge ble inspirert av den unge arbeiderstaten, samtidig som de ikke anså situasjonen i Russland for å være overførbar til norske forhold. Dette var en holdning som også flere gav uttrykk for de første årene etter 1917.⁹⁷ Det er mulig Stangs holdning til dette hadde endret seg når han gikk mot Kristianiaforslaget i 1923, men hovedpoenget er å vise til at begge fløyer i partiet følte en viss tilhørighet til det sovjetiske prosjektet.⁹⁸ Den russiske revolusjonen, og spesielt det russiske

⁹⁵ Bull, *Mot Dag og Erling Falk*, 102-03; og Fure, "Mellom reformisme og bolsjevisme", 112-13.

⁹⁶ Micheal Puntervold, *I Lenins land* (Kristiania: Helge Erichsen & Co.s Forlag, 1919), 63-64.

⁹⁷ Friis, "Foran landsmøtet 1919"; N.N., "Landsmøtet. Tilslutning til blokadeerklæringen", *Social-Demokraten*, 10.06.1919; OSLO/AAB, Aasen, *De Fem År*, 3-4; OSLO/AAB, Edvard Bull d. e., "Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årg., u.n., (1920); og OSLO/AAB, Hansen, *Kan Socialismen gjennomføres?*

⁹⁸ Maurseth, *Fra Moskva-teser til kristiania-forslag*, 211.

kommunistpartiet, viser seg å være et prosjekt som ble ansett for å være nært tilknyttet DNA sitt eget prosjekt i Norge.

Synet på de revolusjonære i Russland som fredsforkjempere pionerer var sterkt knyttet til tesen om at første verdenskrig var en konsekvens av det kapitalistiske system. Denne tesen var noe Lenin selv hadde jobbet frem.⁹⁹ Poenget ble ofte understreket i klartekst, men også gjennom hyppig bruk satiretegninger som noen ganger også var oversendt fra Sovjet-Russland, i hovedorganet og litteraturen.¹⁰⁰ Oktoberrevolusjonen var sett som en «frihetens orkan [og et] lysglimt» som gikk til kamp mot militarismen, parallelt med at den ««varige fred»» under kapitalismen var sett som en utopi.¹⁰¹ Den revolusjonære kampen var et fredsinisiativ, og den røde siden i borgerkrigen i Russland ble sett på som en antikrigsbevegelse.¹⁰² Etter landsmøtet i 1919 skrev *Social-Demokraten* følgende: «Ethvert angrep paa den russiske revolution er en fiendtlig handling mot den internationale arbeiderklasse».¹⁰³ I delkapittelet «Bolschevikernes fredsaksjon» i *Arbeidernes Rusland* skrev Arvid Hansen i 1919 at «Arbeider- og soldaterraadenes regjering har hittil med alle midler kjæmpet for almindelig fred. [...] I fremtiden vil alt avhænge av de alliertes folk selv».¹⁰⁴ Arbeiderbevegelsens bruk av vold i Russland var ansett som et resultat av de borgerliges manglende vilje til å legge ned sine egne våpen. Dette var et spesielt viktig punkt, som vi senere i dette kapittelet vil se endret seg drastisk etter den retningen regimet tok på 1930-tallet. Den antimilitaristiske holdningen i DNA var en viktig bakenforliggende faktor i konstruksjonen av deres forestillinger om det sovjetiske prosjektet.

De første årene etter oktoberrevolusjonen var *Social-Demokraten* aggressiv i sine angrep på den fiendtlige innstilte pressens dekning av forholdene i Sovjet-Russland. De skrev at virkelighetsforståelsen til den borgerlige pressen var et resultat av at usann propaganda vinner «tiltro hos de mindre kritiske hjerner».¹⁰⁵ Det var en gjennomgående faktor gjennom hele perioden

⁹⁹ Vladimir I. Lenin, *Imperialism – The Highest Stage of Capitalism*, o.v N.N. (Mansfield: Martino Publishing, 2011).

¹⁰⁰ Se bilde 3.1, 3.2, 3.3 og 3.4 i appendiks; Arvid Hansen, *Arbeidernes Rusland* (Kristiania: Det Norske Arbeiderparti Forlag, 1919); OSLO/AAB, Meyer, "Rød og hvit terror"; Puntervold, "Hvad bolschevikerne mener om vore hjemlige arbeideraad"; og Puntervold, *I Lenins land*.

¹⁰¹ OSLO/AAB, Arvid G. Hansen, *Rusland i Revolution* (Kristiania: Norges Soc.-Dem. Ungdomsforbund, 1917), 48; OSLO/AAB, Arvid G. Hansen, *Wilson eller Lenin* (Kristiania: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1918), 14; og OSLO/AAB, Inge Debes, "Det frie Rusland – Et orienteringsforsøk", *Det tyvende aarhundrede*, 18.årg., u.n., (1917), 106.

¹⁰² OSLO/AAB, Friis og Hansen, *Bolschevismen og Bolschevikrevolutionen*.

¹⁰³ N.N., "Landsmøtet. Tilslutning til blokadeerklæringen".

¹⁰⁴ Hansen, *Arbeidernes Rusland*, 11-12.

¹⁰⁵ N.N., "Tilbake fra Russland".

at DNA hevdet å stå i en posisjon som evnet å se de «objektive» forhold, i motsetning til andre.¹⁰⁶ Den sosialdemokratiske «Branting-pressen» i Sverige ble også angrepet og beskrevet som «løgncentralen i Stockholm» som trykket overdrevne ««beretninger»» om tingenes tilstand i Sovjet-Russland.¹⁰⁷ Det vesentlige her er ikke at dette var et fenomen i seg selv, i en tid hvor avisene hadde veldig tydelige politiske tilknytninger, men snarere å se i hvilke saker dette fenomenet oppsto. I tilfellet ved dekningen av Sovjet-Russland er det tydelig at *Social-Demokraten* følte et behov for å forsvare landet mot angrepene det ble utsatt for. Avisen følte at den russiske revolusjonen var nært tilknyttet deres eget prosjekt, ettersom de hadde et behov for å forsvare hendelsene i Sovjet-Russland mot angrep fra andre, spesielt borgerpressen og sosialdemokratene. I de første årene etter revolusjonen oppsto det dermed voldsomme utheng av denne pressens dekning av forholdene i Sovjet-Russland, da spesielt deres dekning av det *Social-Demokraten* kalte den såkalte røde terror.

Dekningen av den «røde terror» etter revolusjonen besto av flere elementer. For det første en relativisering som satte utviklingen i en posisjon hvor den underbygget narrativet om fredstaten i øst. Dette ettersom DNA koblet på sympatien for deres kamp mot den imperialistiske krig. Det ble pekt på at kritikk av voldelige forhold i Sovjet-Russland «glemmer» at disse er en reaksjon mot en mangeårig krig som har ført til at «de kapitalistiske stormagter i 4 lange krigsår har latt millioner av uskyldige mennesker skyte».¹⁰⁸ For det andre ble det skrevet at borgere i et fredelig land som Norge ikke hadde mulighet til å forestille seg situasjonen i mindre fredelige land, som nettopp hadde gjennomgått den første verdenskrig. Edvard Bull den eldre skrev at «Naturligvis skal vi lære av bolshevikene, men vi skal ikke efterligne dem».¹⁰⁹ Alt dette underbygger mitt tidligere argument. Lenins tese om at den første verdenskrigen var et resultat av kapitalismen, og at det kun var et taktisk spørsmål før man måtte gripe til væpnet aksjon, var en virkelighetsoppfatning som hadde et sterkt fotfeste i DNA. Uten at det også innebar at alle tenkte tesen var overførbar for situasjonen i Norge. Den motsetningen som trekkes opp mellom deres egen analyse og angrepene

¹⁰⁶ Dette gjelder senere også NKP-pressen, noe de redaksjonelle svarene i "Oplysning om Sovjet-Samveldet" og "Svar på et angrep" blant annet er gode eksempler på. *Karl Kilbom var på denne tiden aktiv i SSV; Birger Aamodt et al., "Oplysning om Sovjet-Samveldet", *Arbeiderbladet*, 26.09.1938; Christian Hilt, "Svar på et angrep", *Arbeiderbladet*, 29.09.1938; Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 17.03.1939c; N.N., "Partiets møter. Advokat Stang i Uranienborg Kredsforening"; OSLO/AAB, Friis og Hansen, *Bolshevismen og Bolshevikerevolutionen*; og OSLO/AAB, Kilbom, *Fra bolsjevikerens Russland*, 27.

¹⁰⁷ Hansen, *Arbeidernes Russland*, 45, og 101.

¹⁰⁸ Emil Stang, "Den røde terror i Russland", *Social-Demokraten*, 17.03.1919.

¹⁰⁹ OSLO/AAB, Bull d. e., "«Bolshevistiske» problemer".

fra borgerlige og sosialdemokratisk hold, vil dermed kunne sies å reflektere synet på den nye arbeiderstatens posisjon som fredsstat de første årene etter revolusjonen. Dette satte DNA i et motsetningsforhold til borgerlige og sosialdemokrater som – ifølge *Social-Demokraten* – hadde svartmalt bilde av forholdene som eksisterte i Sovjet-Russland.

3.2 VENSTREKOMMUNISME ELLER ENHETSFRONT?

Våren 1923 var den norske arbeiderbevegelsen en splittet bevegelse som på to år hadde gått fra å være samlet i ett politisk parti, til å være splittet i tre. Begge splittelsene hadde en direkte sammenheng med spørsmålet om hvilken politisk linje man skulle føre overfor nabolandet Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen. Bruddet med Komintern markerte for Det norske Arbeiderparti ikke et brudd med kommunismen, men en distansering av konseptet kommunisme bort fra den russiske revolusjonen. Bolsjevikene ble ikke lenger forestilt som noen revolusjonære pionerer, som samlet forsøkte å realisere det sosialistisk samfunn i Sovjetunionen. Det russiske arbeidende folk, som bare noen år tidligere ikke hadde vært modent nok til å styre samfunnet, ble nå presentert som det eneste håpet til å redde revolusjonen mot partieliten. Det eksisterte heller ingen enhetlig tendens i synet på Sovjetunionens videre rolle i den internasjonale sosialistiske arbeiderbevegelsen. Til tross for klare skillelinjer i DNA og forestillingen om et splittet sovjetisk samfunn er det ingen tvil om at synet på Sovjetunionen som en arbeiderstat besto.

I opptrappingen til splittelseslandsmøtet i 1923 pågikk det heftige debatter i hovedorganet *Social-Demokraten*. Debattene hadde en fellesnevner; alle som deltok kalte seg selv *kommunist* og hevdet det var deres linje som var den kommunistiske.¹¹⁰ Etter landsmøtet kom den offisielle uttalelsen fra DNAs hovedorgan med en ganske klar tale på at det var alle de som vil splitte bevegelsen som satte kjepper i hjulene for kommunismens sak:

Ethvert forsøk paa at bryte enheten maa slaaes ned, selv om det pynter sig med internationalens navn. Arbeidere! Kamerater! Slaa ring om Det norske arbeiderparti. Fyld dets rækker! [...] Da vil det ogsaa kunne gaa foran i klassekampen og paa kommunistisk grundlag føre arbeidernes sak frem til seier.¹¹¹

¹¹⁰ I samtlige av de påfølgende fire tekstene kommer dette narrative frem; Olav Scheflo, "Internasjonalen og Sovjet-Russland", *Social-Demokraten*, 28.12.1922; Emil Stang, "Internasjonalen og vi", *Social-Demokraten*, 29.12.1922; Alfred Madsen, "Enighet og forsning", *Social-Demokraten*, 28.12.1922; og Trond Hegna, "Olav Scheflo «Vor Internationale»", *Social-Demokraten*, 28.12.1922.

¹¹¹ Ole O Lian og Johan Nygaardsvold, "Til arbeiderklassen i Norge", *Arbeiderbladet*, 05.11.1923.

Poenget med dette sitatet er å illustrere hvor sterkt tilknyttet DNA var til kommunismen, også etter bruddet med Komintern. I 1923 var det også viktig for DNA å presisere at de som forble i DNA sto til *venstre* for utbryterne.¹¹²

Partiets forståelse av begrepet kommunisme var altså sterkt tilknyttet utviklingen i Sovjetunionen. Slik delkapittel 3.1 har vist ble russerne sett på som revolusjonære pionerer i arbeidet for et kommunistisk samfunn. Dette er dog et bilde som i det minste tilsløres etter det politiske bruddet i 1923, og kommunistiske assosiasjoner startet å bevege seg vekk fra bolsjevismen. Edvard Bull den eldre snudde bolsjevikenes rolle på hode. Bolsjevikenes posisjon ble ikke lenger forestilt som et resultat av deres kommunistiske skarpsindighet, men kreditert den historiske betingede revolusjonære situasjonen som hadde gjort bolsjevikenes eksistens mulig. DNA anså fortsatt staten som sådan som en «arbeiderstat», men var samtidig av den oppfatning at bolsjevikenes ikke lenger fortjente en rolle som fullt ut revolusjonære pionerer. Derfor kan det hevdes at DNA kun anså partidiktaturet de hadde forsvart som *midlertidig* legitimt. Det oppsto altså en kort periode hvor DNA ville fremstille seg selv som de ekte kommunistene som opprettholdt den rette politiske linja. Denne linja ble ofte fremstilt som en motsetning til de selvproklamerte moskvatro kommunistene i NKP og utviklingen i Komintern, som begge var på veg i feil retning.¹¹³ Det oppsto altså en periode hvor DNA ville identifisere seg selv med kommunismen, uten at de ville identifisere seg med de som ville eksportere det sovjetiske samfunnssystemet til Norge.

Til tross for at bolsjevismen distanseres fra *selvet* til kommunistene i DNA, så ble ikke de russiske kommunistene fremstilt som en autonom annen. Dette kom frem i tidsskriftet *Det Tyvende Aarhundrede* hvor det ble lagt frem hvilken vanskelig situasjon «de ansvarlige kommunister» i Russland opplevde, i deres kamp mot Stalin, byråkratiet og de kontrarevolusjonære.¹¹⁴ Det russiske samfunnet ble forestilt som noe motsatt av en autonom annen. Det fremstilles heller som et splittet

¹¹² Dette poenget er videre særs relevant i kapittel fem i diskusjonen om SAP og DNA sitt bilde på egen identitet. Det er klart at det politiske klimaet i arbeiderbevegelsens største partier i Norge var nært knyttet mot en identifikasjon til det kommunistiske, en sterk motsetning til utviklingen i SAP; Bull d.y., *norsk fagbevegelse*, 104.

¹¹³ Henry Andersen, "Arbeideropposisjonens opprop", *Arbeiderbladet*, 06.05.1925; N.N., "1ste mai i Oslo", *Arbeiderbladet*, 02.05.1925; N.N., "Den antibolsjevikiske blokkdannelse", *Arbeiderbladet*, 05.05.1925; N.N., "Radeks skjebne", *Arbeiderbladet*, 18.04.1925; N.N., "Sinovjev fordømmer Radek, men godkjenner hans synspunkter", *Arbeiderbladet*, 20.04.1925; N.N., "Sprekken i det nye parti", *Arbeiderbladet*, 18.04.1925; N.N., "Så sakte!", *Arbeiderbladet*, 05.05.1925; og OSLO/AAB, Edvard Bull d. e., "Ti år", *Det Tyvende Aarhundrede*, 27.årg., nr. 4, (1927).

¹¹⁴ OSLO/AAB, Finn Moe, "Den russiske krise", *Det Tyvende Aarhundrede*, 27.årg, nr. 3, (1926), 76-90.

samfunn som var avhengig av å reddes av noen ansvarlige internt. Dette var en sterk kontrast til synet noen år tidligere hvor byråkratiet og arbeiderorganisasjonenes deltakelse i den daglige driften av staten skal ha blitt sett som høyt fungerende:

Arbeiderorganisationerne er ikke lenger bare organer for klassekampen mot bourgeoisiet, de er hjul i statsmaskineriet [...] Dette proletariats politisk økonomiske diktatur, hvor intet byråkratisk uvæsen gjør det nye arbeiderdemokrati illusorisk.¹¹⁵

På midten av 1920-tallet fantes derimot de ansvarlige blant den vanlige russiske arbeider, som var motvekten til partiledelsen, kontrarevolusjonære fiender og det voksende byråkratiet.

Den vanlige arbeidende russer var dog fortsatt forestilt som en gruppe mennesker som ikke var i stand til å kunne representere seg selv. Reiseskildringer fra en norsk arbeiderdelegasjon bestående av blant annet medlemmer av DNA i 1927 skildrer hvordan det arbeidende folk, som en autonom enhet, både levde i en fremtidsoptimisme og følte de selv satt med samfunnsmakten i egne hender. En medarbeider fra hovedorganets avdeling i Buskerud skildret sine opplevelser slik:

Er det arbeiderne selv, uansett politisk opfatning, eller er det kommunistiske parti som gjennom sine celler i alle organisasjoner og bedrifter har den reelle makt? Jeg tør ikke svare på det. Men jeg vet at arbeiderne i fabrikkene – også de som ikke tilhørte det kommunistiske parti og som for enkelts vedkommende var misfornøyd med litt av hvert – følte og tenkte og handlet som om makten absolutt lå i deres hender.¹¹⁶

Det fremsto for den norske delegasjonens del at arbeiderne selv *følte* og *tenkte* de hadde makten i egne hender. Narrativet som legges frem var på tross av dette at det var vanskelig å vite om disse følelsene og tankene var et tegn på at arbeiderne hadde den *de facto* makten. Beretningene fra delegasjonen kan tolkes mot at deres forståelse av situasjonen var at de sovjetiske arbeiderne mente de hadde makten i sine egne hender, uten at dette nødvendigvis var tilfellet. Delegasjonen satte dermed seg selv i en posisjon hvor de reiste til Sovjetunionen og oppfattet ting de lokale overså. Medarbeiderens skildringer om at det var vanskelig å vite om de lokale arbeiderne hadde en reell makt, var en observasjon selv de arbeiderne «som er misfornøyd med litt av hvert» ikke har

¹¹⁵ Hansen, *Arbeidernes Rusland*, 29.

¹¹⁶ OSLO/AAB, N.N., *I Arbeiderstaten – Beretning fra den Norske Arbeiderdelegasjons reise i Sovjetunionen* (Oslo: Andelsforlaget Ny Tid, 1927), 150-51.

presterte å gjøre. Den russiske arbeider var altså ikke i stand til å *representere* sannferdigheten i sine egne følelser.

Den russiske revolusjonens betydning for «arbeiderklassens aksjonsevne» som en motvekt til krigsfaren de kapitalistiske statene representerte besto også lenge etter bruddet med Komintern. Reisende til Sovjetunionen Hans Mallaug fra Trondhjems Arbeiderparti kalte alle som ikke ville kjempe for å stoppe krigsfaren mot arbeiderstaten for «borgerskapets lakeier». ¹¹⁷ Dette etter at han selv proklamerte at han med våpen i hånden gledelig forsvarete staten mot kapitalistenes aggresjon. Friis argumenterte i *Det Tyvende Aarhundrede* for at «den norske kapitalistsamfunds selvopholdelsesevne» var avhengig av styrken til «den norske arbeiderklassens aksjonsevne». Styrken til denne aksjonsevnen var på sin side sett som sterkt påvirket av «innflytelsen fra den britiske og den russiske arbeiderregjering». ¹¹⁸ På tross av det organisatoriske bruddet med Komintern to år tidligere var DNAs fremtidige skjebne fortsatt sett som sterkt tilknyttet utviklingen av prosjektet de hadde brutt med.

På tross av det organisatoriske bruddet i 1923 eksisterte det et sterkt forsvar av arbeiderstaten i øst. I *Arbeiderbladet* ble det lagt frem hvordan den «antibolsjevistiske blokk», bestående av «kapitalister, fascister, monarkister, og alt annet [...] reaksjonært», førte en «løgnkampanje» og «hellige krig» mot bolsjevismen. Dette var forhold «kommunister» måtte ta hensyn til når de skulle forme arbeiderbevegelsen. Da spesielt med tanke på de «småborgerlige og feige» sosialdemokratene. ¹¹⁹ I forsvaret mot den «antibolsjevistiske» blokken, ser man også en åpen refleksjon om at blokken burde møtes som kommunister. Dagen etter ble det skrevet at det var en selvfølge at «russiske sovjet» skulle forsvares, av en person som selv understreket at han stemte for at DNA skulle gå ut av Komintern. ¹²⁰ Dette viser to viktige ting, for det første underbygger dette mitt tidligere poeng om at de ville omtale seg selv som kommunister. Noe som skapte en distanse til sosialdemokratene. For det andre ble forsvaret av Sovjetunionen som en arbeiderstat sett som uavhengig av det politiske bruddet som hadde funnet sted.

Utover på 1920-tallet ble det tydelig at verdensrevolusjonen ikke ville komme med det første, og Kominterns oppfordring til *enhetsfront* presset frem klare skillelinjer i DNA. Dette

¹¹⁷ OSLO/AAB, N.N., *I Arbeiderstaten*, 138-39.

¹¹⁸ OSLO/AAB, Jakob Friis, "Anerkjennelsen av Sovjetregjeringen og dens konsekvenser", *Det Tyvende Aarhundrede*, 25.årg., u.n., (1924).

¹¹⁹ N.N., "Den antibolsjevistiske blokkdannelse".

¹²⁰ Andersen, "Arbeideropposisjonens opprop".

utspilte seg blant annet i synet på fagorganisasjonenes internasjonale rolle. I en reiseskildring fra 1925, skrevet av en norske reisedelegasjon dominert av DNA-medlemmer, ble det argumentert for at en internasjonal faglig enhet var nødvendig for at man i et land som Norge kunne oppnå den samme frigjørelsen som var oppnådd i Russland:

[...] Ethvert angrep på Sovjet-Unionen er et angrep mot den arbeidende klasse, og må slåes tilbake med alle midler. [...] Vi trenger enheten for at arbeiderklassen i de kapitalistiske stater kan bli i stand til å erobre makten og legge grunnlaget til rette for økonomisk og sosial frigjørelse slik som arbeider- og bondeklassen i Russland har gjort det. [...] Videre er det vårt håp, at det vil styrke de broderlige bånd mellom fagorganisasjonen i våre land.¹²¹

Her er det dog viktig å poengtere at det også deltok NKP-medlemmer i denne delegasjonen. Dette er også et interessant moment i seg selv, ettersom Sovjetunionen for noen nok også opplevdes som et faktisk samlingspunkt i en periode hvor den norske arbeiderbevegelsen var sterkt oppsplittet.

Ikke alle i DNA delte synet på at det burde eksistere en faglig samling. Tranmæl hevdet noen år senere at opprettholdelsen av «venskapelige forbindelser» med Sovjetunionen var en del av «våre proletariske internasjonale forpliktelser». Han hevdet dog at dette ikke var grunn til å opprette et organisatorisk faglig samarbeid, ettersom dette nettopp ville kunne ødelegge for vennskapets eksistens.¹²² Det ble av andre også pekt på hvordan den sovjetiske fagbevegelsen var for russisk dominert til å kunne være et slikt samlingspunkt.¹²³ Denne holdningen må sees i sammenheng med at noen trodde en samling under «en enhet» heller ikke var realistisk. Dette grunnet spenningen mellom de ulike taktiske posisjonene de ledende arbeiderregjeringer hadde inntatt på denne tiden: «Mens man i England tror å kunne få inn i socialismen like fredelig og mekanisk som godtfolk går til kirke, så går Sovjet-Unionen mot det socialistiske fremtidsmål under kamp».¹²⁴ I Landsorganisasjonen (LO) ble et forslag om innmeldelse i Kominterns Røde Faglige Internasjonale stemt ned i 1923. LO sto også utenfor Amsterdam-Internasjonalen i perioden 1923-35, og utviklet et visst samarbeid med fagbevegelsen i Sovjetunionen med mål om en

¹²¹ OSLO/AAB, N.N., *Inntrykk fra Sovjet-Russland – Den Norske Faglige Delegasjons Beretning* (Oslo: Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon i Norge, 1925).

¹²² OSLO/AAB, Martin Tranmæl, *Den faglige enhet – Foredrag på Sovjet-Unionens VIII Fagkongress* (Oslo: Internasjonalt Arbeiderforlag, 1929).

¹²³ OSLO/AAB, N.N., "Den russiske fagbevegelse", *Det Tyvende Aarhundrede*, 26.årg., u.n., (1925).

¹²⁴ OSLO/AAB, P. K., "Den økonomiske krise i sovjet-unionen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 29.årg., nr. 10, (1928).

internasjonale samling.¹²⁵ Diskursen inneholdt ikke en enhetlig narrativ i DNA etter 1923, om deres egen rolle opp mot det sovjetiske prosjektet og Kominterns enhetsfront taktikk.

3.3 PLANØKONOMIENS OVERLEGENHET OG EN MEKTIG BEFESTNING MOT FASCISMEN

Utviklingen i Sovjet-Samveldet har utvilsomt i den seneste tid vært en medvirkende drivende kraft for utviklingen i de øvrige deler av verden.¹²⁶

Sitatet var skrevet i *Det Tyvende Aarhundrede* av Ole Colbjørnsen som i 1932 nylig hadde kommet tilbake til Norge og blitt ansatt av Tranmæl som journalist i *Arbeiderbladet* etter et lengre opphold i Sovjetunionen. Colbjørnsen hadde i løpet av ti år i utlandet blant annet jobbet med å utforme den første femårsplanen i Sovjetunionen.¹²⁷ Tilbake i Det norske Arbeiderparti og Norge argumenterte han ikke bare for at utviklingen i Sovjetunionen var viktig for verden for øvrig, men også for at den sosialistiske planøkonomi i løpet de siste årene hadde vist sin overlegenhet og dermed blitt realpolitikk *alle* måtte forholde seg til:

Bolsjevikenes politikk har fra et socialistisk synspunkt på mange måter vært mangelfull og tvilsom. Frihet og demokrati er blitt undertrykt. [...] Allikevel har selve den sosialistiske økonomiske grunntanke og den planøkonomiske ryggrad [...] forsere[t] frem en utvikling.¹²⁸

Denne utviklingen hadde vist seg å være så overlegen at resten av verden nå så til Sovjetunionen for å lære. Colbjørnsen skrev sammen med Axel Sømme i 1933 pamfletten *en norsk 3-årsplan – veien frem til en socialistisk planøkonomi i Norge*.¹²⁹ Pamfletten var sterkt inspirert av den sovjetiske planøkonomien og ble en viktig bakgrunn den økonomiske politikken som ble gjennomført ved kriseforliket to år senere.¹³⁰ Ved den russiske revolusjonens tyveårsdag ble dens resultater «hyldet» av «Osloarbeiderne» på forsiden av *Arbeiderbladet*. Her ble det beskrevet

¹²⁵ Hallvard Tjelmeland, "Arbeiderpartiet, bolsjevikpartiet og sovjetstaten 1917-1991", *Arbeiderhistorie*, 21.årg., nr. 1, (2017).

¹²⁶ Ole Colbjørnsen, "Planøkonomi i praksis – Den første og den annen femårsplan", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årg., nr. 8-9, (1934), 258.

¹²⁷ Helge Røed, *Ola Tiltak – En biografi om den politiske strategen Ole Colbjørnsen* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2018), 82-135.

¹²⁸ Colbjørnsen, "Planøkonomi i praksis", 258-59.

¹²⁹ Ole Colbjørnsen og Axel Sømme, *En norsk 3-årsplan – Veien til en socialistisk planøkonomi i Norge* (Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1933).

¹³⁰ Den «norske 3-årsplanen» var ikke var noen kopi av planøkonomien i Sovjetunionen, men også sterkt inspirert av Johan Maynard Keynes sine teorier. Det må også legges til at den økonomiske politikken ved kriseforliket ikke var en gjennomføring av pamfletten utviklet to år tidligere for perioden 1935-38, men den hadde helt klart satt betydelige spor som påvirket DNAs politikk; Røed, *Ola Tiltak*, 147-48 og 156-69.

hvordan Sovjetunionens industri hadde tatt igjen alle bortsett fra Amerika og at de «ved utløpet av neste 5-årsplan» vil være den førende staten innenfor «verdensindustrien».¹³¹ Dette er en fundamental endring i forestillingene på 1920-tallet av det teknologisk underutviklede landet som ikke var i stand til å skape et sosialistisk samfunn. Nå var det plutselig blitt eksempelet selv landene i vest skulle lære av.

Fremstillingen av den første femårsplanen 1929-32 som en stor suksess var ikke noe Colbjørnsen var alene om i DNA. Sundvall har tidligere argumentert for at planøkonomien skapte en revitalisering av Sovjetunionen som et «ideologisk forbilde» for DNA.¹³² Dette kan understrekes ytterligere ved en analyse av det samlede narrative i partilitteratur, *Arbeiderbladet* og *Det Tyvende Aarhundrede* om den sovjetiske økonomien på første halvdel av 1930-tallet. Alle som skrev var ikke like offensive som Colbjørnsen, men samtlige var imponert over den industrielle utviklingen. Det var også en gjennomgående tendens som pekte på at utviklinga var godt *gjennomtenkt* fra et sosialt perspektiv, noe som også flere ganger ble satt opp som en motsetning til den tidlige industrialiseringa i den kapitalistiske økonomien.¹³³ Synet på planøkonomien kan heller ikke kun sies å ha revitalisert landet som et «ideologiske forbilde» for DNA, men også endret forestillingene om en stor gruppe av menneskene som levde i Sovjetunionen.

Den sovjetiske bondebefolkninga fikk en del av æren for suksessen til industriutviklinga under planøkonomien. «Avkulakisering og kollektivisering» beskrives som faktorer som omstilte millioner av bønder fra å jobbe i et «århundregammelt feudalistisk arbeidersystem» til bruk av maskiner for sosialistiske formål.¹³⁴ Det ble på et senere tidspunkt også trukket frem hvordan kollektiviseringen kun skjedde i sitt store omfang grunnet «bøndernes egen samvirkebevegelse».¹³⁵ I partiets tidsskrift ble det også argumentert for at bøndene hadde blitt friere under

¹³¹ N.N., "Osloarbeiderne hylder Sovjet-samveldet", *Arbeiderbladet*, 08.11.1937.

¹³² Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 3, 105-07.

¹³³ Fabian Månsson, "Det russiske jordbruk i støpeskjeen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årg., nr. 6, (1934); Johanne Aamlid, "Arbeiderpartiet og bønderne", *Arbeiderbladet*, 21.09.1933; N.N., "Oslo i bakleksen", *Arbeiderbladet*, 24.10.1935; Ole Colbjørnsen, "Den internasjonale 40 timers uke", *Arbeiderbladet*, 20.09.1934; OSLO/AAB, Håkon Meyer, *Debatten om Russland* (Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1932); Sverre Krogh, "Den russiske femårsplanen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årg., nr. 4, (1932); og Vilh. Ullmann, "Bydannelser og boligproblemer i sovjetrussland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årg., nr. 8, (1932).

¹³⁴ Alf Torbjørnsen, "Forvandlingen av den russiske landsby", *Det Tyvende Aarhundrede*, 34.årg., nr. 3, (1933), 83.

¹³⁵ Trond Hegna, "Kollektivbruket, den sovjet-russiske landbruksbedrift", *Det Tyvende Aarhundrede*, 38.årg., nr. 3, (1937), 123.

kollektiviseringa. Dette ved at det også hevdes å ikke eksistere noen «tvang», men en hel del ekskluderinger: «godseiere [...] storbønder [...] religiøse sektrister [...] en del gamle folk og en del raringer» ble alle ekskludert fordi de nektet å «underordne» seg de kollektive løsningene.¹³⁶ Bøndene ble således forestilt som en aktiv del av kollektiviseringen. Dette skiller seg skarpt fra det jeg oppviste i 3.1. Forestillingene om den russiske bondebefolkningen som ikke «utviklet [,] modent [og] politisk interessert» nok til å delta i den samfunnsbyggingen ble endret i takt med synet på den sovjetiske planøkonomien som en stor suksess.¹³⁷

På 1930-tallet var det fortsatt en stor begeistring for Sovjetunionen og landet ble sett som den viktigste fredsfaktoren i en verdenssituasjon hvor fascistiske krefter vokste seg sterke. Dette kom frem ved dekningen av japanske aggresjonen mot Sovjetunionen. Det ble hevdet at krigsfaren var like stor som i 1914, ettersom de kapitalistiske statenes imperialistiske ambisjoner fortsatt var like store.¹³⁸ Dette kan sees i en direkte sammenheng med synet på oktoberrevolusjonen som et fredelig brudd med den første verdenskrig, som ble diskutert i 3.1. Sovjetunionens medlemskapet i folkeforbundet i 1934 kan delvis sies å videreføre dette, ettersom det i *Arbeiderbladet* ble presentert som et midlertidig samarbeid mellom «arbeiderklassen» og «det borgerlige demokrati» mot fascismen.¹³⁹ Sovjetunionen ble av Tranmæl i 1937 beskrevet som den viktigste befestningen «mot krig, fascisme og reaksjon».¹⁴⁰ Ved tyveårsjubileet til revolusjonen ble landet proklamert som «en stor, trygg fredsfaktor».¹⁴¹ Samme dag ble det rapportert om hvordan forsvarskommisær Vorosjilov kunne slå fast at «Den røde armé er en fredarmé», og dette til tross for alle truslene fra fascistene.¹⁴² Den industrielle utviklingen ble også brukt som et argument for at de fascistiske og imperialistiske statene hadde en økt interesse av aggressive fremstøt mot Sovjetunionen.¹⁴³ Narrativet som ble lagt frem var at Den røde armé ikke hadde noen ekspansive ambisjoner, men var klare til å slå ned fascistene hvis de skulle angripe. Den eksistensielle trusselen fra fascismen utover 1930-tallet kan sies å ha gjenopplivet synet på Sovjetunionen som en fredsforkjemper blant verdens stormakter.

¹³⁶ P., "Sovjet-samveldets landbruk", *Det Tyvende Aarhundrede*, 39.årg., nr. 8, (1938), 237.

¹³⁷ OSLO/AAB, N.N., *Inntrykk fra Sovjet-Russland*, 18-19, og 28-19.

¹³⁸ N.N., "Krig eller fred i det fjerne Østen? ", *Arbeiderbladet*, 18.09.1934; og N.N., "Til Den sosialistiske Arbeiderinternasjonale! Til Den kommunistiske Internasjonale! Til arbeidere i alle land!", *Arbeiderbladet*, 14.02.1933.

¹³⁹ N.N., "Kommunistene og Folkeforbundet", *Arbeiderbladet*, 19.09.1934.

¹⁴⁰ Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 10.11.1937a.

¹⁴¹ N.N., "Osloarbeiderne hylder Sovjet-samveldet".

¹⁴² N.N., "Sovjet feirer sin 20-årsdag", *Arbeiderbladet*, 08.11.1937.

¹⁴³ Alf Torbjørnsen, "U.S.S.R. og Japan", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årg., nr. 2, (1934), 50.

3.4 DET SOSIALISTISKE MENNESKET OG NATURVITENSKAPLIG MARXISME

Gjennomgående for store deler av perioden dette prosjektet diskuterer var at kulturlivet i det sovjetiske samfunnet var kilde til stor inspirasjon, og sett som et sentralt element for den russiske revolusjonens veg til å skape et sosialistisk samfunn. Dette gjorde at DNAs tanker om dette kulturlivet hadde stor innvirkning på dannelsen av deres eget ideologiske prosjekt. Denne ideoverføringen kom også tydelig frem i teoretiske diskusjoner i partiets litteratur, ideologiske tidsskrift og hovedorgan.

Ideen om *det sosialistiske mennesket* som bolsjevikene plantet i russisk kultur levde også i Det norske Arbeiderparti. Jakob Friis innledet sin tiårs jubileumbok til Sovjetunionen ved å oversette Fülöp-Millers karakterisering av det kulturelle arbeidet i Sovjet-Russland i *Geist und Gesicht des Bolschewismus*.¹⁴⁴

Her rørte omveltningen ved menneskets siste problemer. Med en uanet dristighet forsøkte man i Russland å foreta en korrektur av menneskets urbillede, av den hittidige type på skapningens herre, og utslukke hint «sjelebefengt individalkreatur» og erstatte det med en – som man tror – høiere typus, en verdifullere species av levende vesener med «kollektivmennesket», «dividuomet».¹⁴⁵

Overbevisningen om at det gjennom kulturen var mulig å danne et nytt *sosialistisk menneske* som var fritt for grådighet, som elsket fellesskapet, levde i DNA gjennom flere år. Det sovjetiske teater var sett som et «våben for arbeiderklassens diktatur, et instrument til å utsprenne den «proletariske bevissthet»». Dette målrettede prosjektet ble dermed også ansett som utenfor «vestlige tidsskrift[s] [...] kritiske vurderingssfare», ettersom nettopp disse tidsskriftene ble beskyldt for å svartmale den sovjetiske kulturen.¹⁴⁶

Allerede i 1919 ble arbeidet for «folkeoplysningens og dannelsesarbeidets omraade» hyllet som noe av det mest «beundringsverdige» med bolsjevikenes Sovjet-Russland.¹⁴⁷ Seksten år senere ble det i *Arbeiderbladet* referert et foredrag av den partiløse forfatteren Nordahl Grieg som hadde vært i Moskva for å studere blant annet teater i to hele år.¹⁴⁸ I referatet kom det fram at han

¹⁴⁴ René Fülöp-Miller, *The Mind and Face of Bolshevism – An Examination of Culutral Life in Soviet Russia*, o.v F. S. Flint og D. F. Tait (London: G. P. Putnam's sons, 1927), 4-5.

¹⁴⁵ OSLO/AAB, Jakob Friis, *10 år – arbeider-styrets erfaringer* (Oslo: Andelsforlaget Nyt Tid, 1927), 8-9.

¹⁴⁶ Hans Heggum, "Folkets teater i Russland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 32.årg., nr. 9, (1931).

¹⁴⁷ Hansen, *Arbeidernes Rusland*, 88-90.

¹⁴⁸ Edvard Hoem, *Til ungdommen – Nordahl Griegs liv* (Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 1989), 169-70 og 342.

forkynte hvordan den sovjetiske scenekunsten var kommet mye lengre enn den norske innenfor arbeidet som helt siden revolusjonsseieren var sett på med inspirasjon:

Det er en fullkommen misforståelse når man tror at Sovjets scenekunst idag er preget av propaganda. Nu har revolusjonen seiret, og teatret har ikke lengere først og fremst en kampmisjon, men skal være med å bygge op det nye liv, det nye mennesket.¹⁴⁹

Det er ikke vanskelig å se den røde tråden mellom beskrivelsene to år etter oktoberrevolusjonen og dette foredraget av Grieg. Han argumenterte også for at siden Norge befant seg i klassemotsetningenes tid så måtte teateret være en aktivt kjempende kunst. Dette ettersom den kommersielle filmindustrien aldri kan uttrykke en «radikal tanke», noe den sovjetiske scenekunsten absolutt ble ansett å ha oppnådd. Det er også et eget separat poeng hvordan Grieg motsa seg selv. Propaganda er preskriptiv ideologi, som regel, og det er da sannelig preskriptivt å forme et idealmenneske. Hvorfor Grieg anser propaganda og sosialistisk «kampmisjon» som ulike ting er det vanskelig å konstatere, men skillet satte han opp. Når det norske teateret satte opp det sovjetrussiske stykket *Inga*¹⁵⁰ av Anatol Glebow i 1933 ble det stor dekning av skuespillet i *Arbeiderbladet* som kunne melde om at teateret endelig hadde «åpnet et lite gløtt ut mot den dramatik som betyr noe i vår tid».¹⁵¹ Stykket ble senere fremhevet for å trekke frem hvordan femårsplanen hadde bidratt til kvinnens frigjørelse og at det forhåpentligvis kunne «hjelp til å befri noen av våre norske egocentrikere for den motvilje de utvilsomt nærer mot et kollektivt nyrydningsarbeid», et arbeid som gjennomtenkt skal ha påvirket både det «økonomiske, sosiale og moralske».¹⁵² Foredraget til Grieg og dekningen av *Inga* gir grunnlag for å se hvordan den sovjetrussiske scenekunsten ikke bare ble tolket som et dannelsesprosjekt sett på med inspirasjon, men også som et kulturelt fremskritt man enda ikke var i nærheten av å oppnå i Norge.

¹⁴⁹ N.N., "Kunsten i Sovjetsamveldet – og i Norge", *Arbeiderbladet*, 07.10.1935.

¹⁵⁰ Stykket ble i Norge på denne tiden hovedsakelig omtalt ved navnet *Under Sovjet*. Det opprinnelige navnet på dette stykket som ble skrevet i 1928 var *Inga*. I denne teksten brukes *Inga* når jeg omtaler stykket.

¹⁵¹ Axel Otto Normann, "Ingjald Haalands jubileumsforestilling", *Arbeiderbladet*, 20.02.1933; Axel Otto Normann, "Premièren på Det norske Teatret lørdag", *Arbeiderbladet*, 06.02.1933; N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret", *Arbeiderbladet*, 08.02.1933a; og N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret", *Arbeiderbladet*, 15.02.1933b.

¹⁵² Knight., "Respekten for livet", *Arbeiderbladet*, 08.02.1933; og N.N., "Det norske teatrets premiere lørdag", *Arbeiderbladet*, 03.02.1933.

Den første femårsplanen ble sett som en viktig del av en prosess som skapte en ny sosialistisk «ånd» i den sovjetiske arbeideren. DNA-medlem Erling Olsen¹⁵³ beskrev den nye generasjonen av arbeidere i Sovjetunionen på følgende måte etter hans hjemkomst fra en studietur i Leningrad:

Det som begeistret mig mest under opholdet i Sovjet-staten var å se den ungdom som vokser op der borte. Staute prektige folk, preget av begeistring og tro på fremtiden, og helt samfundsmessig innstilt. Deres kunnskaper og viden om politiske og samfundsmessie spørsmål var helt forbløffende. En slik ungdom møter man intet annet sted. Den kan bare utvikles i et land befridd fra den åndelige forkrøbling som følger av kapitalistisk samfundsmiljø og opdragelse. Den russiske ungdom som man møter den i dag er den sikreste garanti for, at det socialistiske opbygningsarbeid vil bli gjennomført, for socialismens fulstendige seier i Sovjet-Unionen.¹⁵⁴

Her kommer det tydelig frem hvordan den nye generasjonen som vokste opp, var sett som uttrykk for *sosialistiske mennesker*, frigjort fra det kapitalistiske samfunn. Sundvall har også pekt på hvordan en fremtredende person innenfor dette arbeidet i DNA, Sigurd Evensmo, erindret sin opplevelse av kulturlivet i Sovjetunionen som det ypperste gjennom hele historien.¹⁵⁵ Flere skrev om hvordan det nye samfunnet hadde skapt «sovjetfamilien», en familie hvor kjønnene ble hevdet å være likestilt og barna mindre avhengige av sine foreldre.¹⁵⁶ Den sosialistiske kulturkampen var i mellomkrigstidens DNA sett som nødvendig for dannelsen av en ideologisk bevegelse, som kunne endre menneskene i samfunnet og potensielt skape et nytt ideologisk hegemoni som ble ansett som et brudd med det eksisterende.¹⁵⁷ Det kom tydelig frem i diskursen at det sovjetiske samfunnslivet ble ansett å nettopp ha oppnådd å komme lengre enn arbeiderbevegelsen i Norge i denne kulturkampen. Det sovjetiske samfunnet var altså for mange et forbilde på hvordan denne kulturkampen burde føres.

¹⁵³ Olsen var ikke et viktig fremtredende medlem på denne tiden. Det er også et poeng å trekke inn at reiseskildringen som siteres under er utgitt av NKP-dominerte «Sovjetunionens venner», men selve delegasjonen som reiste var dominert av DNA-medlemmer, derfor har jeg vurdert reiseskildringa som relevant for diskusjonen i denne avhandlingen; OSLO/AAB, Karl Fjeld et al., *Beretning fra Arbeiderdelegasjonens reise i Sovjet-Unionen 1931* (Oslo: Sovjet-Unionens venner, 1931), 4; Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 3, 105-07; og Tore Pryser, "Klassen og Nasjonen – (1936-1946)", bind 4 i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, red. Arne Kokkvoll og Jakob Sverdrup, (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1988), 271.

¹⁵⁴ OSLO/AAB, Fjeld et al., *Beretning fra Arbeiderdelegasjonens reise i Sovjet-Unionen 1931*, 58.

¹⁵⁵ Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 4, 113-21.

¹⁵⁶ Johan Vogt., "Nye livsformer i Russland", *Arbeiderbladet*, 03.04.1925.

¹⁵⁷ Ørnulf Hodne, *Folk og fritid – En mellomkrigsstudie i norsk arbeiderbevegelse* (Oslo: Novus Forlag, 1994), 9-13.

Det er spesielt to ting som gjør det *sosialistiske mennesket* interessant i denne sammenheng. (1) Ideen og beskrivelsene av situasjonen i Sovjetunionen impliserte at det brede lag av menneskene som levde der opplevde gjennom samfunnet en menneskelig omdannelse. Beskrivelsene viser et tydelig skille med forestillingen om den underutviklede, politiske uinteresserte russiske bondebefolkningen som hadde godt av å styres av bolsjevik-kadrene¹⁵⁸ rett etter oktoberrevolusjonen i 1917. Den vanlige russer ble på starten av 1930-tallet ansett å oppleve en omforming til et politisk aktivt menneske som ville forme samfunnet til det beste, en omforming selv Norge ikke var i en posisjon til å skape. (2) Det er tydelig at mange DNA folk hadde en klar visjon om at fremtidssamfunnet de kjempet for ville gjøre mennesket mer sosialistisk som sådan. Det sovjetiske samfunnet var på nettopp dette punktet sett som foran det kapitalistiske samfunnet i «Vest». Dette var også et viktig skille fra de første årene etter revolusjonen, da Russland ble ansett som et kulturelt tilbakeliggende land. DNA sitt kamp for å danne et kulturelt hegemoni i Norge var sterkt inspirert av den kulturelle utviklingen i det sovjetiske samfunnet.

Marxismen i DNA var sterkt inspirert av et naturvitenskapelig metodeideal. Dette kom tydelig frem både i *Det Tyvende Aarhundrede* og partilitteraturen. I 1919 ble bolsjevikene blant annet hyllet for å ha dannet det første «vitenskapelig institut [bygget på] den marxistiske [...] grundvold». ¹⁵⁹ Tretten år senere ble det argumentert i deres ideologiske tidsskrift for at «Den marxistiske filosofi bygger for en stor del på naturvidenskapen». ¹⁶⁰ Grunnen til at jeg vil trekke frem dette er grunnet et veiskille noen har hevdet oppsto i den marxistiske vitenskapen etter Sovjetunionens opprinnelse. Det ble da utpekt et vitenskapsteoretisk skille, hvor noen vestlige marxister var mer inspirert av en sosiologisk tilnærming, mens den sovjetrussiske utviklingen av marxismen var mer inspirert av naturvitenskapelig metode. ¹⁶¹ De teoretiske diskusjonene i DNA

¹⁵⁸ En Kader er en ledende og belærende person med en høy stilling i en organisasjon. Bolsjevikpartiet omtales ofte som et «kaderparti», og Lenin selv snakket om hvordan revolusjonen måtte vinnes frem av en gruppe profesjonelle revolusjonære. Derfor oppsto det ofte uttrykk som «Lenins gamle kadrer» eller «den leninistiske kadre» i denne perioden, for å beskrive de ledende personene i bolsjevikpartiet under Lenins dominerende periode; Vladimir I. Lenin, *What is to be Done?*, o.v Joe Fineberg og George Hanna (London: Penguin Books, 1989), 190-96.

¹⁵⁹ F. Franke, "Vår stilling til Russland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 41.årg., u.nr., (1940); Hansen, *Arbeidernes Rusland*, 66-69; Heggum og Huxley, "Russland, den planmessige stat"; og OSLO/AAB, Fjeld et al., *Beretning fra Arbeiderdelegasjonens reise i Sovjet-Unionen 1931*, 12.

¹⁶⁰ Heggum og Huxley, "Russland, den planmessige stat", 43.

¹⁶¹ I introduksjonen til den norske oversettelsen av *Historie og klassebevissthet* blir dette diskutert av Stein Rafoss. Her trekkes det frem hvordan det var den franske marxismeinspirerte eksistensialisten Maurice Merleau-Ponty satte opp nettopp Lukàcs som en motsetning til det han anser som den «sovjetrussiske dialektiske materialismen». I introduksjonskapittelet argumenteres det videre for hvordan dette skillet – hvis man går med på dets eksistens – kan finnes mellom et naturvitenskapelig metodeideal og et samfunnsmessig-historisk ideal. Bukharins *Historical*

tenderte mot å være på linje med den sovjetrussiske tilnærmingen.¹⁶² Derfor er det ikke urimelig å anta at det naturvitenskapelige metodeidealet innenfor marxismen i DNA var et resultat av en sterk påvirkning fra utviklingen i Sovjetunionen, og det marxistiske tankesettet som var dominerende der.

3.5 FRA ARBEIDERSTAT TIL NAZI-KOMMUNISTISK DIKTATUR

I løpet av Moskvaprosessene ble det tydelig at det eksisterte store skillelinjer i synet på Sovjetunionen i Det norske Arbeiderparti. Etter ikke-angrepspakten mellom Sovjetunionen og Nazi-Tyskland, og senere vinterkrigen i Finland, forduftet de tidligere forestillingene av Sovjetunionen som en reell arbeiderstat. I perioden fra august 1939 til invasjonen av Norge i april 1940 hadde «Stalins diktatur» utviklet seg til et «nazi-kommunistisk» styre som hadde sviktet arbeiderbevegelsen og den russiske revolusjonen. Stalin ble for noen en personifisering av den «østlige» og «orientalske» vendingen; en motsetning til det som var sett som Lenins historiske innflytelse på den russiske revolusjonen. Det norske Arbeiderparti begynte også å argumentere for at Sovjetunionen, sammen med de fascistiske og imperialistiske statene, var en stor trussel mot det «vest-europeiske» demokrati som arbeiderbevegelsen ble sett som en del av. Partiet fjernet også all støtte til Sovjetunionen og proletariatets diktatur fra sine programmer. Til tross for dette ble det standhaftig hevdet at det var Sovjetunionen, og ikke DNA selv som hadde endret seg.

I løpet av Moskvaprosessene,¹⁶³ hvor en rekke gamle revolusjonshelter ble stemplet som kontrarevolusjonære og henrettet, kom det tydelig frem ulike ideologiske skillelinjer i Det norske Arbeiderparti. Sundvall har tidligere skrevet om hvordan dette ble veldig tydelig i partilaget i Kristiansand, hvor Olav Scheflo var en klar støttespiller til Trotskij som på daværende tidspunkt oppholdt seg i Norge, mens Jakob Friis sto fast ved at prosessene var en kamp mot en reell trussel fra trotskismen.¹⁶⁴ Han har også pekt på at majoriteten av folkene i DNA antagelig inntok en mellomposisjon. Dette kom også frem ved at flere sentrale aktører i DNA var misfornøyd med redaktør Tranmæls dekning av saken i *Arbeiderbladet*. Et annet viktig element å trekke frem er

Materialism fra 1921 har av mange blitt trukket frem som det viktigste verket for å markere dette skillet, blant annet fordi boken var veldig sentral i utdannelsen av intellektuelle bolsjeviker. Dette er dog kontroversielt, spesielt ettersom Bukharin selv definerte den historiske materialismen som sosiologi; Cohen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution*; Lukács, *Historie og klassebevissthet*, XXX-XXVIII og 12; og Nikolaj Bukharin, *Historical Materialism – A System of Sociology*, o.v N.N. (New York: Martino Publishing, 2013).

¹⁶² Hansen, *Arbeidernes Rusland*, 66-69.

¹⁶³ Se avsnitt om Moskvaprosessene i 2.1, eller; Nielsen, *Døden løser alt*.

¹⁶⁴ Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap 4, 162-67.

også at Trotskij var i eksil i Norge da prosessene fant sted. Det ble derfor et hett spørsmål i DNA hvorvidt Trotskij skulle tillates å forsvare seg selv offentlig, selv om dette ville stride med grunnlaget for eksiloppholdet. Dette kom tydelig frem ved en gjennomlesning av en rekke brev Håkon Meyer sendte inn til både redaktør Tranmæl og statsminister Nygaardsvold. Tidligere forskning av Høidal og Rønning har dekket dette godt.¹⁶⁵ Høidal har også skrevet om de stridende synene på anklagene mot Trotskij og hvordan en «trotskistisk» fraksjon i den norske arbeiderbevegelsen jobbet strategisk for å få *Arbeiderbladet* til å fremme deres versjon av saken.¹⁶⁶ Det eksisterte alt fra et syn på utviklingen i Sovjetunionen som organisk, hvor det voksende byråkratiet var trusselen, til det motsatte hvor enkeltpersoner fikk skylden for endringene som hadde funnet sted, i det materialet jeg har lest i mitt masterarbeid.¹⁶⁷ Moskvaprosessene førte motstridende forestillinger om forholdene i arbeiderstaten DNA hadde knyttet tette bånd til over lengre tid frem i lyset. Prosessene førte dog ikke til et brudd med synet på Sovjetunionen som en sosialistisk arbeiderstat som sådan.

De ulike linjene i synet på Moskvaprosessene er allerede godt undersøkt i forskningslitteraturen, men jeg vil fortsatt trekke frem en spesiell artikkel. Denne beskrev «terrorbølgen» og henrettelsen av «Lenins gamle medarbeidere» som et stort tilbakeslag for den demokratiserende utviklingen i Sovjetunionen. Den produksjonsmessige utviklingen hadde nådd et nødvendig nivå for et sosialistisk samfunn – noe jeg tidligere har vist at det var en utbredt forestilling om i DNA – og derfor var avskaffelsen av «diktaturet», for å bringe den «politiske og kulturelle overbygging» til et sosialistisk nivå det som måtte være målet. Den nye «sovjetforfatningen» var et steg mot det «sosialistiske demokrati», men ble ved Moskvaprosessene

¹⁶⁵ Høidal, *Trotskij i Norge*; og Ole Martin Rønning, "Kulturkampen som endte i heksejakt – Sosialistisk Kulturfront 1935-1937", *Historisk tidsskrift*, 97.årg., nr. 2, (2018).

¹⁶⁶ Høidal, *Trotskij i Norge*, 98-114.

¹⁶⁷ Martin Tranmæl, "En giftplante", *Arbeiderbladet*, 12.05.1937; Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 09.03.1938b; N.N., "16 dødsdommer i Moskva", *Arbeiderbladet*, 24.08.1936; N.N., "Aksjonen mot Lenin-garden", *Arbeiderbladet*, 22.08.1936; N.N., "Sinovjev: Vi drepte Kirov", *Arbeiderbladet*, 20.08.1936; N.N., "Skal hele den gamle Lenin-garde tilintetgjøres?", *Arbeiderbladet*, 21.08.1936; N.N., "Trotski", *Arbeiderbladet*, 23.12.1936; N.N., "Trotski påviser at anklagene fra Moskva er OPKONSTRUERT", *Arbeiderbladet*, 21.08.1936; N.N., "Verre og verre i Moskva", *Arbeiderbladet*, 05.03.1938; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev: Brev fra Håkon Meyer til justisminister Trygve Lie med kopi til statsminister Johan Nygaardsvold og Oscar Torp, 09.11.1936; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev, Brev fra Håkon Meyer til Oslo Arbeidersamfund, 10.09.1936; OSLO/AAB, Trond Hegna, *Sovjet, Stalin og Generalene* (Oslo: Fram Forlag, 1937); Otto Bauer, "Moskvaprosessen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 37.årg., nr. 10, (1936); og Ragnvald Berli, "«Trotskiismen», stalinismen og D.N.A", *Arbeiderbladet*, 10.03.1938.

slått tilbake.¹⁶⁸ Artikkelen fra *Det Tyvende Aarhundrede* viser de endrede tankene om den sovjetiske økonomien og det kulturelle prosjektet jeg har diskutert i forrige delkapittel. Den understreker også mitt tidligere poeng om at DNA anså partidiktaturets legitimitet som midlertidig. Det er her viktig å trekke frem at artikkelen er skrevet av østerrikeren Otto Bauer som var en fremtredende person innenfor *austromarxismen*.¹⁶⁹ Det vil være å gå utenfor denne avhandlingens siktemål å skulle føre en lengre diskusjon om denne bevegelsens innflytelse på DNA, men det er i hvert fall interessant å bemerke seg at de brukte Bauer for å spre informasjon om utviklingen i Sovjetunionen. Bauers analyse i 1936 passet godt inn i den diskursen i DNA, innenfor ulike felt av deres syn på utviklingen i Sovjetunionen.

På 1930-tallet kom det frem et sett med orientaliserende representasjoner av Stalins egen person. Dette ble brukt for å distansere visse deler av utviklingen i Sovjetunionen fra DNA. I et skriv fra Håkon Meyer til *Arbeiderbladets* redaksjon i 1937 peker han på hvordan «Stalins orientalske despoti» ikke er noen grunn til å skulle oppgi «sosialismen» for det «borgerlige demokrati». Dette understreker han ved at «arbeiderbevegelsens rett til bruk av vold» eksisterer uavhengig av «bolsjevismen som dogmatisk lære».¹⁷⁰ Fem år tidligere ble Stalin portrettert i partiets tidsskrift med en tydelig rasistisk motivert beskrivelse, hvor påståtte «raser» er en sentral del av analysen:

Det virker fremmed på en vesteuropeer. [...] Stalin er fra en annen verden. Han forbinder Russland med orienten. [...] Tiflis befinner sig så langt fra Moskva, som Egyptens hovedstad fra London. [hans foreldere] tilhørte de raser som er fullkommen fremmede for den slaviske, som deres sprog også var fremmed for russisk. De tilhørte folk hvis sed og skikk og statsliv, hvis sprog og rase fra tider tilbake har hatt helt andre røtter og former enn de russiske.¹⁷¹

Portrettet av Stalin som en orientalsk hersker gir klare assosiasjoner til de orientaliserende representasjonene Said har skrevet om.¹⁷² Det at sammenligningen London og Egypt brukes av tidsskriftet for å forklare for leserne distansen fra Tiflis til Moskva er et eksempel både på hvordan

¹⁶⁸ Bauer, "Moskvaprosessen".

¹⁶⁹ Austromarxistene så seg selv som en slags tredje veg mellom reformisme og bolsjevisme. Retningen var ledende i det østerrikske sosialist partiet som styrte i «røde Wien» i perioden 1919-34; Gabriel Kuhn, "Austromarxism, Red Vienna, and Working-Class Culture", i *Antifascism, Sports, Sobriety – Forging a militant working-class culture*, red. Gabriel Kuhn (Oakland: PM Press, 2017), 4-11.

¹⁷⁰ OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev, Håkon Meyer, Stalinisme og bolsjevisme (Arbeiderbladet), Oslo, 27.12.1937.

¹⁷¹ N.N., "Stalin", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årg., nr. 9, (1932), 277-78.

¹⁷² Said, *Orientalism*, 166-97.

de orientaliseringene ble koblet på utviklingen i Sovjetunionen, og hvordan disse forestillingene må ha hatt et visst referansepunkt for leserne av skriftet. I hvert fall må tekstforfatter ha tenkt dette ettersom sammenligningen brukes. Det vesentlige er at orientaliseringen av Stalin ble brukt til å forklare det som ble sett som en negativ utvikling i Sovjetunionen. Her er det viktig å påpeke at jeg ikke har funnet denne type forestillinger som en gjenganger i diskursen, derfor er det tvilsomt at dette var en etablert oppfatning i bevegelsen som sådan. Det var dermed ikke utbredt i DNA å dra denne linjen, men for de som gjorde dette fremsto Stalins styre som en konstituert annen, hvor Stalin ble en personifisering av en østlig vending i landets utvikling.

Mens Stalin er personifiseringen av den østlige vendingen til Sovjetunionen, var Lenin den personifiserte motsetningen som representerte en vestlig innflytelse. Den diktatoriske vendingen til styret ble skildret som «Østens blodige despotisme». Denne despotismen fikk vokse frem etter savnet av Lenin, mannen med den «rummelige menneskelighet og vesteuropeiske forståelse».¹⁷³ Denne personifiseringen ble underbygget ytterligere på lederplass i *Arbeiderbladet* av Tranmæl, og flere ganger i partitidsskriftet. Lenin ble beskrevet som en person som aldri ville funnet seg i den personkultus som diktaturet krevde samtidig som han ble beskrevet som «en av de største skikkelser [...] i den menneskelige historie».¹⁷⁴ Parallelt med dette ble det trukket inn ulike karikaturer av Stalin, Stalins menn, og det stalinistiske samfunnet når det ble skrevet om de diktatoriske tendensene, den kaldblodige kynismen, og undertrykkende metoder regimet brukte.¹⁷⁵ Den underliggende meninga ved denne fremstillingen kan sies å ha vært at det ikke var den norske arbeiderbevegelsen som hadde endret seg, men Stalins despotiske kapring av Sovjetunionen som hadde endret arbeiderstaten i øst. Dermed endret dette også arbeiderbevegelsens holdning til denne staten. Lenin som den store motsetningen er også en enorm forflytning fra Puntervolds beskrivelser av Lenin i 1919 som en ekte «storrusser», mens han spekulerte i om han hadde et slekts-tre som gjorde han til en såkalt «ren-russer», fra tiden hvor landet var fri for «jøder og polakker». Han

¹⁷³ OSLO/AAB, Håkon Meyer. "Sovjet-Samveldet under Stalin", i *Bak Moskvaprosessene – Artikler og dokumenter*, red. Håkon Meyer, 156-75. (Oslo: Johan Grundt Tanum, 1937), 1937, 156 og 164.

¹⁷⁴ Håkon Meyer, "Gorki om Lenin", *Det Tyvende Aarhundrede*, 32.årg., nr. 10, (1931); Jakob Friis, "Lenin som Demokrat og Krisepolitiker II", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årg., nr. 6, (1934); og Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 18.03.1939d.

¹⁷⁵ Berli, "«Trotskiismen», stalinismen og D.N.A"; Franke, "Vår stilling til Russland"; Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 25.08.1939f; N.N., "Det russiske åtakket", *Arbeiderbladet*, 30.11.1939; N.N., "Overfallet på Finland", *Arbeiderbladet*, 01.12.1939; N.N., "Partistriden i Russland", *Arbeiderbladet*, 21.02.1929; N.N., "Ro og Kaldblodighet", *Arbeiderbladet*, 25.08.1939; N.N., "Stalin"; Tranmæl., Lederartikkel uten tittelb; og Tranmæl., Lederartikkel uten titteld.

hevdet også at det var «lett å se» at dette ikke gjaldt de andre ledende bolsjeviker, som han antydte til at var jøder.¹⁷⁶ Puntervolds tekst som bærer et tydelig antisemittisk preg, som er en merknad vært å diskutere i seg selv, bærer en annen personifisering av Lenin enn den vi finner igjen over et tiår senere. På 1930-tallet var den østlige Stalin blitt motsetningen til den vestlige orienterte Lenin. En slik fremstilling kan også sies å inneholde en implisitt holdning om at synet DNA hadde av Sovjetunionen som arbeiderstat var berettiget, ettersom det nå var utenforstående endringer som hadde beveget landet vekk fra å være en arbeiderstat til å bli et diktatur. Forestillinger om noe despotisk, østlig og orientalsk var del av det som ble brukt av de kritiske røster til Moskvaprosessene og senere et mer samlet DNA som ville distansere seg selv fra Sovjetunionen.

Synet på Sovjetunionen som en arbeiderstat, fredsforkjemper og inspirasjonskilde ble snudd på hodet da ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland ble undertegnet 23. august 1939. Etter undertegnelsen av avtalen gikk Tranmæl til åpent angrep fra lederplass i hovedorganet på den nye «nazi-kommunistiske»-linja.¹⁷⁷ Pakten ble beskrevet som et «forræderi» mot arbeiderbevegelsen som ble gjort «skjensel» på av de kommunistene i Norge som var trofast til Komintern og støttet opp om avtalen.¹⁷⁸ Etterspillet etter pakten førte også til at det nå ble trukket opp en eksplisitt skillelinje mellom «Stalins diktatur» og det «vest-européiske demokrati». Videre ble det argumentert for at det sosialistiske «klasseløse» samfunnet aldri kunne oppnås uten respekt for «rettigheter og friheter hver enkelt – individer som folk – har krav på».¹⁷⁹ Dette skiller seg sterkt fra den tidligere relativiseringen og legitimeringen av den røde terror under borgerkrigen i Russland. Det påfølgende angrepet på Polen og senere Finland underbygget ytterligere Sovjetunionens rolle som en stormakt som førte en utenrikspolitikk som hadde forlatt «sosialismen» og «leninismen». Fra lederplass i *Det Tyvende Aarhundrede* skrev Arne Ording, samstemt med dekningen i *Arbeiderbladet*, om hvordan denne utenrikspolitikken var like aggressiv som de «fascistiske [og] imperialistiske statenes» politikk.¹⁸⁰ Landsmøtet samme høst

¹⁷⁶ Puntervold, *I Lenins land*, 44.

¹⁷⁷ Martin Tranmæl, "Den nye akse", *Arbeiderbladet*, 18.09.1939.

¹⁷⁸ N.N., "En skam og skjensel", *Arbeiderbladet*, 30.11.1939.

¹⁷⁹ Arne Ording, "Den nye verdenskrig", *Det Tyvende Aarhundrede*, 40.årg., u.n., (1939); Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 30.09.1939g; N.N., "Det russiske åtaket"; og Tranmæl, "Den nye akse".

¹⁸⁰ Arne Ording, "Sovjet-Samveldets utenrikspolitikk", *Det Tyvende Aarhundrede*, 40.årg., u.n., (1939); Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 19.08.1939e; Martin Tranmæl, Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 15.03.1940h; N.N., "Dagens nytt idag", *Arbeiderbladet*, 18.09.1939; N.N., "En skam og skjensel"; N.N., "Overfallet på Finland"; N.N., "Utlandet", *Det Tyvende Aarhundrede*, 41.årg., u.n., (1940), 2 og 5; og OSLO/AAB, Halvdan Koht, *Noreg og den utanrikspolitiske situasjon* (Oslo: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1939).

fjernet både støtten til Sovjetunionen og «proletariatets diktatur» fra programmene grunnet det nye «nazi-kommunistiske» synet på Sovjetunionen. Den russiske revolusjonen gikk fra å være en historie om arbeiderbevegelsens mulighet til å realisere et nytt samfunn til å bli en historie om despotisk kapring av arbeiderstaten som søkte å nå dette målet. Sovjetunionen var blitt en diktatorisk krigshissende stormakt som sviktet arbeiderbevegelsen den hevdet å representere.

3.6 OPPSUMMERENDE KONKLUSJON

I dette kapittelet har vi sett hvordan Det norske Arbeiderparti møtte oktoberrevolusjonen i 1917 med en enorm begeistring. Sovjet-Russland ble sett som en fredsforkjempende arbeiderstat, som gav rom for håp om en sosialistisk fremtid fri for det som ble ansett for de kapitalistiske statenes imperialistiske militarisme. Den voldelige konfrontasjonen mellom bolsjevikene og deres motstandere ble sett som legitim, grunnet de historiske omstendighetene Russland befant seg i. Lenins tese om at det kun var et taktisk spørsmål før arbeiderklassen måtte ta til våpnene ble støttet i Russland sitt tilfelle, men ikke sett som overførbar til situasjonen i Norge. Sovjet-Russland var etter oktoberrevolusjonen ansett som et underutviklet land teknologisk, økonomisk og kulturelt sammenlignet med Vest-Europa. Denne situasjonen ble brukt som en legitimering av ett-partistyre som utviklet seg i landet. Den russiske revolusjonen ble også de første årene ansett som et inspirerende prosjekt, men hvor det var usikkert hvorvidt landet hadde forutsetningene til å gjennomføre de gjennomgående sosiale endringene som måtte til for å skape et sosialistisk samfunn.

Bruddet med Komintern i 1923 førte med seg en endring i diskursen om den russiske revolusjonen i DNA. Partiet identifiserte seg selv fortsatt som kommunister, og anså seg selv som til *venstre* for det nyetablerte moskvatro partiet i Norge NKP. Arbeidermassene i Sovjetunionen hadde tidligere blitt forestilt som lite skikket til å delta i styre av den nye staten. Etter bruddet med Komintern oppsto det en endring, hvor arbeidermassene nå ble ansett som den progressive kraften som måtte kjempe mot det voksende byråkratiet hvis revolusjonen skulle lykkes. I denne perioden kommer det også tydelig frem at det eksisterte store skiller i synet på hvordan DNA skulle forholde seg til den russiske revolusjonen. De uttrykte dog fortsatt et samlet syn om at det var en stat nære deres eget politiske prosjekt, en arbeiderstat.

Planøkonomien som vokste frem fra 1929 var en kilde til inspirasjon, og gjorde Sovjetunionen til et slags ideologisk forbilde for DNA. Kollektiviseringen av landbruket var forestilt som både en stor suksess og et prosjekt som bøndene selv var en aktiv medbestemmende

del av. Den økonomiske utviklingen i landet var sett som overlegen den i vest, og Sovjetunionen var på god veg til å gjennomføre en utvikling hvor de omsider ville ta igjen de kapitalistiske statene. Sovjetunionen ble ved veksten til de fascistiske- og nazistiske statenes maktposisjon i verden sett som en befestet fredsfaktor i internasjonal stormaktspolitikk. Den kulturelle utviklingen i Sovjetunionen var sett som unik i verdenshistorien, og på veg til å skape en oppvoksende generasjon av sosialistiske mennesker, fri for kapitalismen individualisme. Den sovjetiske kulturen ble på 1930-tallet også forestilt som lenger frem den i Norge, og et viktig referansepunkt når DNA skulle utvikle sitt eget kulturelle prosjekt i det norske samfunnet. Jeg har også vist at de teoretiske diskusjonene i DNA var sterkt påvirket av den sovjetrussiske vitenskapsteoretiske utviklinga innenfor marxismen.

Jeg har vist til at det ikke eksisterte noen enstemmig virkelighetsforståelse av utviklinga i Sovjetunionen på slutten av 1930-tallet. Under Moskvaprosessene var det tydelig at det eksisterte store forskjeller i synet på den russiske revolusjonen i partiet. Jeg har til slutt vist at ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland sensommeren 1939 førte til et vesentlig brudd. Den russiske revolusjonen gikk fra å være en historie om arbeiderstaten som var på veg til å bygge et sosialistisk samfunn, til å bli sett som et «nazi-kommunistisk» diktatur som sviktet arbeiderbevegelsen den hevdet å representere. Dette kapitlet har analysert og diskutert tendenser i diskursen om den russiske revolusjonen i DNA, vi skal nå i neste kapittel gjøre en lignende analyse og diskusjon av diskursen i Sveriges socialdemokratiska arbetareparti.

4 DET BONAPARTISTISKE VOLDSDIKTATURET SOM BESTO – SVERIGES SOCIALDEMOKRATISKA ARBETAREPARTIS FORESTILLINGER OM DEN RUSSISKE REVOLUSJONEN

Dette kapittelet har som formål å diskutere det svenske sosialdemokratiets forestillinger om den russiske revolusjonen. Diskursen i Sveriges sosialdemokratiske arbeiderparti (SAP) om bolsjevismen inneholdt på en rekke felt en stor kontinuitet. SAP hadde et positivt syn på februarrevolusjonen i 1917. Når bolsjevikregimet vokste frem etter november samme år ble det sett som et politisk voldsdiktatur i et underutviklet land, som gravla forsøket på å skape et demokrati fra mars 1917. Bolsjevikene hadde gjennomført en politisk revolusjon, hvor alle mål om sosial endring hadde blitt ofret for å innta den politiske makten. Bolsjevismen ble i hele perioden sammenlignet med bonapartismen i Frankrike etter den franske revolusjonen. På 1920-tallet ble det russiske folket sett på som en passiv masse som lot seg villedes av bolsjevikenes falske løfter om sosial endring. Partiene i den europeiske arbeiderbevegelsen som tilsluttet seg Komintern i 1919 ble sett på som bolsjevikpartier i vest. Frem til Stalins kollektivisering var det nettopp disse «hemmabolsjevikerna» som ble tegnet opp som et trusselbilde som lusket i egen bakgård. Etter Stalins kollektivisering skjøt fart var det bolsjevikisk trusselbilde flyttet til å gjelde Sovjetunionens muligheter for imperialistisk ekspansjon. Kollektiviseringsperioden viser også et delvis brudd med synet på den russiske og sovjetiske befolkningen. Folket var nå blitt en aktiv støttespiller til det som ble beskrevet som den asiatiske blodstyrannen Stalins politikk. Moskvaprosessene mot de gamle revolusjonære kadrene i bolsjevikpartiet ble sett som en hekseprosess, utført mot en rekke sympatiske ledere som plutselig var blitt demokratiets forkjempere, mot Stalin. Utviklingen på slutten av 1930-tallet ble sett som en stalinistisk konsolidering av diktaturet den russiske revolusjonen hadde skapt. Dette er en ekstremt kortfattet sammenfatning av noen av forestillingene om den russiske revolusjonen i SAP. Vi vil nå gå over i en diskusjon om disse forestillingenes plass, funksjon og rolle i diskursen om den russiske revolusjonen i perioden 1917-40.

4.1 BOLSJEVISTISK BONAPARTISME OG POLITISK REVOLUSJON

Bolsjevikenes revolusjon i november 1917 ble av SAP sett som en politisk revolusjon uten forutsetningene til å gjennomføre de sosiale endringene sosialismen krever. Sosialdemokratene motsatte seg Lenins tolkning av Marx. Det var ikke et partis revolusjonære handlinger som ville

bygge sosialismen, men historiens utvikling over tid.¹⁸¹ Regimet som utviklet seg i Sovjet-Russland ble derfor sett på som et regime som forsøkte å hoppe over den kapitalistiske fasen i historien. Bolsjeviklederne ble sett som arvtakere etter bonapartismen. De tidlige revolusjonsårene ble sett som en jakobinsk fase, før NEP-perioden førte landet inn i en statskapitalistisk fase som endte med at Napoleon – Stalin – fullførte revolusjonen ved å konsolidere det – bonapartistiske – stalinistiske – diktaturet på 1930-tallet.

I 1917 ble det skrevet i SAPs hovedorgan at den politiske – ikke sosiale – oktoberrevolusjonen i Russland bygget på et korthus av konstruksjoner om hvordan det sosialistiske samfunnet skapes. I *Social-Demokraten* ble det beskrevet på denne måten:

Det behöver därför knappast påpekas, att allt tal om en möjlighet för den ryska bolsjevismen att genomföra en socialistisk samhällsordning är tomma och bedrägliga fantastier bortom all verklighet.¹⁸²

Synet på bolsjevikene som fantasifulle eventyrere uten virkelighetsforståelse bygget på de svenske sosialdemokratenes deterministiske forståelse av revolusjonsbegrepet til Marx. SAPs analyse av revolusjonsbegrepet til Marx bygget på at sosialismen bare kunne vokse frem grunnet den dialektiske prosessen,¹⁸³ en prosess som ble ansett som resultatet av den ««förhistoriska» samhällprocessen». Partiets store begeistring for februarrevolusjonen hadde bakgrunn i at det kunne etableres et borgerlig demokrati i Russland, og landet kunne gå fra et føydalt til kapitalistisk system. Mulighetene for en sosialistisk revolusjon anså de som umulig i det føydale landet Russland.¹⁸⁴ Forståelsen av oktoberrevolusjonen som en politisk motivert revolusjon i et ««efterblivet»-land uten forutsetningene til å skape sosial endring, var en forståelse som besto hele

¹⁸¹ Her må det legges til at Lenin i aller høyeste grad også anså historiens utvikling som en viktig faktor, på lik linje som sosialdemokratene selvfølgelig også anså sin egen bevegelse som et sentralt ledd i byggingen av sosialismen. Det eksisterer altså et dialektisk forhold mellom disse faktorene, innenfor begge teoretiske syn. Det er dog et viktig faktum – som i dette kapittelets diskusjon må understrekes – at Lenins teorier anså rollen til kaderparti som kritisk viktig i dannelsen av et sosialistisk samfunn i sin samtid som viktig. Sosialdemokratene anså den sosiale «revolusjonen» her som en lengre prosess, noe som også gir seg uttrykk ved at de kanskje ikke anså engang Sverige som klare for det sosialistiske samfunnet Marx beskrev. Nettopp fordi historiens utvikling ikke hadde kommet så langt enda. Derfor kan det fint argumenteres for dette skillet, hvor sosialdemokratene motsetter seg Lenins tolkning av det lille Marx skrev om hans syn på det sosialistiske fremtidssamfunnet; Sheri Berman, *The Primacy of politics – Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century* (New York: Cambridge University Press, 2006), 152-59; og Lenin, *What is to be Done?*, 91-95, 98-101, og 190-96.

¹⁸² STOCKHOLM/KB, E-g A, "Social revolution och politisk", *Social-Demokraten*, 15.12.1917.

¹⁸³ Karleby, *Socialismen inför Verkligheten.*, 48-59.

¹⁸⁴ Alm, "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920", 123.

perioden.¹⁸⁵ Dette var altså en viktig diskursiv tendens som bidro til en økt kontinuitet i SAPs syn på den russiske revolusjonen gjennom hele perioden.

De sosialdemokratiske forstillingene av den russiske revolusjonen ble dannet i analogi med den franske revolusjonen. Dette innebærer at det ble gjort en aktiv sammenligning med visse mønster som kjennetegnet den franske revolusjonen. I Frankrike hadde den radikale jakobinske fasen endte i et bonapartistisk voldsdiktatur. Revolusjonsheltene Lenin og Lev Trotskij ble direkte sammenlignet med Robespierre, og oktoberrevolusjonen ble omtalt som «jakobinernas diktatur över arbetarklassen».¹⁸⁶ Nikolaj Bukharin ble på sin side sammenlignet med jakobineren Saint-Just.¹⁸⁷ Stalin ble etter sin maktovertakelse omtalt som den nye Napoleon, mannen som etter den radikale fasen konsoliderte diktaturet, og igangsatte et ekspansivt imperialistisk prosjekt. Analogien var gjeldene helt fra 1917 til 1940. Nederlaget i vinterkrigen mot Finland ble direkte sammenlignet med Napoleons nederlag etter hans felttog til Moskva 128 år tidligere.¹⁸⁸ Alm har tidligere omtalt sosialdemokratenes kobling av oktoberrevolusjonen til den franske revolusjonen som viktig i de første årene etter 1917.¹⁸⁹ Dette er helt korrekt, og min analyse viser at det også var en sterk kontinuitet ved denne koblingen som gjorde seg gjeldende helt til 1940.

Lederen for eksil-mensjevnikene, Fjodor Dan, skrev i 1926 at det vil bli «Bonapartism eller demokrati» i Russland.¹⁹⁰ Han hevdet den russiske arbeiderklassens kamp for å forhindre «bonapartistiska avslutning av revolutionen» så håpløs ut, grunnet de nye statskapitalistiske kreftene og det kommunistiske partidiktaturets «bonapartistiska bourgeoisins» posisjon. NEP-perioden i Sovjetunionen ble her beskrevet som samarbeidet mellom kapitalistiske krefter og

¹⁸⁵ HUDDINGE/ARAB, Fjodor Dan, *Sovjet-Ryssland sådant det är* (Eskilstuna: Frihets förlag, 1926), 96; HUDDINGE/ARAB, Kurt Stechert, *I tsarismens fotspår – Imperialismen, bolsjevismens sista etapp*, o.v Holger Ahlenius og Karl Olsson, Karl (Stockholm: Tidens förlag, 1940); HUDDINGE/ARAB, Paul Olberg, *Rysslands nya imperialism – De små nationernas drama i diktaturstaten* (Stockholm: Natur och Kultur, 1940), 172-80; STOCKHOLM/KB, A, "Social revolution och politisk"; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Bolsjevism och socialism", *Social-Demokraten*, 16.07.1918.

¹⁸⁶ HUDDINGE/ARAB, Stechert, *I tsarismens fotspår*, 10; HUDDINGE/ARAB, Nils Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket – Ett ögonvittnes iakttagelser och reflektioner* (Stockholm: Tidens förlag, 1918), 134; STOCKHOLM/KB, Pavel Akselrod, "De bolsjevistiska herostraternas terroristiska regim", *Tiden*, 9.årg., nr. 11-12, (1917); STOCKHOLM/KB, Max Eastman, "Trotskij's personlighet och hans öden", *Tiden*, 33.årg., nr. 8, (1940); STOCKHOLM/KB, N.N., "Förtvivlans terror", *Social-Demokraten*, 16.07.1918; og STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Napoleon den lille av Ryssland", *Tiden*, 17.årg., nr. 1, (1925).

¹⁸⁷ «En leende Saint-Just» kan oversettes til «en smilende Saint-Just»; STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "N. Bucharin en leende Saint-Just", *Social-Demokraten*, 31.01.1937.

¹⁸⁸ HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*, 224-25.

¹⁸⁹ Alm, "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920".

¹⁹⁰ Blomqvist, "Lost Worlds of Labour", 146.

«bonapartistene». Perioden ble således vist til som et tegn på at den uunngåelige kapitalistiske utviklingen hadde startet. Dette konseptet – den bolsjevistiske bonapartismen – besto også etter NEP og den sovjetiske «statskapitalism» tar slutt.¹⁹¹ Den bolsjevistiske bonapartismen distanserte bolsjevismen fra sosialismen.

At mulighetene for å bygge et sosialistisk samfunn med en politisk revolusjon var en fantasi, var kun en av måtene bolsjevikenes intensjoner ble beskrevet på. Eksil-mensjeviken Olberg gikk enda lenger. Han argumenterte for at bolsjevikene selv visste at det ikke var mulig å bygge et sosialistisk samfunn i Russland. Dette ettersom han hevdet alle russiske sosialister etter februarrevolusjonen 1917 sto inne for dette, inkludert bolsjevikene som nå til tross for dette valgte å holde på makten. Videre argumenterte Olberg flere ganger for at de små vekstfaktorene som eksisterte i «sovjetkapitalismen [også beskrevet som] statskapitalism» var de delene av økonomien som hadde likheter med «privatkapitalismens» fremgang andre steder.¹⁹² Dermed var spørsmålet mellom sosialisme og kapitalisme i Sovjetunionen kun et politisk spørsmål, hvor bolsjevikene visstnok skal ha tviholdt på begrepet *sosialisme* kun for å opprettholde den «oligarkiska [...] diktaturen».¹⁹³ Begge disse poengene ble understreket som korrekt – grunnet NEP – av den tidligere «hemmabolsjeviken» Fredriks Ström et par år senere.¹⁹⁴ Det kan her også legges til at det var et utbredt narrativ i løpet av NEP-perioden i Sovjetunionen, at økonomien til en viss grad kunne karakteriseres som kapitalistisk.¹⁹⁵ Dette kan også kobles opp til mitt tidligere poeng om at diskursen var dominert av at bolsjevikenes revolusjon var sett som politisk og ikke sosial. Bolsjevikene var dermed i en situasjon og posisjon hvor det å skape et sosialistisk samfunn ikke var mulig, noe de også ble anklaget for å være fullt klar over selv. Dermed kunne Olberg fint peke på den logiske slutningen han kommer til om at bolsjevikene ikke hadde intensjoner om å gjennomføre det de kommuniserte.

4.2 DET UNDERUTVIKLEDE VOLDSDIKTATURET I ØST

I løpet av hele perioden dette prosjektet dekker plasserte SAP bolsjevikregimet som en motsetning til det de anså som det demokratiske vestlige; et østlig diktatur. Blokaden av den konstituerende

¹⁹¹ HUDDINGE/ARAB, Dan, *Sovjet-Ryssland sådant det är*, 90-95; og STOCKHOLM/KB, Fjodor Dan, "Det bolsjevistiska experimentet och socialismen", *Tiden*, 18.årg., nr. 3, (1926).

¹⁹² STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Arbetslöshetsfrågan i Sovjetryssland", *Tiden*, 18.årg., nr. 1, (1926), 48; og STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Ryska ställningar och utvecklingslinjer II", *Tiden*, 15.årg., nr. 7-8, (1923), 426-42.

¹⁹³ STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Sovjetrysslands ekonomiska system", *Tiden*, 18.årg., nr. 4, (1926).

¹⁹⁴ HUDDINGE/ARAB, Fredrik Ström, *Ryska Revolutionen* (Eskilstuna: Frihets förlag, 1928), 35.

¹⁹⁵ HUDDINGE/ARAB, Dan, *Sovjet-Ryssland sådant det är*; og HUDDINGE/ARAB, Ivar Vennerström, *Den ryska fackföreningsrörelsen* (Stockholm: Tidens förlag, 1928), 3.

forsamlingen i januar 1918 ble var den endelige gravleggingen av demokratiet i Russland. Den vestlige vendingen februarrevolusjonen og mensjevikene hadde representert var slått tilbake. Nå var det bolsjevikene med deres voldsdiktatur som dominerte. Dette diktaturet hadde også en ekspansiv tendens som slo tilbake vestlige tanker andre steder grunnet dets imperialistiske natur. Diktaturet undertrykte også all opposisjonell trykke- og pressefrihet. Bolsjevismen ble sett som tsarismens naturlige arvtaker. Forklaringen på at dette kunne skje ble dominert delvis av at utviklingen ble koblet til en såkalt «rasetanke». Denne tanken ble brukt til å argumentere både for at den russiske befolkningen lar seg forføre av bolsjevikene, og for å distansere den vestlige arbeiderbevegelsen fra Sovjetunionen.

I 1918 skrev SAPs viktigste korrespondent i Sovjet-Russland, Nils Lindh, at bolsjevikene «drapte [den] konstituerende församlingen» og med det gjennomførte en «gravlægging» av det frigjorte demokratiet februarrevolusjonen hadde skapt. Dette skal ha blitt utført ved at de «hovudlösa massorna» skal ha blitt «maktens slavar» gjennom bolsjevikenes «lögn, bedrägeri, falskhet og oförskämndhet, våld og blod» som de hadde skapt siden oktoberrevolusjonen.¹⁹⁶ Det er tre viktige ting å dra ut fra denne dekingen i den konstituerende fasen av bolsjevikeregimet. For det første viser dette hvordan SAPs syn på demokrati var eksplisitt tilknyttet en representativ forsamlings rett til å styre. De svenske sosialdemokratene hadde ikke vært positivt innstilt til bolsjevikenes fremgang ved oktoberrevolusjonen og frem til den konstituerende forsamlingen ble stoppet i januar 1918. Gravleggingen av demokratiet skjedde dog først når mensjevikene og de sosialrevolusjonæres innflytelse i denne forsamlingen ble totalt fjernet. For det andre viser beskrivelsen av bolsjevikene som falske løgnere at SAP totalt undergravde bolsjevikenes hevdede intensjoner. Det er ikke slik at man må si seg enig i at et kaderparti kan bygge sosialismen gjennom proletariatets diktatur for å anerkjenne at det var det bolsjevikene opplevde at de gjorde. For det tredje viser beskrivelsene, som blant annet korresponderes av Lindh, at bolsjevikene ble sett som falske løgnere som klarte å forføre de hodeløse massene med – og uten – vold. Dermed ble det russiske folket forestilt som en passiv faktor, som lar seg forføre.

Gjennom hele mellomkrigstiden ble terroren brukt for å distansere det svenske sosialdemokratiet fra den russiske revolusjonen. Krigskommunismen ble presentert som et system

¹⁹⁶ HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 17-42; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Lenin våldför sig på konstituanten", *Social-Demokraten*, 15.12.1917.

som både besto av en politisk og økonomisk terror, hvor arbeiderne i realiteten endte opp med å sitte igjen som de største ofre.¹⁹⁷ Terroren ble brukt aktivt for å identifisere sitt eget sosialdemokratiske prosjekt som den rake motsetningen til bolsjevismen. Dette vil også diskuteres videre i 4.3 ettersom svenske «hemmobolsjevikerna» var viktigere når det gjaldt dette. Det er dog vesentlig poeng å trekke inn her hvordan det ble pekt på at det kun eksisterer én motsats til demokrati; voldsdiktatur og terror.¹⁹⁸ Det var innslag av dette i diskursen om Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen på 1920-tallet, og det ble det desto mer utbredt under den stalinistiske terroren på 1930-tallet.¹⁹⁹ Terroren iscenesatt av bolsjevikregimet som motsetningen til det demokratiske sosialdemokratiske prosjektet representerer således en form for kontinuitet i diskursen om bolsjevismen som sådan, på tvers av tema og tid.

Sovjet-Russlands ekspansjon inn i Georgia i februar 1921 var et godt dekket tema i *Social-Demokraten*. Ekspansjonen underbygget idéen om motsetningen mellom bolsjevikenes voldsdiktatur og vestlige arbeideres vilje. I saken «Den bolsjevikiska bläckfiskens sugarmar i rörelse» plasseres sosialdemokrater i Georgia på et idemessig mentalt kart i Vest-Europa.²⁰⁰ Sosialdemokratene ble beskrevet som like klarsynte som arbeiderene i vest, som ikke enes med «bläckfiskens sugarmar», som med sin gift forsøkte å ødelegge de gamle vestlige arbeidertradisjonene med sine voldelige metoder. Behovet for å skape denne distinksjonen gjør at

¹⁹⁷ STOCKHOLM/KB, Per Emil Brusewitz, "Det ryska näringslivet", *Tiden*, 17.årg., nr. 7, (1925).

¹⁹⁸ STOCKHOLM/KB, N.N., "En generaluppgörelse med bolsjevismen vid mötet i Auditorium", *Social-Demokraten*, 05.09.1928.

¹⁹⁹ Dette diskuteres ytterligere i 4.5. Det er brukt ulike begreper for å beskrive dette terroren på 1930-tallet i Sovjetunionen. Jens Petter Nielsen redegjør god for diskusjonen rundt dette og argumenterer for hvorfor stalinistisk terror er det mest presise begrepet å bruke i sin bok *Døden løser alt*; Nielsen, *Døden løser alt*, 30-34; STOCKHOLM/KB, N.N., "Bara Stalin et hela sanningen om mordet på Kirov, säger f.d. sovjetgeneral", *Social-Demokraten*, 05.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Bucharin ”erkänner”", *Social-Demokraten*, 07.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Hemsk Moskvafinal", *Social-Demokraten*, 24.08.1936; STOCKHOLM/KB, N.N., "”Konspirationer” med Tyskland, Polen och Japan", *Social-Demokraten*, 03.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Lyckta dörrar i Moskva-målet", *Social-Demokraten*, 10.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Moskvarättegångens humbug avslöjades efter dödsdomarna", *Social-Demokraten*, 26.08.1936; STOCKHOLM/KB, N.N., "Parodin i Moskva ökas med nya ”bekännelser”", *Social-Demokraten*, 04.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Radek, Pjatakov förföljde Lenin!", *Social-Demokraten*, 29.01.1937; STOCKHOLM/KB, N.N., "Rättegångsparodin i Moskva: Lenins gamla garde ”erkänner” bestialiska mord, spioneri och förräderi", *Social-Demokraten*, 03.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Stalin kväver oppositionen för att rädda sig i valet", *Social-Demokraten*, 24.08.1936; STOCKHOLM/KB, N.N., "STALIN och JESHOV skulle MÖRDAS, SÄGA DE ANKLAGADE", *Social-Demokraten*, 04.03.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Zinovjeffgruppens arbete", *Social-Demokraten*, 27.12.1934; STOCKHOLM/KB, V. Krivitzky, "Det feberheta Ryssland I", *Social-Demokraten*, 17.04.1938; og STOCKHOLM/KB, V. Krivitzky, "Det feberheta Ryssland II", *Social-Demokraten*, 19.04.1938.

²⁰⁰ STOCKHOLM/KB, Boris Mehr, "Den bolsjevikiska bläckfiskens sugarmar i rörelse", *Social-Demokraten*, 03.03.1921; og Suny, *The Soviet Experiment*, 93-94.

det kan hevdes at SAP satte de georgianske sosialdemokratene, og deres kamp mot bolsjevismen, nærme forståelsen av sin egen identitet. Deres kamp ble også sett på som svenske sosialdemokraters kamp. Forflytningen av georgiske sosialdemokrater som *vestlige* var altså en av flere viktige faktorer for å distansere bolsjevikenes metoder fra sosialdemokratenes eget prosjekt.

Bolsjevikenes ønske om en kjapp spredning av revolusjonen til den europeiske arbeiderbevegelsen, ble av Gustav Möller sammenlignet med barn som leker med ilden.²⁰¹ «Lenin, som nu härskar i Petrograd, vill fred för att släppa lös det sociala kriget». Den sosiale krigen det her snakkes om er altså spredningen av denne verdensrevolusjonen.²⁰² En sosial krig som i utgangspunktet kun bygger på «laboratorieprov, experimentell socialpolitik».²⁰³ Bolsjevikenes utgang fra den første verdenskrigen ble med andre ord sett som en videreføring av krigen, bare på et nytt plan. Videreføringen var også sett som totalt håpløs. Den vestlige arbeiderklassen var for opplyst til å kunne falle for bolsjevismen, og bolsjevikerne i Sovjet-Russland var kun barn som leker med en ild de ikke kjente.²⁰⁴ Bolsjevikerne var for SAP krigshissere som manglet både viljen og innsikten til å skape en «demokratisk fred».²⁰⁵

Dekningen av Den røde armés innblanding i Georgia går inn i en større narrativ som består i hele perioden for dette prosjektet, hvor Sovjet-Russlands voldelige metoder ble beskrevet som en konsekvens av deres imperialistiske natur. Denne naturtilstanden er noe bolsjevikerne skal ha arvet fra tsarveldet. Innblandingene i Georgia ble beskrevet som et «rövaranfall» fra en diktatorisk stat mot en stat i demokratisk utvikling.²⁰⁶ Sovjet-Russlands ekspansjon ble således sett på som et diktators angrep mot demokratiet. Et demokrati som til stadighet også omtales som et særvestlig fenomen, noe beskrivelsen av de georgiske sosialdemokratene er et godt eksempel på. Deres holdning til demokrati koples opp med at de har et «vestlig sinn» som vil kjempe for fred og frihet, en motsetning til det østlige, som er et arvet sinnelag som representerer den totalt motsetning, diktatur og vold.

²⁰¹ STOCKHOLM/KB, Gustav Möller, "Bolsjevikerne – deras fredsprogram och fredsmöjligheterna", *Tiden*, 9.årg., nr. 11-12, (1917), 363.

²⁰² STOCKHOLM/KB, N.N., "Inbördeskriget i Ryssland fortfar", *Social-Demokraten*, 15.11.1917.

²⁰³ STOCKHOLM/KB, Nils Lindh, "Bolsjevikmaktens "underlag" – arbetare och bönder", *Tiden*, 10.årg., nr. 7, (1918), 295.

²⁰⁴ STOCKHOLM/KB, Möller, "Bolsjevikerne"; og STOCKHOLM/KB, N.N., "I Ryssland behöves ingen opposition", *Social-Demokraten*, 28.02.1925.

²⁰⁵ STOCKHOLM/KB, Möller, "Bolsjevikerne".

²⁰⁶ STOCKHOLM/KB, Hjalmar Branting og Gustav Möller, "En svensk protest mot överfallet på Georgien", *Social-Demokraten*, 03.03.1921.

Dette poenget underbygges ytterligere grunnet den brede omtalen i SAP av bolsjevikpartiets «tilintetgjørelse [av] tryck- og pressfridom». Denne tilintetgjørelse ble til stadighet sett på som en destruksjon av det «västerländska» som hadde blitt skapt under februarrevolusjonen 1917. Det ble i de første årene etter oktoberrevolusjonen hyppig publisert angrep på bolsjevikenes behandling av spesielt mensjevikenes aviser. Dette ble videreført med kritikk av den sovjetiske pressens organisering som sådan mot slutten av 1920-tallet. Angrepene ble ført i pennen av alt fra eksil-mensjeviker, Lindh, en finsk skribent i *Tiden* og den svenske arbeiderbevegelsens kanskje viktigste person i denne perioden, Hjalmar Branting.²⁰⁷ Beskrivelsen av bolsjevikenes destruksjon av det vestlige i eget land ble også brukt til å underbygge et narrativ om at bolsjevismen som sådan ikke hadde noen forutsetninger til å fungere i «västerlandet». Arbeidermassene i vest var nemlig for «långt utvecklade» til at det kunne være tenkelig.²⁰⁸ Således ansås Sovjetunionen som et land hvor arbeidermassene ikke er like utviklet som arbeidermassene i vest.

For å forklare arbeidermassen i Sovjetunionen sitt lave utviklingsnivå, ble beskrivelser som «bolsjevismens psykologi» hos de «kulturelt efterblivna» trukket inn, sammen med både Dostojevskij og det russiske språket.²⁰⁹ Det russiske språkets grovhet ble beskrevet som nøkkelen til å forstå denne psykologien, ettersom det viste hvordan bolsjevikerne i Sverige holder seg unna å heller lære seg et mer «civiliserat» språk. Möller trekker også frem russernes analfabetisme som en viktig grunn til at de ikke evner å vite noe om annet enn det de personlig møter på hver dag.²¹⁰ Når det gjelder Dostojevskij ble hans skildring av det russiske vesen som et vesen som elsket å stelle i stand bråk trukket frem.²¹¹ Dette vesenet ble brukt til å beskrive hvordan terroren kunne

²⁰⁷ HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 139; I fotnoten referert følger en kommentar om den finske professoren Karl Tiander, Mark von Hagen, "Federalisms and Pan-movements: Re-Imagining Empire", i *Russian Empire – Space, People, Power, 1700-1930*, red. Jane Burbank et al. (Bloomington: Indiana University Press, 2007), fotnote 45; "Lenin, vår tids mest omstridde man, ur tiden" er et trykt lengre intervju av Hjalmar Branting i forbindelse med Vladimir Lenins død, STOCKHOLM/KB, Cm, "Lenin, vår tids mest omstridde man, ur tiden", *Social-Demokraten*, 23.01.1924; STOCKHOLM/KB, Akselrod, "De bolsjevistiska herostraternas terroristiska regim"; STOCKHOLM/KB, Karl Tiander, "Rysslands journalistik", *Tiden*, 18.årg., nr. 5-6, (1926); STOCKHOLM/KB, N.N., "Axelrod om bolsjevismen", *Social-Demokraten*, 18.12.1917; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Manifest til Rysslands arbetere", *Social-Demokraten*, 15.12.1917.

²⁰⁸ STOCKHOLM/KB, N.N., "I Ryssland behöves ingen opposition".

²⁰⁹ HUDDINGE/ARAB, Zeth Höglund, *Moskva och den proletära enhetsfronten* (Eskilstuna: Frihets förlag, 1926), 9-10; og HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 154.

²¹⁰ STOCKHOLM/KB, Möller, "Bolsjevikerne", 355.

²¹¹ I *En forfatters dagbok* av Dostojevskij blir det russiske folk beskrevet som et folk som kan utføre grusomme handlinger, men fortsatt bevare et visst ideal og broderskap i elendigheten de lever i og delvis påfører seg selv; Fjodor Dostojevskij, *En forfatters dagbok*, o.v. Ivar Digernes (Oslo: Solum Forlag, 1990), 71-72 og 220-21; og HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Moskva och den proletära enhetsfronten*, 10.

oppstå. Russeren var nemlig en «rasande björnen, som vilt slår ned på dem som ställa sig i hans väg». Russerens språk, vesen og manglende utviklede kultur var alle faktorer som ble forestilt å skape en situasjon hvor voldsdiktaturets overgrep hadde fått lov til å finne sted.

Russland plasseres av eksil-russere som et østlig land mellom det utviklede vest og de «primitiva Asia». Paul Olberg skrev i tidsskriftet *Tiden* i 1923 at bolsjevikene vil overbevise det han beskriver som «mohammedanerna» om å starte en «heliga kriget mot det kristna Europa». Han argumenterte videre for at Den røde armés fremmarsj førte til at «socialekonomiska förhållanden sovjetiserades» gjennom aktiv bruk av det »kommunistiska» våldet» mot «dessa orientfolk» i det som beskrives som «efterblivna länder». Videre het det at landene til tross for at de er «efterblivna» har gjort en viss motstand mot Den røde armés «barbariska» frammarsj. Motivene til Sovjetunionen beskrives på følgende måte: «Rysslands Orientpolitik skulle vara ett vapen mot England». Det hevdes også at denne strategien er lagt ettersom bolsjevikenes slagkraft ikke er i nærheten av den til «Europa». Derfor søkte de å nå «mohammedanernas hjärtan genom en livaktig allislamistisk propaganda».²¹² Det russiske «barbari» var altså eksisterende, men det kunne også overvinne enda mer «primitive» områder enn seg selv.

Olbergs tekst kan således sies å sette vesten i en posisjon over både russere og andre grupper innenfor Sovjetunionen. Den karakteriseres dog også ved at han fremhever en viss selvstendighetskamp som har vokst frem hos den «mohammedanska befolkningen[s] [...] intelligenskrets», dette mot det faktum at «förhållanden sovjetiserades med [...] det »kommunistiska» våldet». Det er også en gjenganger at begge grupper beskrives som en trussel mot det vestlige, både religiøst, økonomisk og politisk. Olbergs narrativ i *Tiden* på starten av 1920-tallet står også ved i en bok han utgir i 1940. Bolsjevikenes «orientpolitik» settes opp som en kolonipolitikk, hvor forsvarsløse folk fra «primitiva» land ble lurt av den nevnte «allislamistisk propaganda» til at det var det kristne utviklede Europa som var fienden.²¹³ Blomqvist har tidligere påpekt hvordan denne type forklaringer, som kobler mulighetene for å bygge sosialismen på det vestlige og dermed ser alt ikke-vestlig som en trussel mot sosialismen, har eksisterte i det svenske sosialdemokratiet de første årene etter oktoberrevolusjonen.²¹⁴ Eksemplene skrevet om over

²¹² STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Rysslands orientpolitik – bolsjevistiska experiment i turkestan", *Tiden*, 15.årg., nr. 3, (1923), 168-74.

²¹³ HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*.

²¹⁴ Blomqvist, "Socialismus Asiaticus".

underbygger dette, samtidig som det også viser hvordan denne type forestilling hadde en kontinuitet som kan strekkes for hele perioden 1917-40.

Et interessant moment å trekke ut fra dette narrativet er hvordan det inneholdt en rekke orientaliserende forestillinger som Said har vist at hadde sin opprinnelse fra det britiske og franske koloniale prosjektet. Dette spesielt når det gjelder konstruksjonen av et «primitivt orientalsk folk» som hadde godt av å «siviliseres» av de vestlige kolonimaktene.²¹⁵ I tilfellet over ble altså det «primitivt orientalsk folk» sett som et lett bytte for bolsjevikenes propaganda. Det kan dermed virke som at den orientalismen som ble konstruert i Vest-Europa på starten av 1800-tallet levde i beste velgående i deler av de sosialdemokratiske kretsene i mellomkrigstiden. Det må dog legges til at dette ikke kun var et resultat av orientaliserende forestillinger, noe jeg vil vise i neste avsnitt.²¹⁶ Olberg tilfører her en ny dimensjon ettersom han selv var en eksil-russer. Det er tydelig at Olberg definerer det politiske prosjektet han selv ser seg som en del av som noe vestlig. Russlands fremtid mente han var å strekke seg etter vesten, å skape sin egen veg som bolsjevikene forsøkte på var kun å forbli en veg som førte til at landet forble i den gamle «absolutismens ok».²¹⁷ Det er dog også tydelig at det var utbredt blant flere enn Olberg, at det russiske, og russerne, var noe ikke-vestlige som hadde gått sin egen vei. Denne plasseringen skjedde ved ulike karakteristikk som alt fra omtale av det russiske som «barbarisk» til noen som bare tenker annerledes om samfunn, historie og kultur.²¹⁸ Dette er intet nytt funn i seg selv, ettersom Blomqvist tidligere har argumentert for at det eksisterte denne type forestillinger i det svenske sosialdemokratiet. Det er dog interessant å se at disse forestillingene ikke bare eksisterte på 1920-tallet, men også dukker opp til hyppighet i hele mellomkrigstiden. Det kan derfor hevdes at 1800-tallets vestlige forestillinger om «det orientalske» fant sin veg inn i SAPs diskurser om

²¹⁵ Said, *Orientalism*, 113-97.

²¹⁶ Dette vil også diskuteres i 5.1, som trekker inn hvordan det svenske russlandbildet har vært preget av landets problematiske forhold til Russland over flere århundrer.

²¹⁷ STOCKHOLM/KB, Olberg, "Rysslands orientpolitik", 169.

²¹⁸ HUDDINGE/ARAB, Stechert, *I tsarismens fotspår*; HUDDINGE/ARAB, Ström, *Ryska Revolutionen*, 46; STOCKHOLM/KB, Al Vanner, "Ett rysslandsbesök", *Tiden*, 27.årg., nr. 6, (1935); STOCKHOLM/KB, Ernst Wigforss, "Ryssland under femårsplanen", *Tiden*, 23.årgang, nummer 2, (1931), 75; STOCKHOLM/KB, Eugénie Söderberg, "Hur ryssarna betrakta utlandet", *Tiden*, 26.årg., nr. 9, (1934), 435; STOCKHOLM/KB, Exc, "Sandler välkomnade Sovjet i N.F", *Social-Demokraten*, 19.02.1934; STOCKHOLM/KB, Ivan Pauli, "Våldsdådet mot Finland", *Social-Demokraten*, 01.12.1939; STOCKHOLM/KB, Kurt Trepte, "I thespiskärren genom det nya Ryssland", *Social-Demokraten*, 21.09.1934; STOCKHOLM/KB, N.N., "I Ryssland behöves ingen opposition"; STOCKHOLM/KB, Rickard Lindström, "Socialdemokratin och Sovjet-Ryssland", *Tiden*, 19.årg., nr. 8, (1927), 462; og STOCKHOLM/KB, Rolf Edberg, "Ryssen i arbete och vila", *Tiden*, 31.årg., nr. 1, (1939).

bolsjevismen under mellomkrigstiden. Det er her dog viktig å trekke frem – slik Blomqvist tidligere har gjort – at det også var en rekke folk i det svenske sosialdemokratiet som kjempet mot nettopp disse forestillingene.²¹⁹ Orientaliserende representasjoner kan sies å ha vært en viktig del av diskursen om bolsjevismen, uten å ha inntatt noen dominant eller hegemonisk posisjon i SAP.

Det er også mulig å relatere dette til de forestillingene Wolff viste frem fra opplysningstidens tenkere, hvor Øst-Europa ble den halvsiviliserte bufferen mellom sivilisasjon og barbari.²²⁰ I 1924 ble dette diskutert i en artikkel hvordan de ulike sovjetrepublikkene kunne fylles med folk:

[...] för de halvciviliserade stammarna inom och utom Ryssland fått alltmera betydelse [...] Man kan säga att Ryssland återfunnit sin själ i sin asiatiska mission, i uppgiften att vara beskyddarinnan för Asiens efterblivna folk [...] Ryssarnas psyke är icke som vår eller t.ex. engelsmäns och tyskars, utan de ryska bönderna och nybyggarna blanda sig uten rashögfärd eller motvilja med dessa stammar, erkänna deras likaberättigande i handel och vandel.²²¹

Her settes det opp et klart skille mellom den såkalte russiske psyke, den til folk i ledende vestlige land og til det asiatiske folket. Forfatteren skriver også videre om hvordan denne misjonen jo faktisk kan bidra til å befolke områder som Sibir og «Centralasien». Disse områdene ble så beskrevet som et sted som på sikt kunne bli et nytt Amerika, i den forstand at det kunne emigrere masser av mennesker dit. Noen av områdene ble også beskrevet som «beboelige för västeuropér[e]». Det er interessant nok i seg selv at det kan virke å være et skille mellom de som anså bolsjevismen som noe orientalisk, og de som anså den for å være halvsivilisert. Poenget er dog at de forestillingene som ble skapt på 1700- og 1800-tallet for å beskrive menneskene som levde utenfor det området som ble definert som den såkalte vestlige sivilisasjonen, også eksisterte i det svenske sosialdemokratiet. Dette gjaldt spesielt eksil-mensjevikerne i SAP som virkert særdeles sterkt tilknyttet forestillingene som kan spores direkte tilbake til opplysningstidens tenkere om «Øst-Europa» som en halvsivilisert buffersone mellom Europa og Aisa.²²² Disse

²¹⁹ Blomqvist, "Socialismus Asiaticus", 32-33.

²²⁰ Wolff, *Inventing Eastern Europe*.

²²¹ STOCKHOLM/KB, Gösta Langfelt, "De olika staterna i rysk sovjetrepublikk", *Tiden*, 16.årgang, nummer 6, (1924), 370.

²²² Wolff, *Inventing Eastern Europe*, 357-58.

forfatterne har definert både Sverige og det svenske sosialdemokratiet som en organisk del av den vestlige sivilisasjonen.

4.3 BOLSJEVIKSPØKELSET LUSKENDE I EGEN BAKGÅRD

Det går icke för sig att vara demokrat i eget land och samtidigt försvara diktaturen i ett annat land. Mellan demokrati och diktatur är ingen kompromiss möjlig.²²³

Sitatet tilhører Per Albin Hansson som i 1919 omtaler konflikter i det venstresosialistiske svenske partiet. Konflikten handlet om synet på bolsjevikene og Spartakusforbundet.²²⁴ Poenget med uttalelsene var å hevde at kommunistene i hans eget land sitt samfunnsprosjekt ikke kunne skilles fra de bevegelsene de støttet seg på internasjonalt. Hansson har ved en senere anledning pekt på den demokratiske utviklingen i Sverige som et resultat av arbeiderklassens integrasjon i det nasjonale formelle demokratiet, og at dette har gjort at bolsjevikene og fascistene ikke har hatt mulighet til å få rotfeste i svensk politikk.²²⁵ Lederen for eksil-mensjevikene, Fjodor Dan, skrev også om dette. Han la stor vekt på at bolsjevismen var – i motsetning til fascismen – en intern trussel for arbeiderbevegelsen, som man dermed også kontinuerlig måtte motarbeide internt i bevegelsen.²²⁶ Alle som støttet bolsjevikene i de skandinaviske landene ble sett på som en direkte trussel mot sosialdemokratenes eget politiske prosjekt; en større trussel enn de borgerlige partiene som opererte innenfor de eksisterende politiske institusjonene. Forestillingene om bolsjevikregimet i Sovjetunionen kan altså sies å ha vært med å forme hvordan de selv forholdt seg til den skandinaviske arbeiderbevegelsen.

Dette kan man tydelig se ved at SKP på 1920-tallet ble omtalt som det svenske «bolsjevikpartiet».²²⁷ Enhetsfronttaktikken ble på denne tiden sett som et forsøk på geriljakrig mot

²²³ STOCKHOLM/KB, Per Albin Hansson, "Demokrati eller diktatur", *Social-Demokraten*, 03.03.1919.

²²⁴ Spartakusforbundet var først en intern gruppe i det tyske arbeiderpartiet som under ledelse av blant annet Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht, stilte seg i opposisjon til Tysklands deltakelse i første verdenskrig. Sentrale krefter i forbundet hadde også stilt seg kritiske til bolsjevismen, og senere oktoberrevolusjonen. Forbundet spilte også en viktig rolle i dannelsen av Tysklands kommunistiske parti (KPD), og var aktive pådrivere i spartakistopprøret i Berlin 1919. Det skal her også nevnes de kritiske kreftene til bolsjevismen ikke endte opp med et flertall og KPD ble med i Komintern ved opprettelsen i 1919; Brown, *The Rise and Fall of Communism*, 79-80; Rosa Luxemburg, "Leninism or Marxism?", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1961); Rosa Luxemburg, "The Russian Revolution", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1961); og Sebastian Haffner, *Failure of a Revolution – Germany 1918-19*, o.v Georg Rapp (London: André Deutsch Limited, 1973), 18-19, 127, og 129-39.

²²⁵ Péteri, "Before the Schism", 376-78.

²²⁶ STOCKHOLM/KB, Fjodor Dan, "Den bolsjevikiska diktaturens nya fas och den socialistiska arbetarinternationalen", *Tiden*, 20.årg., nr. 5, (1928).

²²⁷ STOCKHOLM/KB, N.N., "Bolsjevikpartiet har spruvkit", *Social-Demokraten*, 26.03.1921.

ledelsen i arbeiderbevegelsen.²²⁸ Medlemmene i det svenske «bolsjevikpartiet» ble fremstilt som en diskusjonsklubb som aldri vil ytre en eneste selvstendig tanke.²²⁹ Svenske kommunister, som en enhetlig gruppe på tvers av partilinjer, ble beskrevet som en direkte trussel mot den svenske arbeiderbevegelsen, og sosialdemokratiets argeste fiende.²³⁰ Radikale krefter i arbeiderbevegelsen ble nå aktivt motarbeidet av SAP til å skaffe seg maktposisjoner, spesielt innenfor den svenske fagbevegelsen.²³¹ Klassekampen var som tidligere diskutert lagt bort til fordel for integrasjon av arbeiderklassen i den svenske nasjonalstaten.

Karikeringen av svenske kommunister som bolsjeviker var ikke forbeholdt kun de; konfliktlinjen ble sett som gjennomgående i den europeiske arbeiderbevegelsen. Spartakusforbundet, hvor ledende figurer både var kritisk til bolsjevismen og Kominterns strategi, ble sett som en bolsjevikisk utvidelse inn i Europa.²³² I Storbritannia ble den sosialdemokratiske lederen McDonald omtalt som Lenins dødsfiende, grunnet deres ulike bakgrunn fra et land med frihetstradisjoner og et land med hundrevis av års despoti.²³³ Kominterns bestemmelser om at de «væsteuropeiska bolsjevikerna» skulle jobbe for enhetsfront²³⁴ på 1920-tallet, og dermed også et samarbeid med SAP, ble fulgt med argusøyne.²³⁵ Rickard Lindström hevdet blant annet at denne enhetsfrontens primære formål var å bryte ned sosialdemokratiet, ettersom utsiktene til en kommunistisk revolusjon i vest ikke var ansett som særlig store.²³⁶ På 1920-tallet ble bolsjevismen oppfattet som ett direkte angrep mot sosialdemokratiet innenfor den Vest-Europeiske og svenske arbeiderbevegelsen.

²²⁸ HUDDIGNE/ARAB, Ragnar Casparsson, *Facklig enhet – En kritisk framställning av bolsjevikmetoderna i fackföreningsrörelsen* (Stockholm, Tidens förlag, 1929), 28.

²²⁹ STOCKHOLM/KB, Per Albin Hansson, "Den senaste partiklyvingen", *Social-Demokraten*, 29.03.1921.

²³⁰ HUDDINGE/ARAB, Rickard Lindström, *Kommunistiska "sanningar" i urval* (Stockholm: Tidens förlag, 1928), 3.

²³¹ Andræ, *Revolt eller Reform*, 173-74; Möller, *Svensk politisk historia*, 109; og Torsten Svensson, "Socialdemokratins dominans – En studie av den svenska socialdemokratins partistrategi" (Doktorgradsavhandling, Uppsala Universitet, 1994), 58-59 og 66-67.

²³² Bertram D. Wolfe, "Introduction", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?* (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1961), 16-20; Brown, *The Rise and Fall of Communism*, 82-83; Luxemburg, "Leninism or Marxism?"; Luxemburg, "The Russian Revolution"; og STOCKHOLM/KB, Hansson, "Demokrati eller diktatur".

²³³ STOCKHOLM/KB, N.N., "Lenin og MacDonald", *Social-Demokraten*, 23.01.1924.

²³⁴ I 1921 oppfordret Komintern til en enhetsfront mellom kommunister, syndikalister og sosialdemokrater, hvor man skulle jobbe for et samarbeid med sosialdemokratene om kortsiktige politiske mål. Dette var et resultat av at det startet å bli klart at den permanente verdensrevolusjonen ikke ville finne sted med det første; Brown, *The Rise and Fall of Communism*, 83-85.

²³⁵ Se bilde 4.1 i appendiks, STOCKHOLM/KB, N.N., "Enhetsfrontens krokvägar", *Social-Demokraten*, 06.11.1923; og STOCKHOLM/KB, Lindström, "Socialdemokratiet og Sovjet-Ryssland".

²³⁶ STOCKHOLM/KB, Lindström, "Socialdemokratiet og Sovjet-Ryssland".

DNA i Norge ble henholdsvis omtalt som det norske «bolsjevikpartiet».²³⁷ I 1923 karikeres Scheflo og Tranmæl som boksere i ringen, det skrives om en tvekamp i «Lenins svenska kirka» og enhetsfronten latterliggjøres.²³⁸ I *Tiden* skriver Ernst Wigforss at påvirkningen fra de amerikanske syndikalistene i IWW har skapt en streben etter å «vara radikal [som] «de unga»» i bevegelsen har adoptert. Resultatet var at bevegelsens ledelse skal ha blitt en gjeng «moskovitiska lakajer» det for SAPs del dermed var helt uaktuelt å innlede et samarbeid med.²³⁹ Gjengangeren i dette var at situasjonen i den norske arbeiderbevegelsen ble beskrevet som ødelagt grunnet splitningsstrategien som var adoptert fra Russland.

Allerede sent 1917 startet en sammenligning av troen på bolsjevikenes styre med en religiøs tro, så vel innad som utad. Sven Backlund skriver dette etter å ha omtalt dyrkelsen av bolsjevismen for «Messiasdyrkan»:

Bolsjevismen är född i tsarens Ryssland, i ett samhälle på sitt dödsläger...Är detta den religion, som skall frälsa världen? [...] Bolsjevismen kommer att gå fram som en masspsykos, som en folkpest över Europa.²⁴⁰

Koblingen mellom den politiske tilhørigheten til bolsjevismen og religion var særegent for tiden rundt 1917. Denne fremstillingen var markant både i *Tiden*, *Social-Demokraten* og reiseskildringer på starten 1930-tallet: (1) når kirkene beskrives som forvandlet til «kommunistiske klubblokaler» som forkynner «lenintroen»,²⁴¹ (2) når svenske, finske, og norske kommunister ble omtalt som tilhørende til denne «leninska kyrkan»,²⁴² (3) og når Sovjetunionens kommunistiske parti (SUKP) beskrives som det «religiösa kommunistpartiet och dess religiösa propaganda».²⁴³ Synet på bolsjevismen som en religiøs propaganda, iscenesatt av det SUKP, med mål om å nå utover Sovjetunionens grenser, var altså sterk helt fra 1917 til starten på 1930-tallet. Dermed var det også et viktig innslag i diskursen å diskutere hvordan ulike grupper valgte å reagere på denne propagandaen.

²³⁷ STOCKHOLM/KB, N.N., "De norska bolsjevikerna och Moskva", *Social-Demokraten*, 29.03.1921

²³⁸ Se Bilde 4.1 og 4.2 i appendiks. STOCKHOLM/KB, N.N., "Enhetsfrontens krokvägar"; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Norska bolsjevikpartiet sprängt efter vägran att lyda Moskvaexekutiven".

²³⁹ STOCKHOLM/KB, Ernst Wigforss, "Kristiania-Moskva", *Tiden*, 15.årg., nr. 1, (1923).

²⁴⁰ STOCKHOLM/KB, Sven Backlund, "Bolsjevismens faror och misstag", *Tiden*, 9.årg., nr. 11-12, (1917).

²⁴¹ STOCKHOLM/KB, Gunnar Lundberg, "Ett dokument om sovjetryssland I", *Social-Demokraten*, 02.05.1925; og STOCKHOLM/KB, Per Emil Brusewitz, "Bondejordens socialisering i Ryssland", *Tiden*, 23.årg., nr. 5, (1931), 279.

²⁴² STOCKHOLM/KB, N.N., "Bolsjevikinterpellationen om stadens värdskap", *Social-Demokraten*, 01.04.1925; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Moskva har en angivare på Torsgat. 10.", *Social-Demokraten*, 23.02.1923.

²⁴³ STOCKHOLM/KB, Lundberg, "Ett dokument om sovjetryssland I".

Folk som reiste til Sovjetunionen var pilegrimer med en «säregen sinnsart» uten evne til å se ting objektivt, ettersom dette var noe man bare kunne oppnå gjennom en sosialdemokratisk linse.²⁴⁴ Sosialdemokratene kunne nemlig «fördomsfritt» og «objektivt» stille seg avvisende til utviklingen i Russland, en evne reisende til Sovjetunionen ikke kunne oppnå.²⁴⁵ Det var ikke bare de som dro på en såkalt pilegrimsferd til Sovjetunionen som ikke evnet å se ting objektivt, konservative og liberale ble også anklaget for å kun drive en svartmaling av regimet, som hverken er reflektert eller hensiktsmessig.²⁴⁶ Et konkret eksempel på akkurat dette kom frem i *Tiden*. Der ble redaktøren for den liberale avisen *Dagens Nyheter* Anton Karlgren, anklaget for å ha reist til Sovjet-Russland med en «förutfattad mening!». Det argumenteres så for at denne mening var destruktiv for deres felles kamp mot bolsjevismen:

[Karlgrens mening er en] otjänst mot Sveriges folk. Sovjets verkliga vapen och styrka kunna icke längre döljas, och därest bolsjevikpropagandan icke mötes med en bättre rustning än med hånfulla och överdådiga svartmålningar, blir resultatet endast det att den moraliska styrkan och fanatismen ökas hos den indre och yttre motståndare, som man vill bekämpa.²⁴⁷

Den sosialdemokratiske linsen ble også utvidet av noen til at det kun var det «västerländska ögon» som kunne se tingenes tilstand med en objektiv distanse. En reiseskildring fra 1925, som tidligere er nevnt i sammenheng med troen på bolsjevismen som religiøs, er ytterligere interessant fordi samme person hevdet at den «primitivt-religiöst betonad propaganda» i det sovjetiske teateret kunne gjennomskues kun av vestlige øyne: «För vanliga västerländska ögon är dette skådespel groteskt». Det oppsatte skuespillet på teateret klarte kun vestlige øyne å tolke som et grotesk skuespill, det sovjetiske folket var ikke i stand til å se dette. Dette underbygges ytterligere av at leninhjørnene på arbeidsplassene ble sett som et substitutt for kirken.²⁴⁸ Sovjetunionen var dog ikke noe «västerländskt kulturland».²⁴⁹ Den underliggende sammenhengen i denne argumentasjonen var at Sovjetunionen var et religiøst, mindre kulturelt og ikke-vestlig land. I 4.2 påpeker jeg at sosialdemokratene i Georgia ble plassert på et idémessig vestlig mentalt kart. Synet

²⁴⁴ HUDDINGE/ARAB, Rickard Lindström, *En upptäcktsfärd till Sovjetryssland – Bör man tro vad Herr Kilboms pilgrimer berättar?* (Eskilstuna: Frihets förlag, 1925), 13-32.

²⁴⁵ HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*, 14.

²⁴⁶ STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Ryska ställningar och utvecklingslinjer I", *Tiden*, 15.årg., nr. 5, (1923), 305-07.

²⁴⁷ STOCKHOLM/KB, Per Emil Bruswitz, "Antibolsjevikernas Ryssland", *Tiden*, 18.årg., nr. 1, (1926).

²⁴⁸ Leninhjørnene var hjørner i lokalene til arbeidsklubbene, offentlige haller og arbeidsplassene hvor det var tilgjengelig en mengde av det som nå ble definert som marxist-leninistisk litteratur, og ikoniske bilder av Lenin; Suny, *The Soviet Experiment*, 210.

²⁴⁹ STOCKHOLM/KB, Lundberg, "Ett dokument om sovjetryssland I".

på det siviliserte vest ble inkludert i forståelsen av hva en ekte sosialdemokrat var, mens bolsjevismen ble koblet opp til det religiøse, mindre kulturelle og ikke-vestlige.

4.4 EUROPEISK MODERNISERING, STALINS JERNHÅND, OG ET ENDRET TRUSSELBILDE

Historien som ble fortalt rett etter oktoberrevolusjonen var at bolsjevikene hadde utført en politisk revolusjon, ikke en sosial. Revolusjonen ville derfor ikke bedre arbeideres kår, men kun sette bolsjevikene til å overta tsarens gamle rolle, som diktator over et folk som ikke forsto selv at de levde i et diktatur. Denne manglende forståelsen av sin egen situasjon hevdes å eksistere grunnet den arbeidende russer sitt manglende «vesteuropiske sinn». På midten av 1930-tallet endret denne fortellingen seg. Da oppsto det endel reiseskildringer som ikke bare hudflettet tilstandene som tidligere, men poengterte at det hadde skjedd en «europeisk modernisering» i Sovjetunionen. Det ble også rapportert at arbeiderne ikke lenger var forført, men genuint støttet politikken som ble gjennomført av Stalins jernhånd. Det bolsjevikiske trusselbilde ble forflyttet i denne perioden, fra å primært omhandle «hemmabolsjevikerna», til å omhandle Sovjetunionens potensielle ekspansive intensjoner.

Den første femårsplanen i Sovjetunionen skapte i 1931 en sjelden diskusjon i tidsskriftet *Tiden* hvor det ble løftet frem eksplisitte uenigheter mellom skribentene. Brusewitz skrev en artikkel som var en kombinasjon av en økonomisk analyse av forholdene i Sovjetunionen og en skildring av hans møte med russiske proletarer på sin reise. Han innledet med å skrive om hvordan Stalin styrte økonomien med en «jærnhånd», og viste til Stalins uttalelser om at de måtte ta igjen vesten og legge opp økonomien som om det var en krigsøkonomi. Det ble også pekt på at økonomien hadde visse brister; spesielt i jordbruket, men også at forsøkene på å fjerne lønnsarbeidet har ført til en varemangel.²⁵⁰ Det interessante er at han så går videre på å skrive om hans personlige opplevelse av møtet med arbeiderne i Sovjetunionen:

Men på de platser jag nu besökt – Leningrad, Moskva, Charkov, Rostov vid Don, Stalingrad och Jaroslavl – synes den långt övervägande delen av arbetarstammen jämförelsevis oberörd av de rådande bristerna samt aktivt stödja Stalins politik.²⁵¹

I tillegg til dette skriver han også at Sovjetunionen nå ser ut til å ha klart å etablere seg, at systemet ikke vil kollapse med det første. Olberg reagerer kraftig på dette i et par nummer senere samme år

²⁵⁰ STOCKHOLM/KB, Brusewitz, "Bondejordens socialisering i Ryssland"; og STOCKHOLM/KB, Per Emil Brusewitz, "Stalins fältrop: "Löpa i kapp och förbi den kapitalistiska världen"", *Tiden*, 23.årg., nr. 2, (1931).

²⁵¹ STOCKHOLM/KB, Brusewitz, "Stalins fältrop: "Löpa i kapp och förbi den kapitalistiska världen"", 84.

i Tiden, og hevder at Brusewitz fremstiller det som at «kollektiviseringen måste ske i snabbt tempo med användande av våldsmetoder». Eksil-mensjeviken Olberg hevder dog det motsatte, at den russiske «industrins irrationella organisation» fører til at det «ryska folket förslavas [samt at] socialisering [kommer] leda från den ena katastrofen till den andra».²⁵² Grunnen til at dette er spesielt interessant er fordi det viser et brudd som ikke kan sies å være totalt. Brusewitz skrev selv i 1923 at «plankommunism» ruinerte Sovjetunionens produksjon, da spesielt grunnet det lite fungerende byråkratiets makt.²⁵³ En tidligere enighet om systemets elendighet under krigskommunismen og NEP endres i løpet av Stalins kollektivisering til et ikke-samstemt syn på den sovjetiske økonomiens funksjonalitet.

På midten av 1930-tallet skjedde det et brudd når en rekke reiseskildringer forteller om visse fremskritt i Sovjetunionen. I *Social-Demokraten* kommer dette frem i en utfyllende skildring fra en reisendes opplevelse av turen fra Rostov til Kharkiv i det «nya [och moderna] Ryssland»:

Rostov vid Don. [...] Gammal handelssted. Förtjussande läge. Ren, med storstadsmässig anstrykning. Bildsköns människor, friska, kraftiga. Kvinnorna välklädda. Livliga, intelligenta ansikten. Nybyggd teater [...] Imponerande, modern byggnad. Jag vet ingen teater, som har sådana mått. Brokigt boulevardiv. Halvt orientalsk, halvt parisiskt. Fullständigt nya stadsdelar. Storslagna kulturanläggningar Parker, nya järnvägslinjer, nybyggda, tekniskt högintressanta hängbroar över den breda och lugna Don. [...]

Charkov. Den modernaste staden i Sovjetunionen [...] mycket renlig. Asfalterade gator. Överallt fejas till fest. Inte ett hus, som inte smyckas med fanor, blommor, transparanger, bilder av regeringsmedlemmar. Befolkningen är väl klädd. Varje fabrikk, varje hus vilja tydligen överträffa det andra. Denna glättighet, denna jublande glädje är äkta. Den kan man inte få fram på konstlad väg. Överallt dit vi komma möta vi den. Det stora industriplatset vid jättestora samlingstorget, ett skyskraperkomplex, imponerande, i en strängt saklig arkitektur. Därvid ett likadant nybyggt komplex. Aldrig förr har jag sett en stad med så många moderna byggnader.²⁵⁴

Skildringene inneholder beskrivelser av et modernisert Sovjetunionen, sammenblandet med de orientaliserende forestillingene om Sovjetunionen. Denne skildringen er en av flere som viser at

²⁵² STOCKHOLM/KB, Paul Olberg, "Den andra ryska agrarrevolutionen", *Tiden*, 23.årg., nr. 7, (1931).

²⁵³ STOCKHOLM/KB, Per Emil Brusewitz, "Produktionsorganisation i Ryssland – Några intryck från en studieresa", *Tiden*, 15.årg., nr. 1, (1923).

²⁵⁴ STOCKHOLM/KB, Trepte, "I thespiskärren genom det nya Ryssland".

definisjonen av modernitet som sådan i SAP ble koblet opp mot det europeiske. Dette kommer frem når en annen reiseskildring beskriver operaen i Moskva som «europeisk bombastisk».²⁵⁵ En annen sammenligner Ivanovo med Borås og Manchester ved å påpeke at byens tekstilindustri hadde overgått dem.²⁵⁶ I omtalen av en ny flyrute mellom Moskva og Stockholm skrives det at ruten kan bli den viktigste transporten mellom den «Fjærran Östern [via] europeiska Ryssland [til/fra] Västeuropa».²⁵⁷ Det vesentlige her var at det skjedde et lite brudd. Utover på 1930-tallet skildres det at Sovjetunionen har blitt delvis modernisert, og det etter en viss europeisk standard. Moderniteten ble dermed heller ikke ansett som en alternativ modernitet, men et forsøk på kopi av den europeiske moderniteten, krydret med orientaliserende innslag. De orientaliserende innslagene førte til at beskrivelsene av de sovjetiske byene beholdt en mystifiserende form. Den europeiske moderniseringen – som ikke var gjeldende i diskursen noen år tidligere – endret dog ikke synet på bolsjevismen som en trussel mot det svenske Folkhemmet.

Etter Stalins kollektivisering og femårsplaner hadde kommet i gang på 1930-tallet beveget trusselbildet seg fra å handle om «hemmabolsjevikerna» i vest, over til et trusselbilde av Sovjetunionens kapasitet og intensjoner om ekspansjon mot vest. Kravene til befolkningen under den første femårsplanen sammenlignes med krav til et folk i krig, og det impliseres at kravene eksisterer grunnet Sovjetunionens ønske om krig med de kapitalistiske statene.²⁵⁸ Sovjetunionens utrustning ble på starten av den andre femårsplanen omtalt som «högmöterna», kun utkonkurrert av Tyskland og Italia. Den røde armés soldater skal visst også ha hatt en spesiell «äregirighet och stolthet».²⁵⁹ Under den tredje femårsplanen ble det påpekt hvordan plasseringen av jern- og stålindustrien «långt bort i Asien» ville gi en fordel i væpnet konflikt.²⁶⁰ I 1936 dukket det også opp satiretegninger som impliserte at Stalin hadde territoriale interesser av å få tak i Gotland.²⁶¹ På 1930-tallet var det altså en periode hvor det bolsjevistiske trusselbilde går bort fra det internasjonale preget det hadde på 1920-tallet, til å handle om en stadig implisitt hinting til Sovjetunionens egentlige intensjoner.

²⁵⁵ STOCKHOLM/KB, Johan Falck, "Ryska teaterveckan: Shakespeare i Moskva", *Social-Demokraten*, 22.09.1934.

²⁵⁶ STOCKHOLM/KB, Fabian Månsson, "Det döende landet", *Social-Demokraten*, 06.10.1935.

²⁵⁷ STOCKHOLM/KB, N.N., "Flygtrafik på Moskva från 1 juli", *Social-Demokraten*, 13.05.1937.

²⁵⁸ STOCKHOLM/KB, Brusewitz, "Stalins fältrop: "Löpa i kapp och förbi den kapitalistiska världen"".

²⁵⁹ STOCKHOLM/KB, Walter Sjölin, "Den röda armén", *Tiden*, 25.årg., nr. 2, (1933), 105-06.

²⁶⁰ STOCKHOLM/KB, Al Vanner, "Tredje femårsplanen", *Tiden*, 31.årg., nr. 2, (1939), 80.

²⁶¹ Se bilde 4.3 og 4.4 i Appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Är det anständigt, professor Bagge", *Social-Demokraten*, 04.09.1936; og STOCKHOLM/KB, N.N., "1936 års fosterlandsförrädare", *Social-Demokraten*, 03.09.1936.

Det endrede trusselbilde kan kobles opp til troen på at proletariatets diktatur var kommet for å bli værende i Sovjetunionen. På 1920-tallet var det – slik jeg har vist tidligere – en utbredt ide at bolsjevikregimet påståtte sosialisme egentlig førte landet inn i en kapitalistisk fase. En historisk fase hvor de sosiale målene til sosialismen ikke kunne bli oppnådd, og hvor en statskapitalisme styrt av proletariatets diktatur, ville vokse frem. Således var det kun den politiske strukturen som var forskjellen, og dermed ble skillelinjen satt opp mellom det borgerlige demokratiet og proletariatets diktatur. Det viktigste her er også det faktum at de anså proletariatets diktatur i Sovjet-Russland for å være et svakt styresett som sammen med statskapitalismens inntog i Russland ville kollapse.²⁶² Etter Stalins kollektivisering skjød fart oppstår det en situasjon hvor denne enigheten brytes, noe debatten mellom Olberg og Brusewitz som er trukket frem tidligere i denne avhandlingen viste. Når kollektiviseringen tok over for NEP skjedde det altså en overgang til at deler av SAP ikke lenger så proletariatets diktatur som en midlertidig styreform, men en styreform som hadde vist seg å være overlevelsedyktig og kom til å være dette over tid.

Endringen besto dermed i to viktige faktorer: for det første innså nå SAP at bolsjevikregimet ikke ville falle med det første, for det andre startet Sovjetunionen å bli malt opp som militærmakt med potensiale for ekspansjon. Her er det også viktige å peke på tre viktige politiske endringer i perioden. Den økonomiske krisen i de vestlige kapitalistiske statene rammet ikke Sovjetunionen som parallelt med dette opplevde en vekst, SAP ble fra 1932 et dominerende regjeringsparti, og Sovjetunionen ble medlem av folkeforbundet i 1934.²⁶³ Uten at det kan konkluderes med uten en mer grundig analyse, er det viktig å legge til at de to siste faktorene kan ha vært nøkkelhendelser for at SAP viste en viss interesse for å ha et mindre konfronterende forhold til Sovjetunionen. Spesielt med tanke på den sentrale rollen folkeforbundet hadde spilt i SAPs arbeid for en varig demokratisk fred, selv om troen på at dette var mulig var betydelig svekket i 1935.²⁶⁴ Dermed kan disse faktorene ha vært viktige årsaker til endringene i diskursen på første halvdel av 1930-tallet. Den økonomiske situasjonen viste også for første gang for vestlige økonomer og politikere – som ikke var aktive i kommunistpartiene – at Sovjetunionens økonomi

²⁶² HUDDINGE/ARAB, Dan, *Sovjet-Ryssland sådant det är*; HUDDINGE/ARAB, Lindström, *Kommunistiska "sanningar" i urval*; HUDDINGE/ARAB, Ström, *Ryska Revolutionen*; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Vad förestår i Ryssland?", *Social-Demokraten*, 16.09.1927.

²⁶³ Nove, *An Economic History of the U.S.S.R.*, 222-23; og Suny, *The Soviet Experiment*, 257-59.

²⁶⁴ Alf W Johansson og Torbjörn Norman. "Sveriges säkerhet och världens fred – Socialdemokratin och utenrikspolitiken", i *Socialdemokratins samhälle – SAP och Sverige under 100 år*, red. Klaus Misgeld et al. (Kristianstad: Tiden, 1989), 253-55.

faktisk sto bedre rustet mot krisesituasjonen enn økonomien i vest.²⁶⁵ Det ble også, slik jeg har diskutert, skrevet om at den sovjetiske økonomien faktisk har en kollektiv form, noen går også så langt at de anser revolusjonen for å faktisk være en «proletariatets revolution».²⁶⁶ Oppsummert beveget dermed diskursen seg over i at Sovjetunionen nå var blitt en diktaturstat som ville bestå, og faktisk hadde dannet seg et økonomisk og militært grunnlag som gjorde det interessant å diskutere deres ekspansive militære kapasitet.

Til tross for endringene som skjedde på starten av 1930-tallet, var det ingen vending i bildet av at Sovjetunionen var et sterkt underutviklet land sammenlignet med «Vesten». Det ble derimot skrevet at det ikke var en rettferdig målestokk for den sovjetiske utviklingen hvis den ble sammenlignet med den vestlige.²⁶⁷ Dette var et visst brudd i forestillingene om at landets «lave utviklingsnivå» hindret bolsjevikregimet i å oppnå det de siktet på. Dette var for så vidt også noe Stalin selv også proklamerte i 1931: «Vi er femti eller hundre år bak de utviklede landene».²⁶⁸ Beskyldningene om at bolsjevikene var løgnere som forførte massene var mindre tilstede enn tidligere. Forståelsen av Sovjetunionen som et underutviklet land var bestående gjennom denne perioden, men nå ble landet sett som et underutviklet land som faktisk oppnådde det de forsøkte å gjøre.

4.5 HEKSEPROSESSENE, NAZI-KOMMUNISMEN OG DEN ASIATISKE BLODSTYRANNEN

På slutten av 1930-tallet vendes diskursen om den russiske revolusjonen mot å handle om den stalinistiske dominansen. Denne dominansen representerte et diktatur og terrorvelde som ble sidestilt med Nazi-Tyskland. Trotskij, Grigorij Zinovjev og spesielt Bukharin ble omtalt i positive ordlag. De var ikke lenger del av diktaturet, men de redelige folkene som ble slaktet ned av sin gamle venn Stalin; mannen som hadde utviklet seg til å bli en asiatisk blodstyrann som kunne sammenlignes med Djengis Khan. Utrenskningene i 1927 hadde startet et narrativ som ble videreført under de siste Moskvaprosessene om at det eksisterte en heksejakt mot folkene som representerte et siste håp for demokrati i Sovjetunionen. Skillelinjen mellom det vestlige demokrati og diktaturet strammes til ved at Sovjetunionen på mange måter sidestilles med utviklingen i Nazi-

²⁶⁵ Eric Hobsbawm, *Ekstremismens tidsalder – Det 20. århundrets historie 1914-1991*, o.v. Egil Johan Ree (Oslo: Gyldendal, 1997), 101-02.

²⁶⁶ HUDDINGE/ARAB, Ström, *Ryska Revolutionen*, 27-28; og STOCKHOLM/KB, Söderberg, "Hur ryssarna betrakta utlandet".

²⁶⁷ STOCKHOLM/KB, Vanner, "Ett rysslandsbesök", 289.

²⁶⁸ Sitatet er oversatt til engelsk av Brown, «We are fifty or a hundred years behind the advanced countries. We must make good this distance in ten years. Either we do it or we shall go under»; Brown, *The Rise and Fall of Communism*, 64-65.

Tyskland. Bekreftelsen på dette skjedde med ikke-angrepspakten med nazistene og Sovjetunionens påfølgende angrep på Sveriges naboland Finland. Stalin hadde da konsolidert Sovjetunionen til å være et imperialistisk diktatur, som gikk mot sosialismens prinsipper og svekket den internasjonale arbeiderbevegelsens posisjon.

Jeg har tidligere i dette kapittelet vist at SAP hadde et deterministisk syn på at utviklingen i Sovjetunionen. Dette synet predikerte at landet ville bevege seg mot et borgerlig demokrati. Bolsjevikregimet ble ansett som noe midlertidig til ut på 1930-tallet. Dette kom godt til syne ved utrenskningene i 1927 hvor deler av bolsjevikregimet ble ansett som et sentralt ledd i utviklingen mot demokrati i landet. SAP var redd for at en eventuell isolering av landet kunne føre til at «fördroja utvecklingen mot en demokrati i Sovjetunionen».²⁶⁹ Denne ideen eksisterte samtidig som den russiske befolkningen ble sett som noen som manglet det vestlig sinn, og dermed ble lurt av diktaturets skuespill. Ved konfliktene etter Lenins død ble Trotskij beskrevet som lederen for de yngre kreftene som ville danne demokratiet i Sovjetunionen, i motsetningen til den «gamla gardet» som ville holde kontroll over partibyråkratiet.²⁷⁰ Utviklingen av det de anså som det kommende demokratiet i Sovjetunionen beskrives dermed som noe skapt ovenfra. Befolkningen i Sovjetunionen var altså på 1920-tallet sett som en passiv masse, som måtte få innført demokratiet ovenfra for at det skal skje.

Moskvaprosessene mot Trotskij, Zinovjev og Bukharin ble dekket med en enorm mistro til de såkalte rettsprosessenes validitet.²⁷¹ Rettsprosessenes «fantastiske» utvikling ble portrettert med flere satiretegninger. En tegning viser en «gangsterfilm-ressigör» som ble så imponert over dramaturgien i prosessene når han leser avisen at han reagerte med å rope ut «Jag will skriva to Stalin after manus!».²⁷² En annen viste Stalin i slakterklær med blod på hendene som fornøyd var

²⁶⁹ STOCKHOLM/KB, N.N., "Vad förestår i Ryssland?".

²⁷⁰ STOCKHOLM/KB, N.N., "Trotski tillbaka till Moskva. Skola striderna blossa upp på nytt?", *Social-Demokraten*, 07.05.1925.

²⁷¹ STOCKHOLM/KB, Krivitzky, "Det feberheta Ryssland I"; STOCKHOLM/KB, Krivitzky, "Det feberheta Ryssland II"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Bara Stalin et hela sanningen om mordet på Kirov, säger f.d. sovjetgeneral"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Bucharin ”erkänner”"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Hemsk Moskva-final"; STOCKHOLM/KB, N.N., ""Konspirationer” med Tyskland, Polen och Japan"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Lyckta dörrar i Moskva-målet"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Moskvarättegångens humbug avslöjades efter dödsdomarna"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Parodin i Moskva ökas med nya ”bekännelser”"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Radek, Pjatakov förföljde Lenin!"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Rättegångsparodin i Moskva"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Stalin kväver oppositionen för att rädda sig i valet"; STOCKHOLM/KB, N.N., "STALIN och JESHOV skulle MÖRDAS, SÄGA DE ANKLAGADE"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Zinovjeffgruppens arbete"; og STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "Häxprocesserna fortsätta", *Social-Demokraten*, 02.03.1938.

²⁷² Se bilde 4.5 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Alla tiders sagoberättare", *Social-Demokraten*, 05.03.1938.

på veg til å innføre demokrati i Sovjetunionen etter hans henrettelse av sine våpenkamerater.²⁷³ Satiren ble også brukt til å distansere det som skjedde i Sovjetunionen fra sosialismens røtter. Blant annet ved en tegning av Stalin som ser undrende på et bilde av Marx og Lenin som henger på veggen og undrer på om de kom til å stelle i stand en sammensvergelse mot han.²⁷⁴ Prosessene medførte dog ikke kun en latterliggjøring av Stalin, men også til at noen av de anklagede ble portrettert som sympatiske og fornuftige personer.²⁷⁵ Den fremste representanten for dette var Bukharin, som ble fremstilt som en sympatisk og smilende karakter med de rette standpunktene. Han skal ha vært organisatorisk svak, noe som brukes som forklaring på hvorfor han har blitt slått av Stalin, selv om han skal ha hatt rett i sine tanker om mannen da han: «[...] råkade likna Stalin vid Djingis Kan, den fruktansvärde asiatiske blodstyranen [...] Hur pass rätt han hade, därom får framtiden döma».²⁷⁶ Bukharin ble tatt direkte i forsvar i både *Tiden* og *Social-Demokraten*, hvor det blant annet skrives at de som har undersøkt Bukharin sitt liv og skrifter forstår «dumheten» i anklagene mot han.²⁷⁷ Dette plutselige forsvaret av noen spesifikke bolsjeviker var utført blant annet av den tidligere «hemmabolsjeviken» Zeth Höglund, og det er vanskelig å kunne konstatere at det var en konsensus i SAP rundt dette forsvaret. Det var derimot tydelig at Moskvaprosessene underbygget de eksisterende forestillingene SAP hadde om Sovjetunionen som et politisk diktatur.

Samtidig var dette en sterk kontrast til dekingen av bolsjevikedelsens fremgang på 1920-tallet som et lureri overfor massene. Som tidligere diskutert legges det frem hvordan arbeiderne faktisk støttet Stalins politikk. Stalin ble i løpet av Moskvaprosessene, og senere etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland, en direkte personifisering av regimet.²⁷⁸ Årene etter revolusjonen var preget av en samstemt deking av samtlige bolsjeviker som maktjagende kadrer som lurte massene. Det virker derfor som det eksisterte et klart skille, mellom tiden før og etter Moskvaprosessene. Før prosessene ble regimet i liten grad direkte knyttet opp til en person. Diktaturet beveget seg derfor fra å være noe alle bolsjeviker sto for, til å gradvis fremstilles som

²⁷³ Se bilde 4.6 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Demokratien i Stalins väntrum", *Social-Demokraten*, 27.08.1936.

²⁷⁴ Se bilde 4.7 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Undran", *Social-Demokraten*, 07.03.1938.

²⁷⁵ STOCKHOLM/KB, N.N., "Leo Trotskij har avlidit", *Social-Demokraten*, 23.08.1940.

²⁷⁶ STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "N. Bucharin en leende Saint-Just".

²⁷⁷ STOCKHOLM/KB, Nicolas Bandy, "Bucharin", *Tiden*, 30.årg., nr. 3, (1938), 166.

²⁷⁸ HUDDINGE/ARAB, Zeth Höglund, *Alliansen Hitler-Stalin* (Stockholm: Stockholm arbetarekommun, 1939), 30; STOCKHOLM/KB, N.N., "Amerikas L. O. Kontra Stalins", *Social-Demokraten*, 05.03.1938; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Bara Stalin et hela sanningen om mordet på Kirov, säger f.d. sovjetgeneral".

et persondiktatur styrt av Stalin.²⁷⁹ Her må det dog også legges til at Lenin frem til sin død spilte en i nærheten lignende rolle, som personifiseringen av diktaturet.

Etter signeringen av ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland beskrives Stalin som en «en lærjunge av Macchiavelli och icke till Marx, til Hitler och icke til Lenin».²⁸⁰ «Lögnens furste» kunne nå sette seg ned å lese «helvetespostens» dekning av Den røde armés nøytralitet når den rykket inn i Øst-Polen.²⁸¹ Höglund beskriver alliansen som «ett av de största förräderier, som mänsklighetens historia har att uppvisa» og skriver at Sovjetunionen nå tilhører «Nazikommunismen [...] Nazism och kommunism ha funnit varandra i ett kärligt famntag. Deras avföda heter krig och slaveri».²⁸² Bolsjevismens sammenligning med fascismen og nazismen hadde også eksistert siden slutten av 1920-tallet, men det var først et tiår senere at denne sammenligningen inntok en dominant posisjon.²⁸³ Samarbeidet med Nazi-Tyskland samlet de som hadde vært antibolsjeviker siden 1917 med tidligere «hemmabolsjeviker» som nå også gjorde denne sammenligningen. Den narrative fremstillingen var dog fortsatt ulik. For de som allerede hadde sammenlignet bolsjevismen med fascismen og nazismen ble dette den bekreftelsen på at de konsolideringen av diktaturet i Sovjetunionen var fullført. For tidligere «hemmabolsjeviker» var dette sett som et svik fra landet som hevdet å representere arbeiderbevegelsen. Dette skapte igjen et endret bolsjevisk trusselbilde. Det ble slutt på den implisitte diskusjonen om Sovjetunionens militære kapasitet til en eksplisitt kritikk av landet som en imperialistisk stat.

Bolsjevismens utstrekning til Vest-Europa ble på 1920-tallet ansett som en direkte indre trussel mot sosialdemokratiet, mot slutten av 1930-tallet ble dette bilde erstattet av en fortelling om at bolsjevismen aktivt frastøtte arbeidere fra arbeiderbevegelsen. Dette kom blant annet frem i en artikkel i *Social-Demokraten* som hevdet at den sosialdemokratiets nedgang mange steder

²⁷⁹ STOCKHOLM/KB, N.N., "Fru Krestinskji häktad", *Social-Demokraten*, 06.03.1938.

²⁸⁰ STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "Sovjet vill dela bytet", *Social-Demokraten*, 18.09.1939.

²⁸¹ Se bilde 4.8 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Aktuell erinran", *Social-Demokraten*, 19.09.1939.

²⁸² HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Alliansen Hitler-Stalin*, 3-4.

²⁸³ Se bilde 4.14, 4.15, 4.16, 4.17 og 4.18 i appendiks; HUDDINGE/ARAB, Karl Fredriksson, *Nazi-ormen i Sovjetparadiset* (Stockholm: Frihets förlag, 1939); STOCKHOLM/KB, N.N., "Äntligen förenade", *Social-Demokraten*, 24.08.1939; STOCKHOLM/KB, N.N., "Besvärliga sittedynor", *Social-Demokraten*, 30.12.1934; STOCKHOLM/KB, N.N., "En generaluppgörelse med bolsjevismen vid mötet i Auditorium"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Halvsidig närsynhet", *Social-Demokraten*, 05.04.1938; STOCKHOLM/KB, N.N., "Konsekvenser", *Social-Demokraten*, 25.08.1939; STOCKHOLM/KB, N.N., "Storpolitisk familjeliv", *Social-Demokraten*, 20.02.1937; STOCKHOLM/KB, N.N., "Teknikens övermän", *Social-Demokraten*, 30.11.1939; STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "Den ryska Gåtan", *Social-Demokraten*, 24.08.1939; og STOCKHOLM/KB, Zeth Höglund, "Uppgörelsen Stalin-Hitler", *Social-Demokraten*, 23.08.1939.

skyldes at arbeiderklassen ble demoralisert av det som skjedde i Sovjetunionen.²⁸⁴ Fremfor å kun skulle angripe de moskvatro-kommunistene internt, anerkjente de i egne tekster at dette var en kobling folk gjorde. Dette er spesielt interessant fordi det kan si noe om at SAP nok ikke anså å inneha en hegemonisk posisjon i sin fortelling om Sovjetunionen. Trusselen var endret fra å være en internt ødeleggende, til å være en hvor arbeidere nå anser arbeiderbevegelsen som en form av enhet, hvor sosialdemokratene frykter å bli sidestilt med bolsjevismen.

Det endrede trusselbilde gjaldt ikke bare bolsjevismen som et frastøtende element, men også som en eksistensiell trussel, noe som ble ekstremt tydelig etter Sovjetunionens angrepet på Finland November 1939. Angrepet på Sveriges naboland var den bekreftet at de implisitte hintene til Sovjetunionens ekspansjonsplaner hadde stemt. «Massaker på värnlös civilbefolkning» var nå vegen ««socialismens fädernesland»» hadde valgt for å bygge sosialismen.²⁸⁵ Med inspirasjon, samråd og applaus med nazistene var nå Sovjetunionen også en del av de imperialistiske statene.²⁸⁶ Den endelige skillelinjen mellom diktaturstatene på den ene siden, og demokratiet på den andre hadde blitt bekreftet, og Stalin har drept alle tanker om en internasjonalt enhet i arbeiderbevegelsen.²⁸⁷ Vinterkrigen førte ikke bare til en direkte åpen konfrontasjon med Sovjetunionen, men også til en bekreftelse av det narrative SAP hadde ført frem siden oktoberrevolusjonens seier. I valget mellom diktatur og demokrati var det ingen mellomvei.

4.6 OPPSUMMERENDE KONKLUSJON

Fra nedleggelsen av den konstituerende forsamlingen januar 1918 til resultatene av den første femårsplanen så SAP bolsjevikene som en gruppe kadrer som hadde gjennomført en revolusjon for å innføre et politisk diktatur. På vegen hadde alle intensjonene om sosial endring som ble lagt frem etter februarrevolusjonen blitt forkastet. Den franske revolusjonen og bonapartismen som medfulgte den i Frankrike ble aktivt anvendt som et sammenlignende objekt med den russiske revolusjonen og bolsjevismen. Dermed utviklet det seg et konsept om en bonapartistisk

²⁸⁴ STOCKHOLM/KB, N.N., "Mensjevikprocess efter bolsjevikprocessen?", *Social-Demokraten*, 13.04.1938, 4.

²⁸⁵ Se bilde 4.9 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "Massaker på värnlös civilbefolkning", *Social-Demokraten*, 03.12.1939.

²⁸⁶ Se bilde 4.10, 4.11, 4.12 og 4.13 i appendiks; STOCKHOLM/KB, N.N., "En ärelös triumf", *Social-Demokraten*, 14.03.1940; STOCKHOLM/KB, N.N., "Fransk synpunkt", *Social-Demokraten*, 30.11.1939; STOCKHOLM/KB, N.N., "Ryskt försök till camouflagen", *Social-Demokraten*, 05.12.1939; STOCKHOLM/KB, N.N., "Svagheterna hos Röda armén oroar Hitler", *Social-Demokraten*, 04.12.1939; STOCKHOLM/KB, N.N., "Upp- och nedvända världen", *Social-Demokraten*, 01.12.1939; og STOCKHOLM/KB, Pauli, "Våldsdådet mot Finland".

²⁸⁷ STOCKHOLM/KB, Bjarne Braatøy, "Den internationella arbetarrörelsen efter det finska kriget", *Tiden*, 32.årg., nr. 4, (1940), 228.

bolsjevisme. Dette konseptet ble brukt for å distansere bolsjevismen fra sosialismen som sådan, og samtidig koble det på deres forståelse av konseptet diktatur.

I det mentale kartet ble Sovjetunionen delegert til den underutviklede delen av verden, noe som gjorde diktaturet til et selvfølgerlig resultat. Det internasjonale sosialdemokratiske prosjektet ble tidlig definert som et prosjekt med røtter i vestlige tradisjoner. Bolsjevismen var sammen med andre diktatur dets argeste fiende, og var dermed den største økonomiske, religiøse og politiske trusselen det vestlige sto overfor. Sovjet-Russlands tidlige ekspansjon ble sett på som et tilbakeslag av vestlige elementer i underutviklede asiatiske land. Bolsjevikenes metoder ble delvis forklart ved å vise til den «asiatiske, orientalske, bolsjevikiske og russiske psykologi» som stadig ble omtalt som underlegent det såkalte «vestlige sinn». Jeg har også vist at noen i ytterste konsekvens også videreførte dette ved å koble «rasetanken» på deres tanker om det sosialdemokratiske prosjektet. Resultatet var at sovjetrusserne var folk som ikke skydde mulighetene for bruk av vold, og politisk terror. Terroren i Sovjet-Russland og ekspansjonen til landene som senere dannet Sovjetunionen ble således sett som en videreføring – ikke et brudd – med første verdenskrig.

Bolsjevismen ble på 1920-tallet brukt til å beskrive tankesettet til alle kommunistpartier – også syndikalistiske elementer i disse partiene – i hele Europa, ikke bare til ledelsen av Sovjetunionen. Dermed ble også alle kommunister i Europa og Sverige sett som en intern eksistensiell trussel for sosialdemokratiets, og dermed også ifølge SAP selve demokratiets plass i den svenske og europeiske arbeiderbevegelsen. Kommunistene var pilegrimer som ble forført av den religiøse propagandaen fra Moskva. Samtidig tok SAP avstand fra det de så som liberaleres ensformige svartmaling av bolsjevismen. Sosialdemokratene anså seg selv som de eneste i stand til å se utviklingen «objektive» forhold i bolsjevismen fordomsfritt.

Etter NEP-perioden så man den endelige konsolidering av diktaturet i Sovjetunionen. På 1930-tallet flyttes det forestilte bolsjevikiske trusselbildet til å omhandle Sovjetunionens ekspansive intensjoner. Samtidig var det klare skillelinjer i synet på den økonomiske utviklingen i Sovjetunionen. Det eksisterte narrativ om en europeisk modernisering som gjorde Sovjetunionen i stand til å utfordre de kapitalistiske statene militært, parallelt med narrativ om en ødelagt økonomi grunnet bolsjevismens irrasjonalitet. I dette vakuumet som oppsto dukket det også opp reiseskildringer som ikke lenger omtalte sovjetrusserne som en passivt forført masse, men som en befolkning som hadde opplevd et faktisk materielt løft i sine liv. Den russiske revolusjonen var sett i analogi med den franske revolusjonen og den en stalinistiske – bonapartistiske –

konsolideringen av diktaturet kjennetegnes ved hekseprosessen mot de gamle bolsjevikene, som Stalin så som sine rivaler. Samarbeidet med Nazi-Tyskland fra august 1939 var den endelige bekreftelsen på at diktaturet som besto i Sovjetunionen var demokratiets argeste fiende. De to siste kapitlene har analysert diskursen om den russiske revolusjonen i DNA og SAP, i neste kapittel skal vi nå gå over til en sammenligning av de to diskursene, og konkludere avhandlingen.

5 SAMMENLIGNING OG KONKLUSJON

I dette kapitlet vil jeg gjennom en sammenlignende diskusjon ha til hensikt å presentere ny innsikt *samtidig* som jeg oppsummerer og konkluderer hovedpoengene til avhandlingen. Dette er valgt ettersom mange av hovedpoengene som vil komme frem i sammenligningen også vil oppsummere de viktigste tendensene i Det norske Arbeiderparti og Sveriges Socialdemokratiske Arbetarepartis forestillinger om den russiske revolusjonen. Dermed anser jeg det som unødvendig å repetere dette i et separat konklusjonskapittel. Kapitlet vil starte med å vise hvorfor de nye innsikter fra mitt prosjekt burde settes i sammenheng med noen tradisjonslinjer i norsk og svensk historie. Deretter vil jeg sammenligne de gjeldende diskursive tendensene – først med fokus på viktige skillelinjer, så med fokus på liknende tendenser. Avhandlingen vil avsluttes med noen konkluderende ord og i lys av dette legge frem noen tanker om mulig videre forskning.

5.1 RUSSLAND UNDER NORSKE OG SVENSKE ØYNE

Mentale forestillinger er kulturelle og historisk betingede representasjoner av virkeligheten. Avhandlingen har flere steder vist hvordan DNA og SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen ikke kan analyseres isolert fra sin historiske samtid. Malia, Wolff og Suids forskning på vestlige forestillinger om Russland, Øst-Europa og Orienten har vært relevante for min analyse.²⁸⁸ Det er også mulig å anta at partienes eksistens i to ulike land med ulik historisk bakgrunn i sitt forhold til Russland også spilte inn i deres forestillinger om den russiske revolusjonen. Jeg har ikke til hensikt å gjøre en lang analyse av lengre politiske og kulturelle tradisjonslinjer i Norge og Sverige sitt forhold til Russland. Det er likevel viktig å trekke frem noen enkle kjennetegn ved dette, som kan ha spilt en rolle i skillelinjene mellom DNA og SAP.

Sverige har historisk hatt et mer problematisk forhold til Russland enn Norge. Den store russiske krig i 1554-57 har bidratt til å bygge oppunder en ide om et gammelt fiendskap mellom de to landene, og den svenske sikkerhetspolitikken anså russisk aggressivitet som en mulighet lenge før den russiske revolusjonen. Det svenske russlandbildet har vært preget av landets posisjon som konkurrerende og ofte mektigere stormakt.²⁸⁹ Jeg har tidligere vist hvordan Blomqvist har påpekt at en betydelig del av SAP var påvirket av sin samtids rasistiske syn på russisk kultur og folk.²⁹⁰ Videre har jeg vist hvordan dette ble brukt til å legge frem en forklaring på hvorfor Sovjet-

²⁸⁸ Malia, *Russia under Western eyes: Said, Orientalism*; og Wolff, *Inventing Eastern Europe*.

²⁸⁹ Alm, "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920", 118.

²⁹⁰ Blomqvist, "Socialismus Asiaticus".

Russland og senere Sovjetunionen var et voldsdiktatur med imperialistiske hensikter. Linderborg har pekt på hvordan sosialdemokratene i Sverige snudde deres tidligere kritikk rettet mot borgerliges bruk av historien på hode når de selv startet å komme i en dominant maktposisjon på 1930-tallet. Dette ved at de selv romantiserte nasjonalhelter fra eldre historie, spesielt Gustav Vasa som ledet Sverige i krigen mot Tsar-Russland på 1500-tallet. Per Albin Hansson og spesielt Hjalmar Branting ble direkte sammenlignet med den gamle kongen.²⁹¹ Det diskursive sosiale rommet som formet SAPs mentale forestillinger om den russiske revolusjonen hadde en særegen *svensk* karakter.

Norge har i motsetning til Sverige hatt et usedvanlig fredfullt forhold til sin nabo Russland. Landene har ingen stor krig fra eldre tider som bygger opp under en ide om et gammelt fiendskap. De deltok på hver sin side i Napoleons-krigene, men unionstiden med Danmark har fått liten plass i den norske nasjonsbyggingen.²⁹² Under unionstiden med Sverige frem til 1905 var ideen om den russiske trusselen viktig i sikkerhetspolitikken. På første halvdel av 1800-tallet var det også en utbredt forestilling i det norske militæret om at Russland hadde ekspansive interesser i nord. Hvorvidt det sikkerhetspolitiske trusselbilde var delt av det brede lag av den norske befolkningen er det vanskelig å si, men det er tydelig at det var en utbredt «anti-russisk» holdning blant norske eliter. Denne holdningen myknet kraftig mot slutten av 1800-tallet. Russisk litteratur ble kjent gjennom oversettelser av Tolstoj og Dostojevskij og svenskens forsøk på å få folk i Norge til å mislike Russland hadde motsatt effekt.²⁹³ I årene frem mot den russiske revolusjonen var folk i Norge generelt mer positive til Russland og russisk kultur enn svenskene.

Den sosialdemokratiske etterkrigstidens Norge og Sverige inneholdt tydelige politiske skillelinjer i landenes forhold til Sovjetunionen. DNA valgte å gå inn for NATO-medlemskap

²⁹¹ Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia*, 285-86.

²⁹² Konstruksjon av en norsk nasjonalisme på 1800-tallet ble gjort med et ambivalent forhold til Danmark. Dette gjorde at mange av de nasjonale prosjektene i Norge var preget av å ville hevde en såkalt norskhet som en motsetning til Danmark. Dette preget blant annet embetsmannsstaten, «innvandringsteorien» som ble konstruert av historikeren Rudolf Keyser, og Venstres suksessfulle nasjonaldemokratiske prosjekt; Odd Arvid Storsveen, "Evig gammel – Henrik Wergeland, P. A. Munch og historiens nasjonale funksjon", i *Jakten på det norske – Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, red. Øystein Sørensen (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998), 244; Rasmus Glenthøj, *En moderne nations fødsel – Norsk national identifikasjon hos embædsmand og borgere 1807-1820* (Odense: Syddansk universitetsforlag, 2008), 135, 172, 183 og 210; Øystein Sørensen, "Hegemonikamp om det norske – Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945", i *Jakten på det norske – Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, red. Øystein Sørensen (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1998).

²⁹³ Jens Petter Nielsen, "Russland og den svensk-norske «dualisme» (1814-1905)", *Nordisk Østforum*, 28.årg., nr. 1, (2014).

under den kalde krigen, mens SAP ville danne et skandinavisk forsvarsforbund. På tross av NATO-medlemskapet var Einar Gerhardsen en av de første vestlige statslederne som fikk invitasjon til å besøke Moskva under den kalde krigen, en invitasjon han i 1955 takket ja til.²⁹⁴ Dette er ikke direkte relevant for diskusjonen i denne avhandlingen, men understreker at den perioden jeg tar for meg ikke ledet til et unisont enhetlig syn på Sovjetunionen fra SAP og DNA.

Det er to poeng jeg vil frem til her. For det første er det rimelig å anta at de to landenes ulike historiske forhold til Russland kan ha spilt en rolle i de skillelinjene som også eksisterte mellom DNA og SAP i forestillingene om den russiske revolusjonen. For det andre har jeg trukket inn elementer som kommer i partienes historie *etter* perioden jeg har undersøkt for å vise at mitt prosjekt vil kunne være interessant i en diskursanalyse av de to partienes forestillinger om Sovjetunionen også i etterkrigstiden.

5.2 UFORENELIGE SKILLELINJER

SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen ble skapt i analogi med den franske revolusjonen, en analogi som var utenkelig i DNA.²⁹⁵ Denne sterke skillelinjen viser hvilken ulik konseptualisering SAP og DNA hadde om den politiske og sosiale revolusjon. For SAP var de to helt forskjellige ting, den sosiale revolusjonen måtte oppnås gjennom langsiktig reformistisk arbeid innenfor det borgerlige demokratiets rammeverk. Den var også sett som et fjernt fremtidsmål ettersom man tenkte at forutsetningene for det ikke var på plass under mellomkrigstiden. Den politiske revolusjonen var derimot sett som en revolusjon utført med mål om å skaffe en spesifikk gruppe personer den politiske makten i et land.²⁹⁶ I DNA var det av mange sett som en side av samme sak til langt ut på 1930-tallet. For å skape grunnlaget for sosial revolusjon måtte arbeiderbevegelsen gripe samfunnsmakten gjennom et politisk klassesdiktatur.

²⁹⁴ Sejersted, *Sosialdemokratiets tidsalder*, 231-36; og Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap. 11, 512-13.

²⁹⁵ I min gjennomlesning av *Arbeiderbladet* og *Det Tyvende Aarhundrede* fant jeg denne sammenligningen en gang i DNA. Colbjørnsen drar frem den franske revolusjonen som en «brukbar parallell» med tanke på bolsjevikenes rolle ved å legge grunnlaget for ideer som kan dominere lenge før de gjør nettopp dette. Denne «brukbare parallell» trekker han etter å ha tatt et eksplisitt forbehold; «Historiske paralleller er farlige. Mange falske analogier er i tidens løp blitt trukket mellom f. eks. den franske revolusjonen og den russiske»; Colbjørnsen, "Planøkonomi i praksis".

²⁹⁶ Berman, *The Primacy of politics*, 152-59; HUDDINGE/ARAB, Dan, *Sovjet-Ryssland sådant det är*, 96; HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*, 172-80; HUDDINGE/ARAB, Stechert, *I tsarismens fotspår*; Karleby, *Socialismen inför Verkligheten.*, 48-59; STOCKHOLM/KB, A, "Social revolution och politisk"; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Bolsjevism och socialism".

Dette klassesdiktaturet ville legge grunnlaget for et sosialt demokrati.²⁹⁷ Selv om det kom frem at det var tvil i DNA det var mulig å oppnå en sosial revolusjon i et «underutviklet» land som Russland, så var det liten tvil om at dette var målet til bolsjevikene. Dette kommer i en sterk kontrast til SAPs syn på den russiske revolusjonen som en politisk revolusjon hvor bolsjevikene ikke hadde intensjoner om å gjennomføre en sosial revolusjon. Dette ettersom bolsjevikene – ifølge SAP – var fullt klar over at den sosiale revolusjonen var umulig å gjennomføre i et «underutviklet» Russland.²⁹⁸ Dette burde også settes inn i en sammenheng med den sterke sammenligningen SAP gjorde av bolsjevismen og bonapartismen. I DNA var ikke den franske revolusjonen noe referansepunkt for deres sosiale kamp. For SAP var den derimot sett som en god analogi nettopp fordi den franske revolusjonen utviklet seg til et politisk bonapartistisk voldsdiktatur. Dette var også et viktig element i SAPs syn på bolsjevismen som noe annet enn sosialisme, og dermed et viktig ledd i å skille utviklingen til den russiske revolusjonen fra deres eget politiske prosjekt. For SAP gikk den russiske revolusjonen fra en radikal fase, via et statskapitalistisk diktatur til en stalinistisk – bonapartistisk – konsolidering av revolusjonen, en revolusjon de hadde forventet ville kollapse. Det var altså flere viktige årsaker til at den franske revolusjonens relevans, plass og rolle i diskursen om den russiske revolusjonen var ulik i DNA og SAP.

Oktoberrevolusjonen skapte for DNA et håp om fred på tross av borgerkrigen som fulgte. For SAP var den derimot sett som starten på en verdensbevegelse som potensielt kunne kaste hele verden ut i en ny krig på tross av at den trakk Russland ut av første verdenskrig. Det var altså et enormt skille mellom de to bevegelsene sitt syn, noe som kanskje også kan reflekteres i partienes utenrikspolitikk. Som tidligere nevnt jobbet sterke krefter i SAP for at de skulle støtte væpnet intervensjonen mot bolsjevikene, og det ble med deres godkjennelse opprettet vervekontor for frivillige som ville delta i dette mot bolsjevikenes fremmarsj på Baltikum i 1919.²⁹⁹ I Norge stilte DNA seg i fronten for å motarbeide den type virksomhet. De fryktet dannelsen av slike garder på sikt også kunne vende våpen mot arbeiderbevegelsen i Norge.³⁰⁰ Det norske partiet anså Lenins syn på at borgerskapet ikke ville gi seg uten voldelig konfrontasjon som korrekt for Russlands

²⁹⁷ Som redegjort for i 2.2.1 har det blant historikere vært uenigheter tilknyttet når DNA gikk bort fra denne klassekampslinjen og over til en sosialdemokratisk linje. Selv om støtte til «proletariatets diktatur» eksisterte i partiets programmer fram til 1939 er det høyt diskutabelt hvorvidt dette påvirket den DNAs *praksis*.

²⁹⁸ STOCKHOLM/KB, Olberg, "Sovjetrysslands ekonomiska system".

²⁹⁹ Danielsen, *Norge-Sovjetunionen*, 55; og Kan, *Hemmabolsjevikerna*, 233-34.

³⁰⁰ Danielsen, *Norge-Sovjetunionen*, 54-57.

situasjon i 1917. De anså den dog ikke som overførbart for norske forhold. Det var en utbredt enighet om at hvis det ville oppstå en væpnet konflikt, så var det borgerskapet som hadde skylden for dette. Borgerkrigen var en slags bekreftelse på dette. Spesielt det faktum at selv sosialdemokratiske partier i regjering støttet opprettelsen av grupper til væpnet kamp mot Sovjet-Russland. Det er ikke her en hensikt å påpeke en nødvendigvis enestående årsakssammenheng mellom de to, men det er i det minste liten tvil om at skillelinjen også reflekteres i politikken som ble ført.

DNA og SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen har vist oss at det var et splittet syn på bolsjevikenes påvirkning på arbeiderbevegelsen i deres eget land. I SAP ble kommunistpartiene i vest ofte titulert som «bolsjevikpartier» og var spesielt under enhetsfrontperioden på 1920-tallet sett som en direkte trussel. På 1930-tallet var det bolsjevismen som sådan som var trusselen ettersom den var sett som en destruktiv faktor for arbeiderklassens syn på arbeiderbevegelsen i Sverige og Vest-Europa.³⁰¹ Det bolsjevistiske trusselbildet var altså stadig i bevegelse og endring innenfor SAP i perioden. For DNA var bolsjevikene derimot en viktig inspirasjonskilde i lengre perioder, og kampevnen til hjemlig arbeiderklasse ble også etter bruddet med Komintern målt til å være positivt påvirket av den russiske revolusjonen.³⁰² Begge partiene anså den russiske revolusjonen for å spille en viktig rolle i deres hjemlige arbeiderbevegelse utsikter til å lykkes.

Selv om DNA anså den russiske revolusjonen for å ha en positiv effekt på deres egen bevegelse, beveget partiets forståelse av kommunisme seg bort fra bolsjevismen. I dette besto synet på Sovjetunionen som en arbeiderstat.³⁰³ DNA anså ikke bolsjevikene for å være en autonom annen. Mens de frem til 1923 anså ett-partistyre som legitimt grunnet befolkningens manglende evne til å styre seg selv så var det nettopp denne befolkningen som måtte forme den russiske revolusjonens videre vei til sosialismen. Det kan derfor virke som DNA kun anså partidiktaturet som *midlertidig* legitimt. I SAP ble derimot et konstruert syn på den «russiske og bolsjevikiske

³⁰¹ Se bilde 4.1 i appendiks; HUDDIGNE/ARAB, Ragnar Casparsson, *Facklig enhet*, 28; STOCKHOLM/KB, N.N., "Mensjevikkprocess efter bolsjevikkprocessen?"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Enhetsfrontens krokvägar"; og STOCKHOLM/KB, Lindström, "Socialdemokratin och Sovjet-Ryssland".

³⁰² OSLO/AAB, Friis, "Anerkjennelsen av Sovjetregjeringen og dens konsekvenser"; og OSLO/AAB, N.N., *I Arbeiderstaten*, 138-39.

³⁰³ Andersen, "Arbeideropposisjonens oprop"; Lian og Nygaardsvold, "Til arbeiderklassen i Norge"; N.N., "1ste mai i Oslo"; N.N., "Den antibolsjevikkiske blokkdannelse"; N.N., "Radeks skjebne"; N.N., "Sinovjev fordømmer Radek, men godkjenner hans synspunkter"; N.N., "Sprekken i det nye parti"; N.N., "Så sakte!"; og OSLO/AAB, Bull, "Ti år".

psyke» en forklaringsmodell på diktaturets opprettholdelse. Befolkningens «barbariske» karakter innebar at de kunne akseptere diktaturet.³⁰⁴ På akkurat dette punktet beveget dermed partiene seg fra hverandre, etter å ha hatt visse likhetstrekk – med ulik reaksjon grunnet partienes ulike politiske linjer på 1920-tallet. Det underbygger Malias oppfatning om at det ikke var en konsensus blant de vestlige representasjonene av Russland i den sovjetiske perioden.³⁰⁵ Den russiske revolusjonen gjorde på 1920-tallet at en tilsynelatende lik befolkning av områdene Sovjetunionen inkluderte nå ble ulik i partiene.

Forestillingene av det sovjetiske kulturlivet viser også skarpe skillelinjer mellom DNA og SAP. I DNA var kulturlivets utvikling under den russiske revolusjonen en kilde til inspirasjon. Synet på Sovjet-Russland som et underutviklet land endret seg hurtig. Kulturlivet ble etterhvert forestilt som et gjennomgående sosialistisk og frigjørende prosjekt for massene av det sovjetiske folket. Både skoler og teatrene var sett som en viktig brikke i det som var sett som et mål om å skape et sosialistisk menneske, fri for kapitalismens individualisme og grådighet.³⁰⁶ Det ble altså trukket opp et tydelig brudd mellom den kulturen som ble dyrket frem etter bolsjevikenes maktovertakelse og før. I SAP var det motsatte en gjennomgående tendens. Det tradisjonelle synet på den russiske kulturen som mer underutviklet og barbarisk enn den vestlige ble brukt til å forklare hvordan det som i SAPs øyne var et voldsdiktatur kunne eksistere.³⁰⁷ Dette ble også trukket frem som en motsetning til den vestlige kulturen Sverige og SAP var en del av. I DNA ble derimot den sovjetiske kulturen på starten av 1930-tallet omtalt som overlegen den vestlige kulturen. Forestillingene av kulturlivets utvikling under den russiske revolusjonen var altså i begge partier formet ut fra et relasjonelt forhold. De satte seg selv opp i en sammenlignende posisjon til

³⁰⁴ HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Moskva och den proletära enhetsfronten*, 9-10; HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 154; HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*; STOCKHOLM/KB, Möller, "Bolsjevikerne", 355; og STOCKHOLM/KB, Olberg, "Rysslands orientpolitik", 168-74.

³⁰⁵ Malia, *Russia under Western eyes*, 292-93.

³⁰⁶ Franke, "Vår stilling til Russland"; Hansen, *Arbeidernes Russland*, 66-69 og 88-90; Heggum, "Folkets teater i Russland"; Heggum og Huxley, "Russland, den planmessige stat"; Knight., "Respekten for livet"; N.N., "Det norske teatrets premiere lørdag"; N.N., "Kunsten i Sovjetsamveldet – og i Norge"; N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret"; N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret"; Normann, "Ingjald Haalands jubileumsforestilling"; Normann, "Premiøren på Det norske Teatret lørdag"; OSLO/AAB, Fjeld et al., *Beretning fra Arbeiderdelegasjonens reise i Sovjet-Unionen 1931*, 4, 12 og 58; OSLO/AAB, Friis, *10 år*; og Vogt., "Nye livsformer i Russland".

³⁰⁷ HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Moskva och den proletära enhetsfronten*, 9-10; HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 17-42, og 154; HUDDINGE/ARAB, Olberg, *Rysslands nya imperialism*; STOCKHOLM/KB, Langfelt, "De ulike staterna i rysk sovjetrepublikk", 370; STOCKHOLM/KB, N.N., "Lenin våldför sig på konstituanten"; og STOCKHOLM/KB, Olberg, "Rysslands orientpolitik", 168-74.

skildringene av den andres kulturliv. Dermed kan også de sterke kontrastene reflektere DNA og SAPs ulike syn på sitt eget politiske prosjekt.

Dette reflekteres også i den ideologiske utviklingen i de to partiene. SAP var et reformistisk og sosialdemokratisk parti gjennom perioden.³⁰⁸ DNA har på sin side vært vanskeligere å plassere ideologisk i denne perioden. Det er tydelig at partiet var sterkt inspirert av de syndikalistiske bevegelsene i USA, spesielt IWW, uten at dette gjorde at partiet motsatte seg arbeid innenfor det borgerlige demokratiet. På 1930-tallet hadde DNA utviklet seg til et reformistisk sosialdemokratisk parti. Samtidig gjorde aldri den sterke sympatien til den russiske revolusjonen seg utslag i at DNA skulle bli et leninistisk kaderparti.³⁰⁹ DNA hadde etter bruddet med Komintern en identitet som var sterk tilknyttet kommunismen. Bruddet med Komintern gjorde det mer komplisert, men førte ikke til en total distansering fra bolsjevikene og dette gjaldt i noen grad helt frem til høsten 1939.³¹⁰ Det politiske selvbilde i DNA var nært tilknyttet det kommunistiske på 1920-tallet, i sterk motsetning til SAP.

5.3 ARBEIDERSTATEN SOM SVIKTET ELLER DIKTATURET SOM BESTO?

Det eksisterte fellestrekk ved forestillingene om det tidlige Sovjet-Russland i SAP og DNA. Begge anså Sovjet-Russland som mindre utviklet økonomisk og teknologisk enn Sverige og Norge.³¹¹ Bolsjevikene var også selv klar over at spesielt industrien i landet var langt mindre utviklet sammenlignet med de kapitalistiske statene i vest. «Kapitalismens skitne arbeid» – industrialiseringen av bondesamfunnet – måtte derfor gjennomføres av bolsjevikene selv etter de kom til makten. Derfor var det store målet med kollektiviseringa og planøkonomien som startet i 1929 å ta igjen det store gapet til de kapitalistiske statene nesten uavhengig av konsekvensene. Sett fra dette perspektivet kan planøkonomien omtales som en suksess, den tungindustrielle

³⁰⁸ Péteri, "Before the Schism".

³⁰⁹ Bull d.y., *norsk fagbevegelse*, 99-110.

³¹⁰ Andersen, "Arbeideropposisjonens oprop"; Lian og Nygaardsvold, "Til arbeiderklassen i Norge"; N.N., "1ste mai i Oslo"; N.N., "Den antibolsjevikiske blokkdannelse"; N.N., "Radeks skjebne"; N.N., "Sinovjev fordømmer Radek, men godkjenner hans synspunkter"; N.N., "Sprekken i det nye parti"; N.N., "Så sakte!"; og OSLO/AAB, Bull, "Ti år".

³¹¹ HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Moskva och den proletära enhetsfronten*. 9-10; HUDDINGE/ARAB, Lindh, *Bolsjevismen i Sovjetriket*, 154; N.N., "Lenin døde igår aftes"; OSLO/AAB/ARK-1167 Grepp, Kyrre/D/L0006/0003 Brev, Brev fra Allan Wallenius til Kyrre Grepp, 1920; OSLO/AAB, Bull d. e., "«Bolschevistiske» problemer"; OSLO/AAB, Føyen, "Rusland"; OSLO/AAB, N.N., "Litt om barneforsorgen i Rusland"; OSLO/AAB, Scheflo, "Kongressen i Moskva"; Stang, "En mot alle"; Sköld, "Russland under bolschevismen"; og STOCKHOLM/KB, Olberg, "Rysslands orientpolitik".

produksjonen økte voldsomt i åren 1929-37.³¹² Jeg har vist hvordan dette gjorde den sovjetiske planøkonomien til en stor inspirasjonskilde for DNA. I 1933 utviklet Colbjørnsen og Sømme «en norsk 3-årsplan» som var sterkt påvirket av planøkonomien i Sovjetunionen. Planen ble ikke gjennomført i sin helhet ved kriseforliket i 1935, men var en viktig bakenforliggende brikke i den økonomiske politikken som ble innført.³¹³ Diskursen i DNA var dominert av et narrativ om en sovjetisk planøkonomi som var historisk overlegen sin kapitalistiske rival. I SAP ble derimot den industrielle utviklingen et tegn på *europaisk* modernisering i Sovjetunionen. Denne europeiske moderniseringen ble fremstilt som å bygge et økonomisk og militært grunnlag som kunne bevare diktaturet den russiske revolusjonen hadde skapt.³¹⁴ Her må det legges til at eksil-mensjeviken Olberg fikk god spalteplass i SAP til å angripe de som hevdet den økonomiske utviklingen var et tegn på at bolsjevikregimet ville bestå.³¹⁵ Det var altså ingen enighet i SAP, men de fleste spådommer om at den russiske revolusjonen ikke var i stand til å overleve grunnet landets teknologiske og økonomiske tilbakegang ble slått tilbake. Planøkonomien førte til lignende reiseskildringer i både SAP og DNA som skildret tegn på fremskritt, både teknologiske og sosiale. Begge bevegelsenes dekning hadde et sammenlignende preg, hvor industrialiseringa i de kapitalistiske statene på 1700- og 1800-tallet var en målestokk for utviklingen. Det kan konkluderes med at DNA og SAPs forestillinger om den teknologiske og økonomiske utviklingen i Sovjetunionen hadde visse likhetstrekk, samtidig som deres syn på økonomiens organisering var sterkt ulik.

Forestillingen av Stalin som en østlig diktator ble gradvis mer lik mot slutten av 1930-tallet i de to partiene. Hvis enn ser bort fra en marginal – men ikke ubetydelig – del av DNA som støttet Stalins politikk var den dominerende tendensen klar: Stalin var selve personifiseringen på det som var sett som en diktatorisk og for noen også østlig *vending* i Sovjetunionen på slutten av 1930-

³¹² Det eksisterer andre steder som har sett større industriell vekst enn Sovjetunionen i denne perioden, men det er liten tvil om at den var usedvanlig fenomenal sammenlignet med den tidligere industrialiseringen av Vest-Europa. Ved den andre femårsplanens slutt i 1937 var det kun USA som hadde en større tungindustriell kapasitet enn Sovjetunionen; Nielsen, *Døden løser alt*, 83-87.

³¹³ Colbjørnsen og Sømme, *En norsk 3-årsplan*; og Røed, *Ola Tiltak*, 147-48 og 156-69.

³¹⁴ HUDDINGE/ARAB, Ström, *Ryska Revolutionen*, 27-28; STOCKHOLM/KB, Månsson, "Det döende landet"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Flygtrafik på Moskva från 1 juli"; og STOCKHOLM/KB, Söderberg, "Hur ryssarna betrakta utlandet".

³¹⁵ STOCKHOLM/KB, Olberg, "Den andra ryska agrarrevolutionen".

tallet.³¹⁶ I SAP var dette også tilfellet, men det var derimot sett som en *konsolidering* av diktaturet de hadde forventet ville kollapse.³¹⁷ Det er tre viktige poeng som gjør at jeg trekker dette frem. For det første så begge partiene Stalins personlighet som selve kilden til den diktatoriske utviklingen på 1930-tallet. For det andre kom det frem orientaliserende tendenser i SAP og DNA sine forklaringsmodeller på den negative utviklingen, det var ikke bare Stalin som person som sto for utviklingen, men den orientalske Stalin.³¹⁸ Det ble altså brukt «klassiske» orientaliserende representasjoner til å forklare hvorfor Stalin var roten til den negative utviklingen. For det tredje antyder det splittede synet på Stalin i DNA at den diskursive diversiteten de tolket den russiske revolusjonen gjennom var større enn i SAP. I SAP var det i større grad et enhetlig syn om at Stalin var en asiatiske hersker som konsoliderte et diktatur med direkte linjer tilbake til oktoberrevolusjonen.

Ved utrenskningene i 1927 gikk Trotskij i SAPs øyne fra å være en etablert del av bolsjevikregimet til å bli demokratiets forsvarer, i tillegg til Bukharin i samband med Moskvaprosessene ti år senere.³¹⁹ I DNA førte Moskvaprosessene som diskutert i 3.5 til at ulike fløyer i partiet hadde totalt motstridene forståelse av saken.³²⁰ Det er påfallende hvordan SAP og fløyen i DNA som tok Trotskij i forsvar virker å ha en ganske lik dekning av Moskvaprosessene. Forsvaret viser at begge parter var skeptisk til utviklingen i Sovjetunionen, og anså spesielt Trotskij som en person som potensielt kunne endre denne utviklingen. For DNA-fløyen var han revolusjonens forsvarer, i SAP som demokratiets forsvarer. Her kommer det eksplisitt frem hvilke

³¹⁶ Berli, "«Trotskiismen», stalinismen og D.N.A"; Franke, "Vår stilling til Russland"; N.N., "Det russiske åtakket; N.N., "Overfallet på Finland"; N.N., "Ro og Kaldblodighet"; N.N., "Stalin", 277-78; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev, Håkon Meyer, Stalinisme og bolsjevisme (Arbeiderbladet), Oslo, 27.12.1937; OSLO/AAB, Meyer, "Sovjet-Samveldet under Stalin", 156 og 164; Tranmæl., Lederartikkel uten tittel; og Tranmæl., Lederartikkel uten tittel; og Tranmæl., Lederartikkel uten tittelf.

³¹⁷ HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Alliansen Hitler-Stalin*, 30; STOCKHOLM/KB, N.N., "Amerikas L. O. Kontra Stalins"; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Bara Stalin et hela sanningen om mordet på Kirov, säger f.d. sovjetgeneral".

³¹⁸ N.N., "Stalin", 277-78; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev, Håkon Meyer, Stalinisme og bolsjevisme (Arbeiderbladet), Oslo, 27.12.1937; OSLO/AAB, Meyer, "Sovjet-Samveldet under Stalin", 156 og 164.

³¹⁹ STOCKHOLM/KB, Bandy, "Bucharin"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Trotski tillbaka till Moskva. Skola striderna blossa upp på nytt? "; og STOCKHOLM/KB, N.N., "Vad förestår i Ryssland?".

³²⁰ Bauer, "Moskvaprosessen"; Berli, "«Trotskiismen», stalinismen og D.N.A"; Høidal, *Trotskij i Norge*, 98-114; N.N., "16 dødsdommer i Moskva"; N.N., "Aksjonen mot Lenin-garden"; N.N., "Sinovjev: Vi drepte Kirov"; N.N., "Skal hele den gamle Lenin-garde tilintetgjøres?"; N.N., "Trotski påviser at anklagene fra Moskva er OPKONSTRUERT"; N.N., "Trotski"; N.N., "Verre og verre i Moskva"; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev: Brev fra Håkon Meyer til justisminister Tryggve Lie med kopi til statsminister Johan Nygaardsvold og Oscar Torp, 09.11.1936; OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev, Brev fra Håkon Meyer til Oslo Arbeidersamfund, 10.09.1936; OSLO/AAB, Hegna, *Sovjet, Stalin og Generalene*; Rønning, "Kulturkampen som endte i heksejakt"; Sundvall, *Gerhardsens Valg*, Kap 4, 162-67; Tranmæl, "En giftplante"; og Tranmæl., Lederartikkel uten tittelb.

ulike ideologiske briller SAP og deler av DNA analyserte situasjonen med. Dermed er det ekstra interessant hvordan begge så samme person på likt tidspunkt som en potensiell progressiv brikke i mulighetene for en positiv utvikling i Sovjetunionen. Trotskijs vei inn i eksil er derfor også et godt eksempel på hvordan ideologien som ligger bak formet en bevegelses diskurs om en annen.

Her vil jeg påpeke et viktig hovedpoeng fra min analyse; mot slutten av perioden jeg har undersøkt var synet på Sovjetunionen som en diktaturstat påfallende lik. Ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland står her sentral. Etter denne hendelsen kommer det til uttrykk i SAP at dette var bekræftelsen på at den stalinistiske – bonapartistiske – konsolideringen av diktaturet var utført. Denne konsolideringen var sett som en prosess på 1930-tallet som endte med at den russiske revolusjonen ble historien om diktaturet som besto.³²¹ I DNA var den samme fordømmelsen som i SAP om Sovjetunionen som et «nazikommunistisk diktatur» gjeldende.³²² Etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland skjedde det et brudd, og den russiske revolusjonen gikk fra å være en historie om arbeiderbevegelsens mulighet til å realisere et nytt samfunn til å bli en historie om despotisk kaping av arbeiderstaten som søkte å nå dette målet. Dekningen til DNA inneholdt en sterkt uttrykt følelse av at pakten var et *svik*. Dette forente DNA og tidligere «hemmabolsjeviker» i SAP.³²³ Fordømmelsen av Sovjetunionen som et «nazikommunistisk diktatur» var på ingen måte ensbetydende med å gå med på de svenske sosialdemokratenes syn den russiske revolusjonen som diktaturet som besto. Den russiske revolusjonen hadde for DNA opprettet en reell arbeiderstat, som med rette hadde vært deres inspirator og til tider ideologiske forbilde: «Det er ikke arbeiderrørsla, men Sovjet som har endret seg».³²⁴ Denne skildringa er en presis oppsummering av hvorfor Sovjetunionen på høsten 1939 ikke lenger var sett som en arbeiderstat og hvorfor diktaturet som vokste frem var et opplevd svik. Den russiske revolusjonen

³²¹ Se bilde 4.14, 4.15, 4.16, 4.17 og 4.18 i appendiks; HUDDINGE/ARAB, Fredriksson, *Nazi-ormen i Sovjetparadiset*; STOCKHOLM/KB, N.N., "Äntligen förenade"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Besvärliga sittdynor"; STOCKHOLM/KB, N.N., "En generaluppgörelse med bolsjevismen vid mötet i Auditorium"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Halvsidig närsynhet"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Konsekvenser"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Storpolitisk familjeliv"; STOCKHOLM/KB, N.N., "Teknikens övermän".

³²² N.N., "Dagens nytt idag"; N.N., "Det russiske åttaket"; N.N., "En skam og skjensel"; N.N., "Overfallet på Finland"; N.N., "Utlandet", 2 og 5; Ording, "Sovjet-Samveldets utenrikspolitikk"; OSLO/AAB Koht, *Noreg og den utanrikspolitiska situationen*; Tranmæl, "Den nye akse"; Tranmæl, Lederartikkel uten tittel; Tranmæl, Lederartikkel uten tittel; og Tranmæl, Lederartikkel uten tittel.

³²³ HUDDINGE/ARAB, Höglund, *Alliansen Hitler-Stalin*, 3-4; N.N., "En skam og skjensel"; STOCKHOLM/KB, Höglund, "Sovjet vill dela bytet"; Tranmæl., Lederartikkel uten tittel; og Tranmæl., Lederartikkel uten tittel.

³²⁴ Franke, "Vår stilling til Russland", 19.

var i dominerende deler av SAP historien om det politiske diktaturet som besto, mens det i DNA var historien om diktaturet som sviktet arbeiderbevegelsen den hevdet å representere.

5.4 KONKLUSJON

Denne avhandlingen har analysert gjeldende tendenser i diskursen om den russiske revolusjonen i DNA og SAPs hovedorganer, tidsskrifter, reiseskildringer, brev, satiretegninger og partilitteratur. Siktemålet har vært å gi ny innsikt i de to bevegelsenes forestillingsverden om en annen over en lengre periode. Prosjektets overordnede problemstilling har vært følgende; *Hvilke forestillinger hadde Det norske Arbeiderparti og Sveriges socialdemokratiske arbetareparti om den russiske revolusjonen 1917-40?* Hovedfokuset i arbeidet med primærkildene har vært å gjøre en delt analyse som kunne gi ny innsikt i både DNA og SAPs forestillinger om den russiske revolusjonen. Dette har vært grunnlaget for sammenligningen jeg har gjort av likheter og skillelinjer i partienes diskursive tendenser i dette kapittelet.

Det norske Arbeiderparti møtte den russiske revolusjonen med en enorm begeistring. Sovjet-Russland og senere Sovjetunionen var sett som en fredsforkjempende arbeiderstat i et underutviklet land. Denne forestillingen besto etter det politiske bruddet med Komintern i 1923. Planøkonomien som vokste frem fra 1929 var sett som en stor suksess som var overlegen den kapitalistiske økonomien. Kulturlivet i det sovjetiske samfunnet var en stor kilde til inspirasjon for DNA. Planøkonomien og kulturlivet på starten av 1930-tallet skapte en optimisme for at Sovjetunionen var en arbeiderstat på veg til å skape et teknologisk, sosialt og kulturelt grunnlag for det sosialistiske samfunn. Etter ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland endret dette bildet seg, og den russiske revolusjonen ble en historie om despotisk kaping av arbeiderstaten som var på veg til å bygge et sosialistisk samfunn. Sovjetunionen ble for DNA diktaturet som sviktet arbeiderbevegelsen den hevdet å representere.

SAP forestilte den russiske revolusjonen som en politisk revolusjon i et underutviklet land uten forutsetningene til å kunne skape et sosialistisk samfunn. Bolsjevikenes styre var sett som et voldsdiktatur, og deres ekspansjon var sett som tilbakeslag av vestlige elementer i underutviklede asiatiske land. Befolkningens aksept for bolsjevismen ble delvis forklart ved å vise til at den «bolsjevistiske, russiske og asiatiske psyke» som alle var sett som en motsetning til det såkalte «vestlige» og demokratiske anlagt «sinn». Den russiske revolusjonens ekspansjon var sett som en trussel mot sosialdemokratiet, og kommunistpartier i Vest-Europa var sett som «bolsjevikpartier». På 1930-tallet ble trusselbildet flyttet fra å omhandle «bolsjevikpartiene» i den vestlige

arbeiderbevegelsen til å handle om Sovjetunionens ekspansive intensjoner. Moskvaprosessene, ikke-angrepspakten med Nazi-Tyskland og angrepet på Finland ble alle sett som ledd i den stalinistiske – bonapartistiske – konsolideringen av revolusjonen, en revolusjon de hadde forventet ville kollapse. Den russiske revolusjonen var for SAP historien om diktaturet som besto.

Jeg har vist at diskursen i de to partiene inneholdt både uforenelige skillelinjer og visse likhetstrekk. DNAs oppfatning forandret seg mer enn SAPs i perioden 1917-40. Den diskursive diversiteten DNA tolket den russiske revolusjonen gjennom var større enn i SAP. Forestillingene i SAP bar derimot en større grad av kontinuitet. Det er tydelig at de gjeldende tendensene i DNAs forestillinger *til en viss grad* nærmet seg diskursen i SAP på noen spesifikke punkter, mens de på andre punkter ikke gjorde dette. Partienes syn på den russiske revolusjonen inneholdt både likheter og distinkte særpreg gjennom hele perioden.

5.5 VIDERE FORSKNING

Det finnes flere ting som peker på behovet for videre forskning på de to skandinaviske arbeiderpartienes forestillinger om den russiske revolusjonen. Det vil kunne være interessant å undersøke hvorvidt de skillelinjene jeg har vist i min tekst også gjorde seg gjeldene i etterkrigstiden, hvor SAP og DNA under den kalde krigen førte ulike politiske linjer overfor Sovjetunionen. Deres mentale forestillinger overfor nettopp Sovjetunionen, det sovjetiske folket og styresettet der vil derfor kunne være både nyttig og interessant å undersøke.

Det vil også være interessant å undersøke hvordan sosialdemokratiske forestillinger om den russiske revolusjonen påvirket resten av samfunnet i Norge og Sverige. Dette vil kunne sette funnene mine inn i en bredere kontekst og bidra til en økt kunnskap om de to landenes veg til perioden som har blitt betegnet som sosialdemokratiske tidsalder.

I et overordnet perspektiv er det viktig å forske mer på arbeiderbevegelsens mentale forestillinger. Dette vil kunne skape ny innsikt som beriker, nyanserer eller utfordrer de narrative fremstillingene av fortiden som dominerer i dagens arbeiderbevegelse og fagmiljø. Dermed vil det også bidra til en dypere forståelse av det sosiale rommet som skaper forestillingene dagens arbeiderbevegelse og fagmiljø har om seg selv og andre.

BIBLIOGRAFI

ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK OSLO

ARKIV

OSLO/AAB/ARK-1167 Grepp, Kyrre/D/L0006/0003 Brev:

Brev fra Frisak, Arvid., til Grepp, Kyrre., 07.03.1921.

OSLO/AAB/ARK-1167 Grepp, Kyrre/D/L0006/0003 Brev:

Brev fra Wallenius, Allan., til Grepp, Kyrre., 1920.

OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev:

Bilag 5, Brev fra Meyer, Håkon., til Oslo Arbeidersamfund, 10.09.1936.

OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev:

Bilag 8, Brev fra Meyer, Håkon., til justisminister Lie, Trygve., med kopi til statsminister Nygaardsvold, Johan., og Torp., Oscar 09.11.1936.

OSLO/AAB/ARK-1341 Meyer, Håkon/D/L0001 Brev:

Meyer, Håkon., Stalinisme og bolsjevisme (Arbeiderbladet). Oslo, 27.12.1937.

BIBLIOTEK, DET TYVENDE AARHUNDREDE 1917-30

Bull, Edvard d. e., "«Bolschevistiske» problemer", *Det Tyvende Aarhundrede*, 19.årgang, u.n., 1918, 315-19.

Bull, Edvard d. e., "Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årgang, u.n., 1920, 225-28.

Bull, Edvard d. e., "Ti år", *Det Tyvende Aarhundrede*, 27.årgang, nummer 4, 1927, 13-16.

Debes, Inge., "Det frie Rusland – Et orienteringsforsøk", *Det tyvende aarhundrede*, 18.årgang, u.n., 1917, 106-10.

Debes, Inge., "Proletariatets diktatur eller socialdemokratisk revolution?", *Det Tyvende Aarhundrede*, 19.årgang, u.n., 1918, 7-13 og 41-47.

Friis, Jakob., "Anerkjennelsen av Sovjetregjeringen og dens konsekvenser", *Det Tyvende Aarhundrede*, 25.årgang, u.n., 1924, 37-42.

Føyen, Jean., "Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 22.årgang, u.n., 1921, 129-30.

Henriksen, A. D., "Til Sovjet-Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årgang, u.n., 1920, 257-58.

Meyer, Håkon., "Rød og hvit terror", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årgang, u.n., 1920, 108-111.

- Mira., "Det Røde Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 23.årgang, u.n., 1922, 269-74.
- Moe, Finn., "Den russiske krise", *Det Tyvende Aarhundrede*, 27.årgang, nummer 3, 1926, 76-90.
- N, N., "Den russiske fagbevegelse", *Det Tyvende Aarhundrede*, 26.årgang, u.n., 1925, 64-65.
- N.N., "Litt om barneforsorgen i Rusland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 21.årgang, u.n., 1920, 186-89.
- P. K., "Den økonomiske krise i sovjet-unionen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 29.årgang, nummer 10, 1928, 6-16.
- Scheflo, Olav., "Kongressen i Moskva", *Det Tyvende Aarhundrede*, 22.årgang, u.n., 1921, 161-68.

BIBLIOTEK, LITTERATUR

- Aasen, Arne Paasche., *De Fem År*, Kristiania, u.u., 1921.
- Aasen, Arne Paasche., *Sigd og Hammer*, Kristiania, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1921.
- Fjeld, Karl., Jørgensen, Harald., og Olsen, Erling., *Beretning fra Arbeiderdelegasjonens reise i Sovjet-Unionen 1931*, Oslo, Sovjet-Unionens venner, 1931.
- Friis, Jakob., *10 år – arbeider-styrets erfaringer*, Oslo, Andelsforlaget Nyt Tid, 1927.
- Friis, Jakob og Hansen, Arvid G., *Bolschevismen og Bolschevikrevolutionen*, Kristiania, Det Soc.-dem. Ungdomsforbund Forlag, 1918.
- Hansen, Arvid G., *Kan Socialismen gjennomføres?*, Kristiania, Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbundets forlag, 1919.
- Hansen, Arvid G., *Rusland i Revolution*, Kristiania, Norges Soc.-Dem. Ungdomsforbund, 1917.
- Hansen, Arvid G., *Wilson eller Lenin*, Kristiania, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.
- Hegna, Trond., *Sovjet, Stalin og Generalene*, Oslo, Fram Forlag, 1937.
- Kilbom, Karl., *Fra bolsjevikerens Russland – Foredrag av redaktør Karl Kilbom i folkets hus*, Kristiania, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1918.
- Koht, Halvdan., *Noreg og den utanrikspolitiske situasjon*, Oslo, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1939.
- Meyer, Håkon., *Debatten om Russland*, Oslo, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1932.

- Meyer, Håkon. "Sovjet-Samveldet under Stalin", i *Bak Moskvaprocessene – Artikler og dokumenter*, redigert av Meyer, Håkon., 156-75. Oslo, Johan Grundt Tanum, 1937.
- N.N., *I Arbeiderstaten – Beretning fra den Norske Arbeiderdelegasjons reise i Sovjetunionen*, Oslo, Andelsforlaget Ny Tid, 1927.
- N.N., *Inntrykk fra Sovjet-Russland – Den Norske Faglige Delegasjons Beretning*, Oslo, Arbeidernes Faglige Landsorganisation i Norge, 1925.
- Stang, Emil., *Sovjet-Russland*, 2.utg., Kristiania, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1920 (1.utg., 1919).
- Tranmæl, Martin., *Den faglige enhet – Foredrag på Sovjet-Unionens VIII Fagkongress*, Oslo, Internasjonalt Arbeiderforlag, 1929.

ARBETARRÖRELSENS ARKIV OCH BIBLIOTEK HUDDINGE

- Casparsson, Ragnar., *Facklig enhet – En kritisk framställning av bolsjevikmetoderna i fackföreningsrörelsen*, Stockholm, Tidens förlag, 1929.
- Dan, Fjodor., *Sovjet-Ryssland sådant det är*, Eskilstuna, Frihets förlag, 1926.ⁱ
- Fredriksson, Karl., *Nazi-ormen i Sovjetparadiset*, Stockholm, Frihets förlag, 1939.
- Höglund, Zeth., *Alliansen Hitler-Stalin*, Stockholm, Stockholm arbetarekommun, 1939.
- Höglund, Zeth., *Moskva och den proletära enhetsfronten*, Eskilstuna, Frihets förlag, 1926.
- Lindh, Nils., *Bolsjevismen i Sovjetriket – Ett ögonvittnes iakttagelser och reflektioner*, Stockholm, Tidens förlag, 1918.ⁱⁱ
- Lindström, Rickard., *En upptäcktsfärd till Sovjetryssland – Bör man tro vad Herr Kilboms pilgrimer berätta?*, Eskilstuna, Frihets förlag, 1925.
- Lindström, Rickard., *Kommunistiska "sanningar" i urval*, Stockholm, Tidens förlag, 1928.
- Olberg, Paul., *Rysslands nya imperialism – De små nationernas drama i diktaturstaten*, Stockholm, Natur och Kultur, 1940.
- Ström, Fredrik., *Ryska Revolutionen*, Eskilstuna, Frihets förlag, 1928.
- Stechert, Kurt., *I tsarismens fotspår – Imperialismen, bolsjevismens sista etapp*, översatt av Ahlenius, Holger., og Olsson, Karl., Stockholm, Tidens förlag, 1940.
- Vennerström, Ivar., *Den ryska fackföreningsrörelsen*, Stockholm, Tidens förlag, 1928.

KUNGLIGA BIBLIOTEKET STOCKHOLM

BIBLIOTEK, TIDEN

- Akselrod, Pavel., "De bolsjevistiska herostraternas terroristiska regim", *Tiden*, 9.årgang, nummer 11-12, 1917, 365-387.ⁱⁱⁱ
- Backlund, Sven., "Bolsjevismens faror och misstag", *Tiden*, 9.årgang, nummer 11-12, 1917, 335-339.
- Bandy, Nicolas., "Bucharin", *Tiden*, 30.årgang, nummer 3, 1938, 158-66.
- Braatøy, Bjarne., "Den internationella arbetarrörelsen efter det finska kriget", *Tiden*, 32.årgang, nummer 4, 1940, 226-28.
- Brusewitz, Per Emil., "Antibolsjevikernas Ryssland", *Tiden*, 18.årgang, nummer 1, 1926, 11-23.
- Brusewitz, Per, Emil., "Bondejordens socialisering i Ryssland", *Tiden*, 23.årgang, nummer 5, 1931, 278-83.
- Brusewitz, Per Emil., "Det ryska näringslivet", *Tiden*, 17.årgang, nummer 7, 1925, 353-66 og 399-406.
- Brusewitz, Per, Emil., "Produktionsorganisation i Ryssland – Några intryck från en studieresa", *Tiden*, 15.årgang, nummer 1, 1923, 32-44.
- Brusewitz, Per Emil., "Stalins fältrop: ”Löpa i kapp och förbi den kapitalistiska världen”", *Tiden*, 23.årgang, nummer 2, 1931, 81-85.
- Dan, Fjodor., "Det bolsjevistiska experimentet och socialismen", *Tiden*, 18.årgang, nummer 3, 1926, 168-179.^{iv}
- Dan, Fjodor., "Den boljevikiska diktaturens nya fas och den socialistiska arbetarinternationalen", *Tiden*, 20.årgang, nummer 5, 1928, 274-84.^v
- Eastman, Max., "Trotskijs personlighet och hans öden", *Tiden*, 33.årgang, nummer 8, 1940, 480-89.
- Edberg, Rolf., "Ryssen i arbete och vila", *Tiden*, 31.årgang, nummer 1, 1939, 19-24.
- Langfelt, Gösta., "De olika staterna i rysk sovjetrepublik", *Tiden*, 16.årgang, nummer 6, 1924, 367-71.
- Lindh, Nils., "Bolsjevismens ”underlag” – arbetare och bönder", *Tiden*, 10.årgang, nummer 7, 1918, 293-314.^{vi}
- Lindström, Rickard., "Socialdemokratin och Sovjet-Ryssland", *Tiden*, 19.årgang, nummer 8, 1927, 452-63.

- Möller, Gustav., "Bolsjevikerna – deras fredsprogram och fredsmöjligheterna", *Tiden*, 9.årgang, nummer 11-12, 1917, 351-365.
- Oldberg, Paul., "Arbetslöshetsfrågan i Sovjetryssland", *Tiden*, 18.årgang, nummer 1, 1926, 43-50.
- Olberg, Paul., "Den andra ryska agrarrevolutionen", *Tiden*, 23.årgang, nummer 7, 1931, 402-11.
- Olberg, Paul., "Rysslands orientpolitik – bolsjevistiska experiment i turkestan", *Tiden*, 15.årgang, nummer. 3, 1923, 168-74.
- Oldberg, Paul., "Napoleon den lille av Ryssland", *Tiden*, 17.årgang, nummer 1, 1925, 41-46.
- Olberg, Paul., "Ryska ställningar och utvecklingslinjer I", *Tiden*, 15.årgang, nummer 5, 1923, 298-307.
- Olberg, Paul., "Ryska ställningar och utvecklingslinjer II", *Tiden*, 15.årgang, nummer. 7-8, 1923, 426-42.
- Oldberg, Paul., "Sovjetrysslands ekonomiska system", *Tiden*, 18.årgang, nummer 4, 1926, 242-47.
- Sjölin, Walter., "Den röda armén", *Tiden*, 25.årgang, nummer 2, 1933, 101-06.
- Söderberg, Eugénie., "Hur ryssarna betrakta utlandet", *Tiden*, 26.årgang, nummer 9, 1934, 435-44.
- Tiander, Karl., "Rysslands journalistik", *Tiden*, 18.årgang, nummer 5-6, 1926, 305-16 og 367-77.
- Vanner, Al., "Tredje femårsplanen", *Tiden*, 31.årgang, nummer 2, 1939, 73-80.
- Vanner, Al., "Ett rysslandsbesök", *Tiden*, 27.årgang, nummer 6, 1935, 280-89.
- Wigforss, Ernst., "Kristiania-Moskva", *Tiden*, 15.årgang, nummer 1, 1923, 45-57.
- Wigforss, Ernst., "Ryssland under femårsplanen", *Tiden*, 23.årgang, nummer 2, 1931, 73-80.
- MIKROFILM, SOCIAL-DEMOKRATEN (STOCKHOLM)**
- A, E-g., "Social revolution och politisk", *Social-Demokraten*, 15.12.1917, 2.
- Branting, Hjalmar., og Möller, Gustav., "En svensk protest mot överfallet på Georgien", *Social Demokraten*, 03.03.1921, 1.
- Cm., "Lenin, vår tids mest omstridde man, ur tiden", *Social-Demokraten*, 23.01.1924, 1-5.

- Exc., "Sandler välkomnade Sovjet i N.F", *Social-Demokraten*, 19.02.1934, 1-14.
- Falck, Johan., "Ryska teaterveckan: Shakespeare i Moskva", *Social-Demokraten*, 22.09.1934, 7.
- Hansson, Per Albin., "Demokrati eller diktatur", *Social-Demokraten*, 03.03.1919, 4-5.
- Hansson, Per Albin., "Den senaste partiklyvingen", *Social-Demokraten*, 29.03.1921, 4.
- Höglund, Zeth., "Den ryska Gåtan", *Social-Demokraten*, 24.08.1939, 4.
- Höglund, Zeth., "Häxprocesserna fortsätta", *Social-Demokraten*, 02.03.1938, 4.
- Höglund, Zeth., "N. Bucharin en leende Saint-Just", *Social-Demokraten*, 31.01.1937, 6.
- Höglund, Zeth., "Sovjet vill dela bytet", *Social-Demokraten*, 18.09.1939, 3.
- Höglund, Zeth., "Uppgårelsen Stalin-Hitler", *Social-Demokraten*, 23.08.1939, 4.
- Krivitzky, V., "Det feberheta Ryssland I", *Social-Demokraten*, 17.04.1938, 3.
- Krivitzky, V., "Det feberheta Ryssland II", *Social-Demokraten*, 19.04.1938, 5-8.
- Lundberg, Gunnar., "Ett dokument om sovjetryssland I", *Social-Demokraten*, 02.05.1925, 7.
- Mehr, Boris., "Den bolsjevikiska bläckfiskens sugarmar i rörelse", *Social-Demokraten*, 03.03.1921, 3.^{vii}
- Månsson, Fabian., "Det döende landet", *Social-Demokraten*, 06.10.1935, 5.
- N.N., "Aktuell erinran", *Social-Demokraten*, 19.09.1939, 10.
- N.N., "Alla tiders sagoberättare", *Social-Demokraten*, 05.03.1938, 1.
- N.N., "Amerikas L. O. Kontra Stalins", *Social-Demokraten*, 05.03.1938, 4.
- N.N., "Äntligen förenade", *Social-Demokraten*, 24.08.1939, 8.
- N.N., "Är det anständigt, professor Bagge", *Social-Demokraten*, 04.09.1936, 4.
- N.N., "Axelrod om bolsjevismen", *Social-Demokraten*, 18.12.1917, 1.
- N.N., "Bara Stalin et hela sanningen om mordet på Kirov, säger f.d. sovjetgeneral", *Social-Demokraten*, 05.03.1938, 1-12.
- N.N., "Besvärliga sittdynor", *Social-Demokraten*, 30.12.1934, 8.
- N.N., "Bolsjevikpartiet har spruvkit", *Social-Demokraten*, 26.03.1921, 1-6.
- N.N., "Bolsjevikinterpellationen om stadens värdskap", *Social-Demokraten*, 01.04.1925, 5.
- N.N., "Bolsjevism och socialism", *Social-Demokraten*, 16.07.1918, 4.
- N.N., "Bucharin ”erkänner”", *Social-Demokraten*, 07.03.1938, 4.
- N.N., "Demokratin i Stalins väntrum", *Social-Demokraten*, 27.08.1936, 1.

- N.N., "De norska bolsjevikerna och Moskva", *Social-Demokraten*, 29.03.1921, 9.
- N.N., "En ärelös triumf", *Social-Demokraten*, 14.03.1940, 8.
- N.N., "En generaluppgörelse med bolsjevismen vid mötet i Auditorium", *Social-Demokraten*, 05.09.1928, 1-10.
- N.N., "Enhetsfrontens krokvägar", *Social-Demokraten*, 06.11.1923, 5.
- N.N., "Flygtrafik på Moskva från 1 juli", *Social-Demokraten*, 13.05.1937, 1.
- N.N., "Förtvivlans terror", *Social-Demokraten*, 16.07.1918, 3.
- N.N., "Fransk synpunkt", *Social-Demokraten*, 30.11.1939, 10.
- N.N., "Fru Krestinskji häktad", *Social-Demokraten*, 06.03.1938, 1.
- N.N., "Halvsidig närsynhet", *Social-Demokraten*, 05.04.1938, 8.
- N.N., "Hemsk Moskvafinal", *Social-Demokraten*, 24.08.1936, 1-4.
- N.N., "Inbördeskriget i Ryssland fortfar", *Social-Demokraten*, 15.11.1917, 1.
- N.N., "I Ryssland behöves ingen opposition", *Social-Demokraten*, 28.02.1925, 9.
- N.N., "Konsekvenser", *Social-Demokraten*, 25.08.1939, 8.
- N.N., ""Konspirationer" med Tyskland, Polen och Japan", *Social-Demokraten*, 03.03.1938, 6.
- N.N., "Lenin og MacDonald", *Social-Demokraten*, 23.01.1924, 4.
- N.N., "Lenin våldför sig på konstituanten", *Social-Demokraten*, 15.12.1917.
- N.N., "Leo Trotskij har avlidit", *Social-Demokraten*, 23.08.1940, 7.
- N.N., "Lyckta dörrar i Moskva-målet", *Social-Demokraten*, 10.03.1938, 6.
- N.N., "Manifest til Rysslands arbetere", *Social-Demokraten*, 15.12.1917, 1.
- N.N., "Mensjevikprocess efter bolsjevikprocessen?", *Social-Demokraten*, 13.04.1938, 4.
- N.N., "Massaker på värlös civilbefolkning", *Social-Demokraten*, 03.12.1939, 14.
- N.N., "Moskva har en angivare på Torsgat. 10.", *Social-Demokraten*, 23.02.1923, 1.
- N.N., "Moskvarättegångens humbug avslöjades efter dödsdomarna", *Social-Demokraten*, 26.08.1936, 1.
- N.N., "Norska bolsjevikpartiet sprängt efter vägran att lyda Moskvaexekutiven", *Social-Demokraten*, 05.11.1923, 1.

- N.N., "Parodin i Moskva ökas med nya "bekännelser"", *Social-Demokraten*, 04.03.1938, 1.
- N.N., "Radek, Pjatakov förföljde Lenin!", *Social-Demokraten*, 29.01.1937, 22.
- N.N., "Rättegångsparodin i Moskva: Lenins gamla garde "erkänner" bestialiska mord, spioneri och förräderi", *Social-Demokraten*, 03.03.1938, 1.
- N.N., "Ryskt försök till camouflagen", *Social-Demokraten*, 05.12.1939, 8.
- N.N., "Stalin kväver oppositionen för att rädda sig i valet", *Social-Demokraten*, 24.08.1936, 1-3.
- N.N., "STALIN och JESHOV skulle MÖRDAS, SÄGA DE ANKLAGADE", *Social-Demokraten*, 04.03.1938, 6.
- N.N., "Storpolitisk familjeliv", *Social-Demokraten*, 20.02.1937, 8.
- N.N., "Svagheter hos Röda armén oroar Hitler", *Social-Demokraten*, 04.12.1939, 4.
- N.N., "Teknikens övermän", *Social-Demokraten*, 30.11.1939, 10.
- N.N., "Trotski tillbaka till Moskva. Skola striderna blossa upp på nytt? ", *Social-Demokraten*, 07.05.1925, 1.
- N.N., "Undran", *Social-Demokraten*, 07.03.1938, 6.
- N.N., "Upp- och nedvända världen", *Social-Demokraten*, 01.12.1939, 8.
- N.N., "Vad förestår i Ryssland?", *Social-Demokraten*, 16.09.1927, 5.
- N.N., "Zinovjeffgruppens arbete", *Social-Demokraten*, 27.12.1934, 8.
- N.N., "1936 års fosterlandsförrädare", *Social-Demokraten*, 03.09.1936, 8.
- Pauli, Ivan., "Våldsdådet mot Finland", *Social-Demokraten*, 01.12.1939, 4.
- Trepte, Kurt., "I thespiskärren genom det nya Ryssland", *Social-Demokraten*, 21.09.1934, 17.

SEKUNDÆRLITTERATUR

- Alm, Martin., "Ryska revolutionen i svenska ögon 1917-1920", i *Rysk Spegel – Svenska berättelser om Sovjetunionen – och om Sverige*, redigerat av Gerner, Kristian., og Karlsson, Klas-Göran., 113-49. Lund, Nordic Academic Press, 2008.
- Andræ, Carl Göran., *Revolt eller Reform – Sverige inför revolutionerna i Europa 1917-1918*, Stockholm, Carlsson Bokförlag, 1998.

- Bergström, Villy., "Program och ekonomisk politik 1920-1988 – SAP i regeringsställning", i *Socialdemokratins samhälle – SAP och Sverige under 100 år*, redigert av Misgeld, Klaus., Molin, Karl., og Åmark, Klas., 19-56. Kristianstad, Tiden, 1989.
- Berman, Sheri. *The Primacy of politics – Social Democracy and the Making of Europe´s Twentieth Century*, New York, Cambridge University Press, 2006.
- Blomqvist, Håkan., "Socialismus Asiaticus – Bolsjevismen som orientaliskt hot för svenska socialdemokrater", i *Kommunismen hot og löfte – arbetarrörelsen i skuggen av Sovjetunionen 1917-1991*, redigert av Blomqvist, Håkan., og Ekdahl, Lars., 13-38. Stockholm, Carlsson bokförlag, 2002.
- Blomqvist, Håkan., "Lost Worlds of Labour – Paul Olberg, the Jewish Labour Bund, and Menshevik Socialism", i *The Sea of Identities – A Century of Baltic and East European Experiences with Nationality, Class, and Gender*, redigert av Götz, Norbert., 139-172. Huddinge, Södertörn University, 2014.
- Brown, Archie., *The Rise and Fall of Communism*, London, Vintage Books, 2010.
- Bukharin, Nikolaj., *Historical Materialism – A System of Sociology*, oversatt av N.N., New York, Martino Publishing, 2013 (*Теория исторического материализма*, 1.utg., 1921).
- Bull, Edvard d.y., "Fra bøndenes og husmennesenes samfunn til den organiserte kapitalisme", i *Makt og Motiv – Et festskrift til Jens Arup Seip*, redigert av Bull, Edvard d.y., Hølmekbakk, Gordon., Maurseth, Per., og Mykland, Knut., 225-38. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 1975.
- Bull, Edvard d.y., *norsk fagbevegelse – Oversikt over fagorganisasjonens historie*, 2.utg., Oslo, Tiden Norsk Forlag, 1979 (1.utg., 1968).
- Bull, Trygve., *Mot Dag og Erling Falk*, Oslo, J. W. Cappelens Forlag, 1955.
- Caute, David., *The Fellow-Travellers – A postscript to the Enlightenment*, London, Weidenfeld and Nicolson Limited, 1973.
- Cohen, Stephen F., *Bukharin and the Bolshevik Revolution – A Political Biography 1888-1938*, New York, Oxford University Press, 1980 (1.utg., 1973).
- Danielsen, Egil., *Norge-Sovjetunionen – Norges utenrikspolitikk overfor Sovjetunionen 1917-1940*, Oslo, Universitetsforlaget, 1964.

- Dostojevskij, Fjodor., *En forfatters dagbok*, oversatt av Digernes, Ivar., Oslo, Solum Forlag, 1990 (Дневник писателя, 1.utg., 1881).
- Elvander, Nils., *Skandinavisk arbetarrörelse*, Stockholm, LiberFörlag, 1980.
- Findlay, Ronald., og O'Rourke, Kevin H., *Power and Plenty – Trade, War, and the World Economy in the Second Millennium*, New Jersey, Princeton University Press, 2007.
- Fitzpatrick, Sheila., *The Russian Revolution*, 4.utg., Oxford, Oxford University Press, 2017 (1.utg., 1982).
- Fülöp-Miller, René., *The Mind and Face of Bolshevism – An Examination of Culutral Life in Soviet Russia*, oversatt av Flint, F. S., og Tait, D. F., London, G. P. Putnam's sons, 1927 (*Geist und Gesicht des Bolschewismus – Derstellung und Kritik des kulturellen Lebens in Sowjet-Russland*, 1.utg., 1926).
- Fure, Odd-Bjørn., "Mellom reformisme og bolsjevisme – Norsk arbeiderbevegelse 1918-1920 – Teori Praksis", Doktorgradsavhandling, Universitet i Bergen, 1983.
- Gerhardsen, Einar., *Unge år*, Oslo, Tiden Norsk Forlag, 1976 (1.utg., 1974).
- Glenthøj, Rasmus., *En moderne nations fødsel – Norsk national identifikasjon hos embædsmand og borgere 1807-1820*, Odense, Syddansk universitetsforlag, 2008.
- Gramsci, Antonio., "Notebook 7", i *Antonio Gramsci prison notebooks*, Bind 3 av 3, oversatt og redigert av Buttigieg, Joseph A., 151-228. New York, Columbia University Press, 2011 (1.utg., 1975).
- Gramsci, Antonio., "Notebook 8", i *Antonio Gramsci prison notebooks*, Bind 3 av 3, oversatt og redigert av Buttigieg, Joseph A., 229-383. New York, Columbia University Press, 2011 (1.utg., 1975).
- Gram, Trond., og Rønning, Ole Martin., *De lange linjer – Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, Oslo, Res Publica, 2017.
- Grass, Martin., "«Världens Stockholm» – Stockholmskonferensen 1917", i *Då var det 1917*, redigert av Bosdotter, Kjersti., Ekdahl, Lars., og Lindgren, Anne-Marie., 166-185. Huddinge, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek og Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap, 2017.
- Gustafsson, Karl Erik., og Rydén, Per., *A History of the Press in Sweden*, Göteborg, Nordicom Sverige, 2010.

- Haffner, Sebastian., *Failure of a Revolution – Germany 1918-19*, oversatt av Rapp, Georg., London, André Deutsch Limited, 1973 (*Die Verratene Revolution*, 1.utg., 1969).
- Hagen, Mark von., "Federalisms and Pan-movements: Re-Imagining Empire", i *Russian Empire – Space, People, Power, 1700-1930*, redigert av Burbank, Jane., Hagen, Mark von., og Remnev, Anatolyi, 494-510. Bloomington, Indiana University Press, 2007.
- Hazan, Éric., *A History of the Barricade*, oversatt av Fernbach, David., London, Verso, 2015 (*La barricade – Histoire d'un objet révolutionnaire*, 1.utg., 2013).
- Hobsbawm, Eric., *Ekstremismens tidsalder – Det 20. århundrets historie 1914-1991*, oversatt av Ree, Egil Johan., Oslo, Gyldendal, 1997 (*Age of Extremes – The Short Twentieth Century 1914-1991*, 1.utg., 1994).
- Hodne, Ørnulf., *Folk og fritid – En mellomkrigsstudie i norsk arbeiderbevegelse*, Oslo, Novus Forlag, 1994.
- Hoem, Edvard., *Til ungdommen – Nordahl Griegs liv*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 1989.
- Høidal, Oddvar., *Trotsky i Norge - et sår som aldri gror*, oversatt av Høidal, Kløvnes., Oslo, Spartacus forlag, 2009.
- Isaksson, Anders., *Per Albin III – Partiledaren*, Stockholm, Wahlström & Widstrand, 2002 (1.utg., 1996).
- Isaksson, Anders., *Per Albin IV – Landsfadern*, Stockholm, Wahlström & Widstrand, 2002 (1.utg., 1996).
- Johansson, Alf W., og Norman, Torbjörn., "Sveriges säkerhet och världens fred – Socialdemokratin och utenrikspolitikken", i *Socialdemokratins samhälle SAP och Sverige under 100 år*, redigert av Misgeld, Klaus., Molin, Karl., og Åmark, Klas., 250-281. Kristianstad, Tiden, 1989.
- Jørgensen, Marianne Winther., og Phillips, Louise., *Diskursanalyse – som teori og metode*, Fredriksberg, Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur, 2013 (1.utg., 1999).
- Kan, Aleksander., *Hemmabolsjevikerna – Den svenska socialdemokratin, ryska bolsjevikerna och mensjevikerna under världskriget och revolutionsåren 1914-1920*, Stockholm, Carlssons, 2005.

- Kuhn, Gabriel., "Austromarxism, Red Vienna, and Working-Class Culture", i *Antifascism, Sports, Sobriety – Forging a militant working-class culture*, redigert av Kuhn, Gabriel., 1-56. Oakland, PM Press, 2017.
- Lenin, Vladimir I., *Imperialism – The Highest Stage of Capitalism*, oversatt av N.N., Mansfield, Martino Publishing, 2011 (*Империализм как высшая стадия капитализма*, 1.utg., 1917).
- Lenin, Vladimir I., *What is to be Done?*, oversatt av Fineberg, Joe., og Hanna, George., London, Penguin Books, 1989 (*Что делать? Наболевшие вопросы нашего движения*, 1.utg., 1902).
- Liestøl et al., "1880-årene – Partipressen blir til", bind 2 i *Norsk Presses Historie 1-4*, redigert av Dahl, Hans Fredrik., Oslo, Universitetsforlaget, 2010.
- Lorenz, Einhart., *Arbeiderbevegelsens historie – Norsk Sosialisme i internasjonalt perspektiv 1789-1930*, Oslo, Pax Forlag, 1972.
- Lorenz, Einhart., *Norweigsche Arbeiterbewegung und Kommunistische Internationale 1919 1930 – Untersuchung zur Politik der norwegischen Sektion der Kommunistischen Internationale*, Oslo, Pax Forlag, 1978.
- Lyshagen, Guttorm., *Fra storhusholdning til moderne mediekonsern – Norsk Arbeiderpresses historie*, u.u., A-pressen, 2008.
- Lukács, György., *Historie og klassebevissthet – studier i marxistisk dialektikk*, oversatt av Berntsen, Harald., og Rafoss, Stein., Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 1971 (*Geschichte und Klassenbewusstsein*, 1.utg., 1923).
- Lundström, Gunilla., Rydén, Per., og Sandlund, Elisabeth., "Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)", bind 3 i *Den svenska pressens historia*, redigert av Gustafsson, Karl Erik., og Rydén, Per., Stockholm, Ekerlids förlag, 2001.
- Linderborg, Åsa., *Socialdemokraterna skriver historia – Historieskriving som ideologisk maktresurs 1892-2000*, 2.utg., Stockholm, Atlas, 2002 (1.utg., 2001).
- Luxemburg, Rosa., "Leninism or Marxism?", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, 82-108. Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1961 (*Organizational Questions of the Russian Social Democracy*, 1.utg., 1904).

- Luxemburg, Rosa., "The Russian Revolution", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, 25-80. Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1961 (*La Révolution Russe*, oversatt av Paul Levi, 1.utg., 1922).^{viii}
- Malia, Martin., *Russia under Western eyes – from the bronze horseman to the Lenin mausoleum*, Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 1999.
- Marx, Karl., *The Civil War in France*, London, The Electric Book Company, 2001 (1.utg., 1871). pdf.
- Maurseth, Per., *Fra moskva-teser til kristiania-forslag – Det norske arbeiderparti og Komintern fra 1921 til februar 1923*, Oslo, Pax Forlag, 1972.
- McNally, David., "Language, history, and class struggle", *Monthly Review*, 47.årgang, nummer 3, 1995, 13, DOI:10.14452/MR-047-03-1995-07_2.
- Möller, Tommy., *Svensk politisk historia – Strid och samverkan under tvåhundra år*, Lund, Studentlitteratur, 2015.
- Nielsen, Jens Petter., *Døden løser alt – Nye perspektiver på Stalins terror*, Oslo, Scandinavian Academic Press, 2012.
- Nielsen, Jens Petter., "Russland og den svensk-norske «dualisme» (1814-1905)", *Nordisk Østforum*, 28.årgang, nummer 1, 2014, 47-60.
- Nove, Alec., *An Economic History of the U.S.S.R.*, Middlesex, Penguin Books, 1975 (1.utg., 1969).
- Olstad, Finn., "Spørsmålet om revolusjon i Norge og Skandinavia 1917-21", *Arbeiderhistorie*, 32.årgang, nummer 1, 2018, 127-41.
- Ottosen, Rune., "Arbeiderbevegelsens Presseforbund (APF)", *Pressehistorisk tidsskrift*, u.å., nummer 21, 2014, 46-69.
- Péteri, György., "Before the Schism – Revisiting György Lukács's "Plebeian Democracy" in a Global Perspective", i *Samtidshistoria och politik – Vänbok till Karl Molin*, redigert av Björk, Ragnar., og Johansson, Alf W., 357-390. Stockholm, Hjalmarsson & Högberg, 2004.
- Péteri, György., "The Oblique Coordinate Systems of Modern Identity", i *Imagining the West in Eastern Europe and the Soviet Union*, redigert av Péteri, György, 1-12. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 2010.

- Pryser, Tore., "Klassen og Nasjonen – (1936-1946)", bind 4 i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, redigert av Kokkvoll, Arne., og Sverdrup, Jakob., Oslo, Tiden Norsk Forlag, 1988.
- Røed, Helge., *Ola Tiltak – En biografi om den politiske strategen Ole Colbjørnsen*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 2018.
- Rønning, Ole Martin., "Kulturkampen som endte i heksejakt – Sosialistisk Kulturfront 1935-1937", *Historisk tidsskrift*, 97.årgang, nummer 2, 2018, 115-31.
- Said, Edward., *Orientalism*, 3.utg., London, Penguin, 2003 (1.utg., 1978).
- Santucci, Antonio A., *Antonio Gramsci*, oversatt av Mauro, Graziella Di., New York, Monthly Review Press, 2010 (*Antonio Gramsci 1897-1937*, 1.utg., 2005).
- Sejersted, Francis., *Sosialdemokratiets tidsalder – Norge og Sverige i det 20. Århundre*, Oslo, Pax Forlag, 2013.
- Storsveen, Odd Arvid., "Evig gammel – Henrik Wergeland, P. A. Munch og historiens nasjonale funksjon", i *Jakten på det norske – Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, redigert av Sørensen, Øystein., Oslo, Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Sundvall, Eirik Wiig., *Gerhardsens Valg – Arbeiderpartiets tunge avskjed med Sovjetunionen*, Trondheim, Gyldendal Norsk Forlag, 2016. epub.
- Svensson, Torsten., "Socialdemokratins dominans – En studie av den svenska socialdemokratins partistrategi", Doktorgradsavhandling, Uppsala Universitet 1994.
- Sørensen, Øystein., "Hegemonikamp om det norske – Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945", i *Jakten på det norske – Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, redigert av Sørensen, Øystein., Oslo, Ad Notam Gyldendal, 1998.
- Tjelmeland, Hallvard., "Arbeiderpartiet, bolsjevikpartiet og sovjetstaten 1917-1991", *Arbeiderhistorie*, 21.årgang, nummer 1, 2017, 85-105.
- Wolfe, Bertram D., "Introduction", i *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, 1-24. Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1961.
- Wolff, Larry., *Inventing Eastern Europe – The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, California, Stanford University Press, 1994.

PRIMÆRKILDER SOM IKKE ER LEST PÅ ARKIV

ARBEIDERBLADET, SOCIAL-DEMOKRATEN (OSLO) TIL APRIL 1923^{ix}

- Aamlid, Johanne, "Arbeiderpartiet og bønderne", *Arbeiderbladet*, 21.09.1933, 3-9.
- Aamodt, Birger., Hansteen, Viggo., Hilt, Christian., Johannessen, Alb., Madsen, Nils., Stav, Oskar., og Tangen, Jens., "Oplysning om Sovjet-Samveldet", *Arbeiderbladet*, 26.09.1938, 3.
- Andersen, Henry., "Arbeideropposisjonens oprop", *Arbeiderbladet*, 06.05.1925, 5.
- Berli, Ragnvald., "«Trotskiismen», stalinismen og D.N.A", *Arbeiderbladet*, 10.03.1938, 8.
- Colbjørnsen, Ole., "Den internasjonale 40 timers uke", *Arbeiderbladet*, 20.09.1934, 2.
- Egede-Nissen., "Breve fra Russland", *Social-Demokraten*, 16.02.1918, 3.
- Friis, Jakob., "Foran landsmøtet 1919", *Social-Demokraten*, 07.06.1919, 5-7.
- Friis, Jakob., "Fra Vort Arbeide til Arbeiderbladet", *Arbeiderbladet*, 03.04.1923, 1-2.
- Hegna, Trond., "Olav Scheflo «Vor Internationale»", *Social-Demokraten*, 28.12.1922, 3.
- Hilt, Christian., "Svar på et angrep", *Arbeiderbladet*, 29.09.1938, 3.
- Knight., "Respekten for livet", *Arbeiderbladet*, 08.02.1933, 8.
- Lenin, Vladimir I., "Aapent brev til Europas og Amerikas arbeidere", *Social-Demokraten*, 10.03.1919, 6.
- Lian, Ole O., og Nygaardsvold, Johan., "Til arbeiderklassen i Norge", *Arbeiderbladet*, 05.11.1923, 1.
- Madsen, Alfred., "Enighet og forsning", *Social-Demokraten*, 28.12.1922, 4.
- N.N., "16 dødsdommer i Moskva", *Arbeiderbladet*, 24.08.1936, 1-16.
- N.N., "1ste mai i Oslo", *Arbeiderbladet*, 02.05.1925, 7.
- N.N., "Aksjonen mot Lenin-garden", *Arbeiderbladet*, 22.08.1936, 16.
- N.N., "Bolschevismen og socialismen", *Social-Demokraten*, 19.07.1918, 4.
- N.N., "Dagens nytt idag", *Arbeiderbladet*, 18.09.1939, 4.
- N.N., "Den antibolsjevikiske blokkdannelse", *Arbeiderbladet*, 05.05.1925, 4.
- N.N., "Det norske teatrets premiere lørdag", *Arbeiderbladet*, 03.02.1933, 7.
- N.N., "Det russiske åttaket", *Arbeiderbladet*, 30.11.1939, 17.
- N.N., "Emil Stangs foredrag", *Social-Demokraten*, 17.03.1919, 4.
- N.N., "En skam og skjensel", *Arbeiderbladet*, 30.11.1939, 4.
- N.N., "Kommunistene og Folkeforbundet", *Arbeiderbladet*, 19.09.1934, 8.

- N.N., "Krig eller fred i det fjerne Østen? ", *Arbeiderbladet*, 18.09.1934, 3.
- N.N., "Kunsten i Sovjetsamveldet – og i Norge", *Arbeiderbladet*, 07.10.1935, 5.
- N.N., "Landsmøtet. Tilslutning til blokadeerklæringen", *Social-Demokraten*, 10.06.1919, 4.
- N.N., "Lenin døde igår aftes", *Arbeiderbladet*, 22.01.1924, 1-8.
- N.N., "Osloarbeiderne hylder Sovjet-samveldet", *Arbeiderbladet*, 08.11.1937, 1.
- N.N., "Oslo i bakleksen", *Arbeiderbladet*, 24.10.1935, 15.
- N.N., "Overfallet på Finland", *Arbeiderbladet*, 01.12.1939, 4.
- N.N., "Partiets møter. Advokat Stang i Uranienborg Kredsforening", *Social-Demokraten*, 19.03.1919, 2.
- N.N., "Partistriden i Russland", *Arbeiderbladet*, 21.02.1929, 3.
- N.N., "Radeks skjebne", *Arbeiderbladet*, 18.04.1925, 4.
- N.N., "Ro og Kaldblodighet", *Arbeiderbladet*, 25.08.1939, 4.
- N.N., "Sinovjev fordømmer Radek, men godkjenner hans synspunkter", *Arbeiderbladet*, 20.04.1925, 2.
- N.N., "Sinovjev: Vi drepte Kirov", *Arbeiderbladet*, 20.08.1936, 2.
- N.N., "Situasjonen i Russland i dag", *Social-Demokraten*, 11.06.1919, 2.
- N.N., "Skal hele den gamle Lenin-garde tilintetgjøres?", *Arbeiderbladet*, 21.08.1936, 13.
- N.N., "Sovjet feirer sin 20-årsdag", *Arbeiderbladet*, 08.11.1937, 2.
- N.N., "Sprekken i det nye parti", *Arbeiderbladet*, 18.04.1925, 10.
- N.N., "Så sakte!", *Arbeiderbladet*, 05.05.1925, 3.
- N.N., "Tilbake fra Russland", *Social-Demokraten*, 12.03.1919, 4.
- N.N., "Til Den sosialistiske Arbeiderinternasjonale! Til Den kommunistiske Internasjonale! Til arbeidere i alle land!", *Arbeiderbladet*, 14.02.1933, 4.
- N.N., "Trotski", *Arbeiderbladet*, 23.12.1936, 4.
- N.N., "Trotski påviser at anklagene fra Moskva er OPKONSTRUERT", *Arbeiderbladet*, 21.08.1936, 1-2.
- N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret", *Arbeiderbladet*, 08.02.1933, 7.^x
- N.N., "«Under sovjet» på det norske teatret", *Arbeiderbladet*, 15.02.1933, 7.^{xi}
- N.N., "Verre og verre i Moskva", *Arbeiderbladet*, 05.03.1938, 1.

- Normann, Axel Otto., "Ingjald Haalands jubileumsforestilling", *Arbeiderbladet*, 20.02.1933, 3.
- Normann, Axel Otto., "Premièren på Det norske Teatret lørdag", *Arbeiderbladet*, 06.02.1933, 7.
- Punternvold, Michael., "Hvad bolschevikerne mener om vore hjemlige arbeiderråd", *Social-Demokraten*, 22.03.1919, 5-6.
- Punternvold, Micheal., og Stang, Emil., "To av Sovjet-Ruslands ledende mænd uttaler sig", *Social-Demokraten*, 10.03.1919, 1-2.
- Scheflo, Olav., "Internationalen og Sovjet-Russland", *Social-Demokraten*, 28.12.1922, 5.
- Sköld, Hannes, "Russland under bolschevismen", *Social-Demokraten*, 20.07.1918, 5.
- Stang, Emil., "Den røde terror i Rusland", *Social-Demokraten*, 17.03.1919, 3.
- Stang, Emil., "En mot alle", *Social-Demokraten*, 20.03.1919, 5.
- Stang, Emil., "Internationalen og vi", *Social-Demokraten*, 29.12.1922, 3.
- Tranmæl, Martin., "Den nye akse", *Arbeiderbladet*, 18.09.1939, 4.
- Tranmæl, Martin., "En giftplante", *Arbeiderbladet*, 12.05.1937, 4.
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 10.11.1937, 3.^{xii}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 09.03.1938, 3.^{xiii}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 17.03.1939, 3.^{xiv}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 18.03.1939, 3.^{xv}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 19.08.1939, 3.^{xvi}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 25.08.1939, 3.^{xvii}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 30.09.1939, 3.^{xviii}
- Tranmæl, Martin., Lederartikkel uten tittel, *Arbeiderbladet*, 15.03.1940, 3.^{xix}
- Vogt, Johan., "Nye livsformer i Russland", *Arbeiderbladet*, 03.04.1925, 2.

DET TYVENDE AARHUNDREDE 1931-40

- Bauer, Otto., "Moskvaprosessen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 37.årgang, nummer 10, 1936, 335-40.
- Colbjørnsen, Ole., "Planøkonomi i praksis – Den første og den annen femårsplan", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årgang, nummer 8-9, 1934, 258-264.
- Franke, F., "Vår stilling til Russland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 41.årgang, u.nr., 1940, 18-22.

- Friis, Jakob., "Lenin som Demokrat og Krisepolitiker II", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årgang, nummer 6, 1934, 204-6.
- Heggum, Hans og Huxley, Julian., "Russland, den planmessige stat", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årgang, nummer 2, 1932, 43-45.
- Heggum, Hans., "Folkets teater i Russland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 32.årgang, nummer 9, 1931, 298-99.
- Hegna, Trond., "Kollektivbruket, den sovjet-russiske landbruksbedrift", *Det Tyvende Aarhundrede*, 38.årgang, nummer 3, 1937, 121-23.
- Krogh, Sverre., "Den russiske femårsplanen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årgang, nummer 4, 1932, 118-24.
- Meyer, Håkon., "Gorki om Lenin", *Det Tyvende Aarhundrede*, 32.årgang, nummer 10, 1931, 337-38.
- Månsson, Fabian., "Det russiske jordbruk i støpeskjeen", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årgang, nummer 6, 1934, 207-8.
- N.N., "Stalin", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årgang, nummer 9, 1932, 277-82.
- N.N., "Utlandet", *Det Tyvende Aarhundrede*, 41.årgang, u.n., 1940, 1-14.
- Ording, Arne., "Den nye verdenskrig", *Det Tyvende Aarhundrede*, 40.årgang, u.n., 1939, 191-95.
- Ording, Arne., "Sovjet-Samveldets utenrikspolitikk", *Det Tyvende Aarhundrede*, 40.årgang, u.n., 1939, 235-37.
- P., "Sovjet-samveldets landbruk", *Det Tyvende Aarhundrede*, 39.årgang, nummer 8, 1938, 236-39.
- Torbjørnsen, Alf., "Forvandlingen av den russiske landsby", *Det Tyvende Aarhundrede*, 34.årgang, nummer 3, 1933, 78-83.
- Torbjørnsen, Alf., "U.S.S.R. og Japan", *Det Tyvende Aarhundrede*, 35.årgang, nummer 2, 1934, 47-50.
- Ullmann, Vilh., "Bydannelser og boligproblemer i sovjetrussland", *Det Tyvende Aarhundrede*, 33.årgang, nummer 8, 1932, 188-223.

LITTERATUR

- Colbjørnsen, Ole., og Sømme, Axel., *En norsk 3-årsplan – Veien til en socialistisk planøkonomi i Norge*, Oslo, Det Norske Arbeiderpartis Forlag, 1933.

- Hansen, Arvid., *Arbeidernes Rusland*, Kristiania, Det Norske Arbeiderparti Forlag, 1919.
- Karleby, Nils., *Socialismen inför Verkligheten – Studier över socialdemokratisk åskådning och nutidspolitik*, Furusund, Greycat Publishing House, 2018 (1.utg., 1926).
- Puntervold, Micheal., *I Lenins land*, Kristiania, Helge Erichsen & Co.s Forlag, 1919.

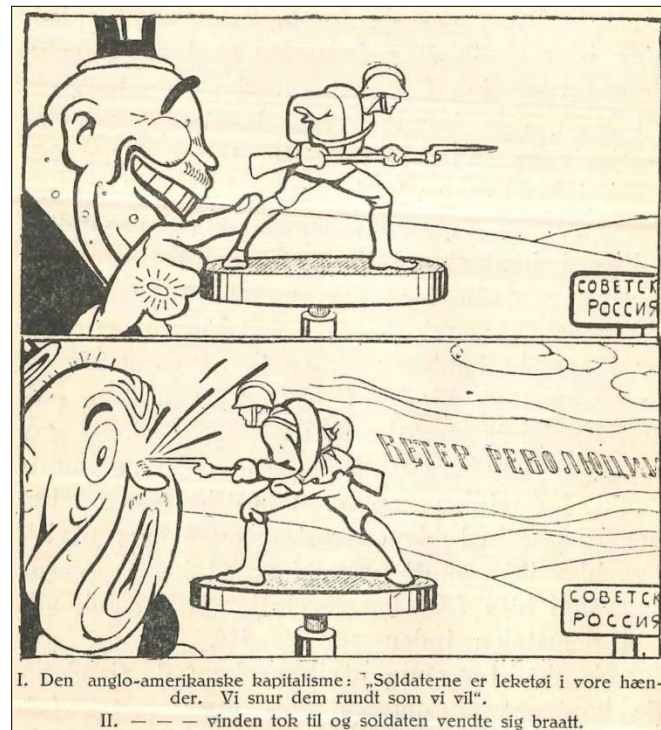
SLUTTNOTER; EN KOMMENTAR TIL KILDEFØRINGEN

-
- ⁱ "Theodor Dan" er den originale stavelsen til Fjodor Dan i denne kilden.
- ⁱⁱ "N. Strannikov" er pseudonymet til Nils Lindh, og det originale navnet denne boken ble publisert med.
- ⁱⁱⁱ "Paul Axelrod" er den originale stavelsen i denne kilden, jeg har valgt å kildeføre Pavel Akselrod.
- ^{iv} "Th. Dan" er den originale stavelsen i denne kilden, jeg har valgt å kildeføre Fjodor Dan.
- ^v "Theodor Dan" er den originale stavelsen i denne kilden, jeg har valgt å kildeføre Fjodor Dan.
- ^{vi} "N. Strannikov" var pseudonymet til Nils Lindh, og det originale navnet denne artikkelen ble publisert med.
- ^{vii} "B. Mehr" er navnet det ble signert med i Social-Demokraten.
- ^{viii} "The Russian Revolution" er notater Luxemburg skrev om utviklingen i Russland det første året etter oktoberrevolusjonen fra sin fengselscelle. Publiseringen av notatene skjedde først etter hennes død. Da ble de publisert i Frankrike og Tyskland i *La Populaire*, takket være hennes partifelle Paul Levi; Wolfe, "Introduction", 16-20.
- ^{ix} Alle kildene brukt fra Social-Demokraten/Arbeiderbladet er digitalisert og lest på nasjonalbiblioteket sine nettsider.
- ^x I fotnotene er denne kilden markert med en «a» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med en separat kilde.
- ^{xi} I fotnotene er denne kilden markert med en «b» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med en separat kilde.
- ^{xii} I fotnotene er denne kilden markert med en «a» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xiii} I fotnotene er denne kilden markert med en «b» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xiv} I fotnotene er denne kilden markert med en «c» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xv} I fotnotene er denne kilden markert med en «d» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xvi} I fotnotene er denne kilden markert med en «e» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xvii} I fotnotene er denne kilden markert med en «f» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xviii} I fotnotene er denne kilden markert med en «g» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.
- ^{xix} I fotnotene er denne kilden markert med en «h» på slutten av hver referanse ettersom tittelen er likelydende med flere separate kilder.

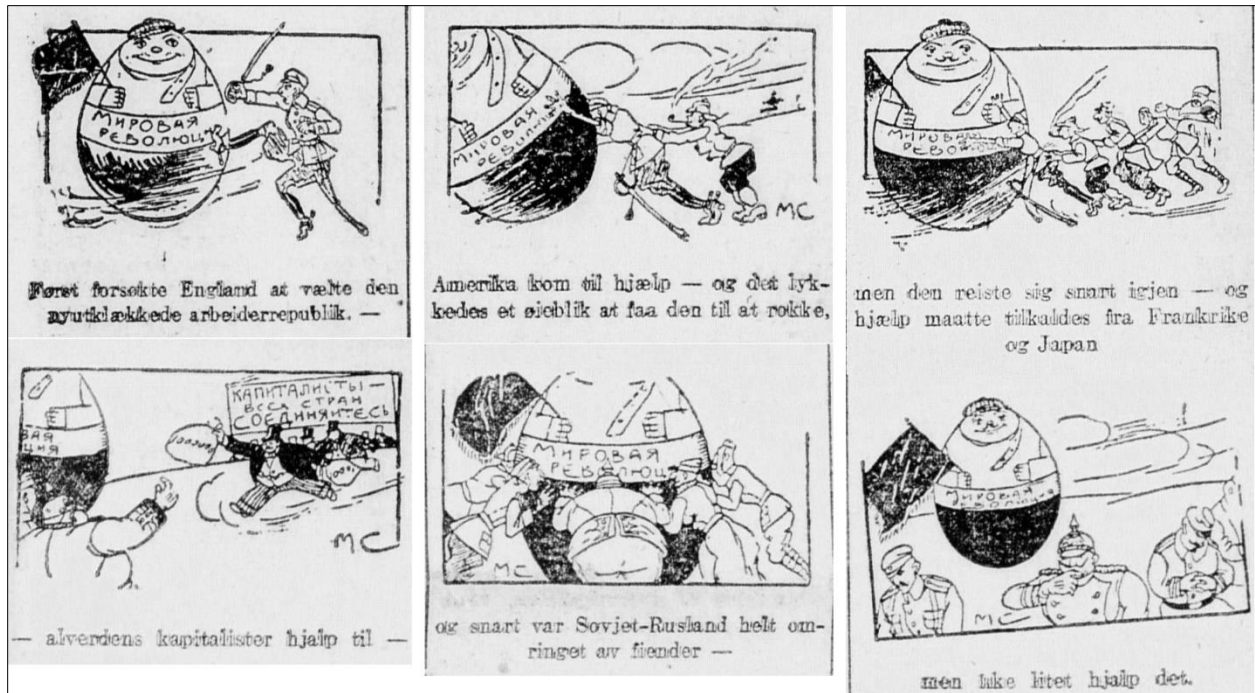
APPENDIKS

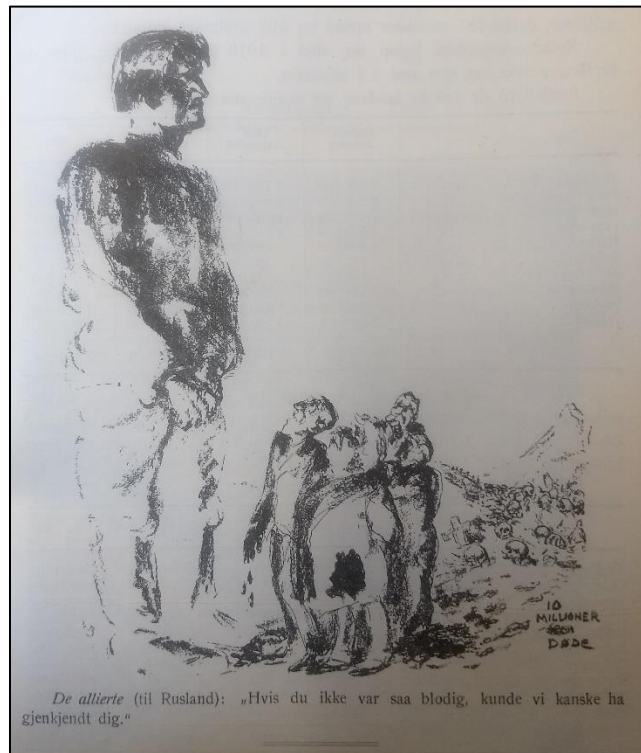
Bilde 3.1: Hansen, *Arbejdernes Rusland*.

Bilde 3.2: Puntervold, *I Lenins land*.

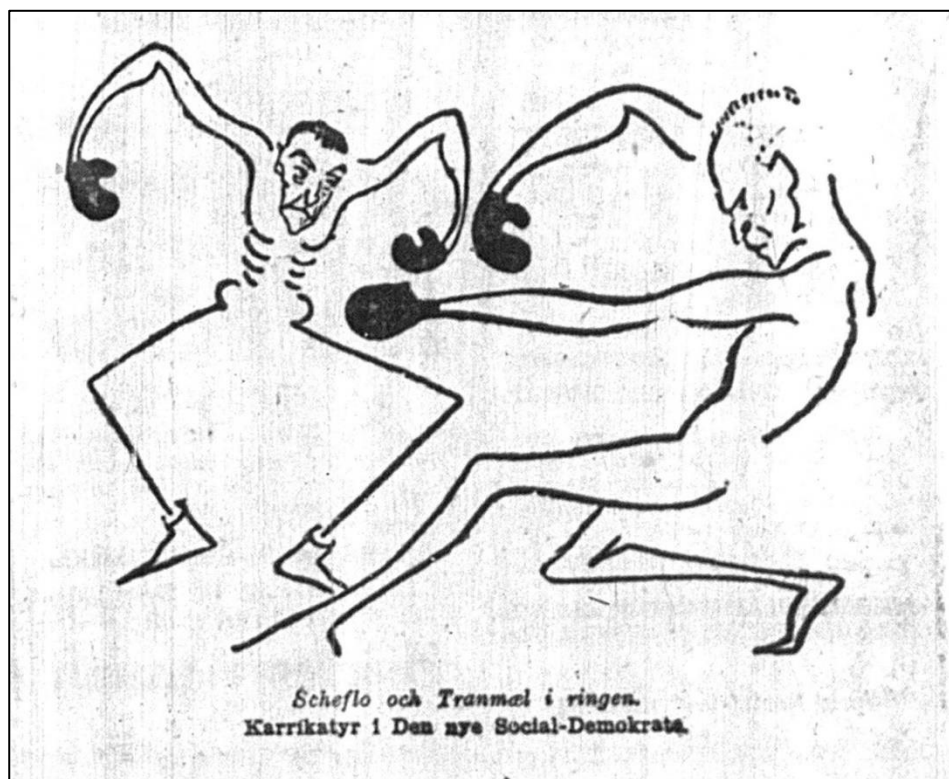
Bilde 3.3: Puntervold, "Hvad bolschevikerne mener om vore hjemlige arbeiderraad".

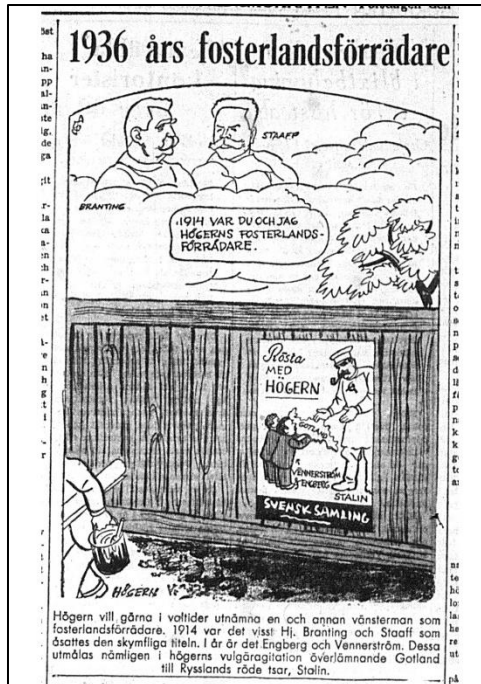
Bilde 3.4: OSLO/AAB, Meyer, "Rød og hvit terror".

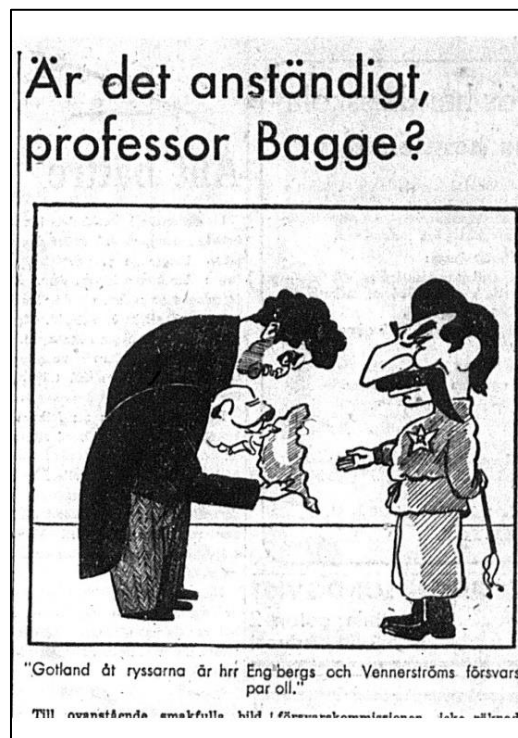
Bilde 4.1: STOCKHOLM/KB, N.N., "Enhetsfrontens krokvägar".

Bilde 4.2: STOCKHOLM/KB, N.N., "Norska bolsjevikpartiet sprängt efter vägran att lyda Moskvaexekutiven".

Bilde 4.3: STOCKHOLM/KB, N.N., "1936 års fosterlandsförrädare".

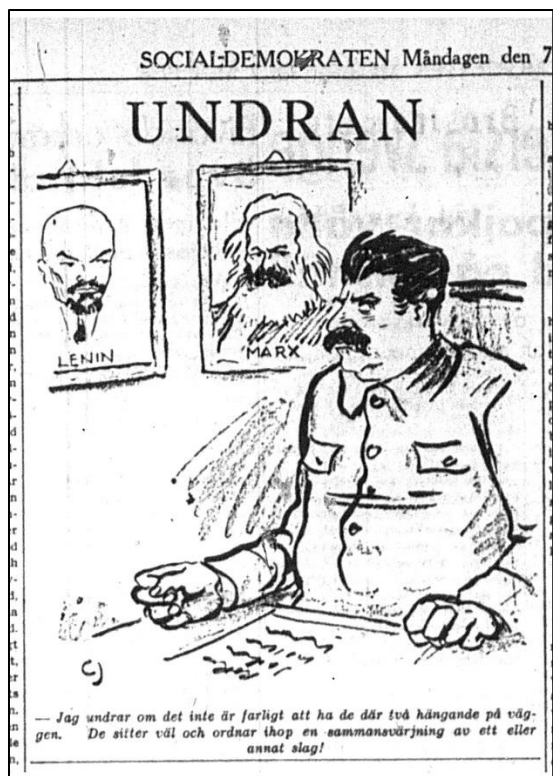
Bilde 4.4: STOCKHOLM/KB, N.N., "Är det anständigt, professor Bagge".

Bilde 4.5: STOCKHOLM/KB, N.N., "Alla tiders sagoberättare".

Bilde 4.6: STOCKHOLM/KB, N.N., "Demokratin i Stalins väntrum".

Bilde 4.7: STOCKHOLM/KB, N.N., "Undran".

Bilde 4.8: STOCKHOLM/KB, N.N., "Aktuell erinran".

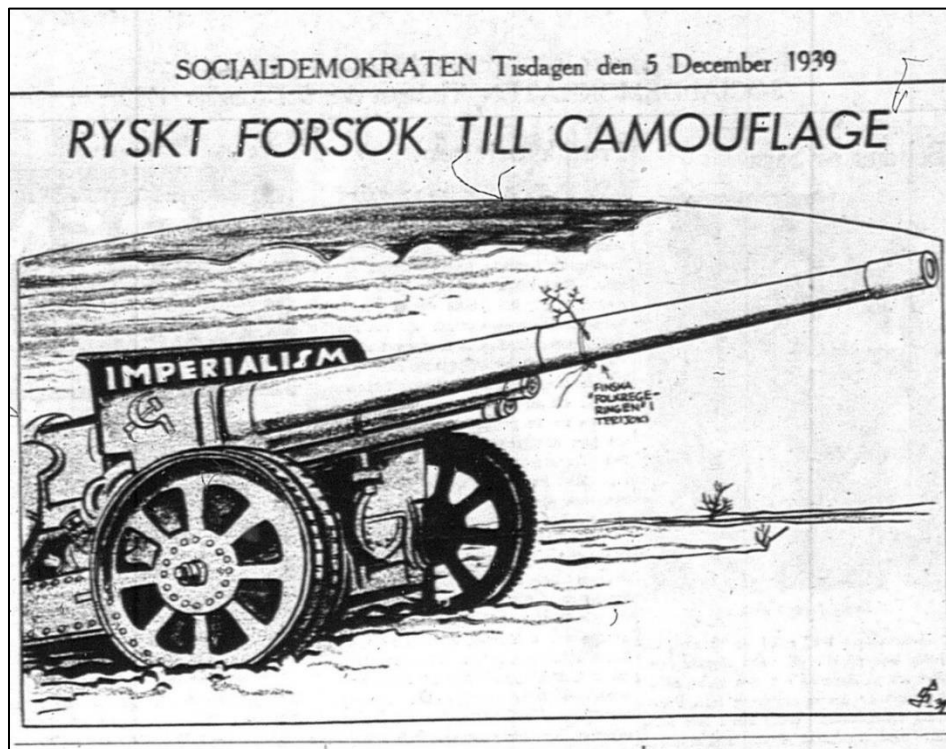
Bilde 4.9: STOCKHOLM/KB, N.N., "Massaker på värnlös civilbefolkning".

Bilde 4.10: STOCKHOLM/KB, N.N., "En ärelös triumf".

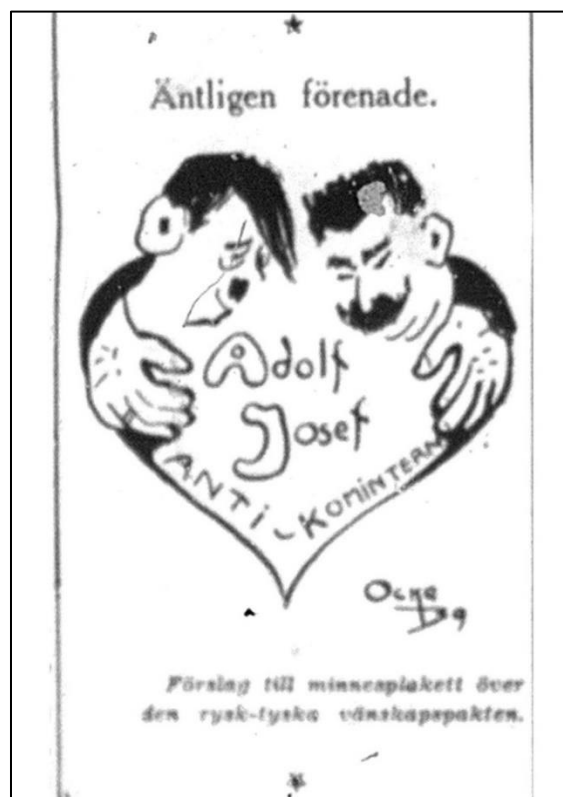
Bilde 4.11: STOCKHOLM/KB, N.N., "Fransk synpunkt".

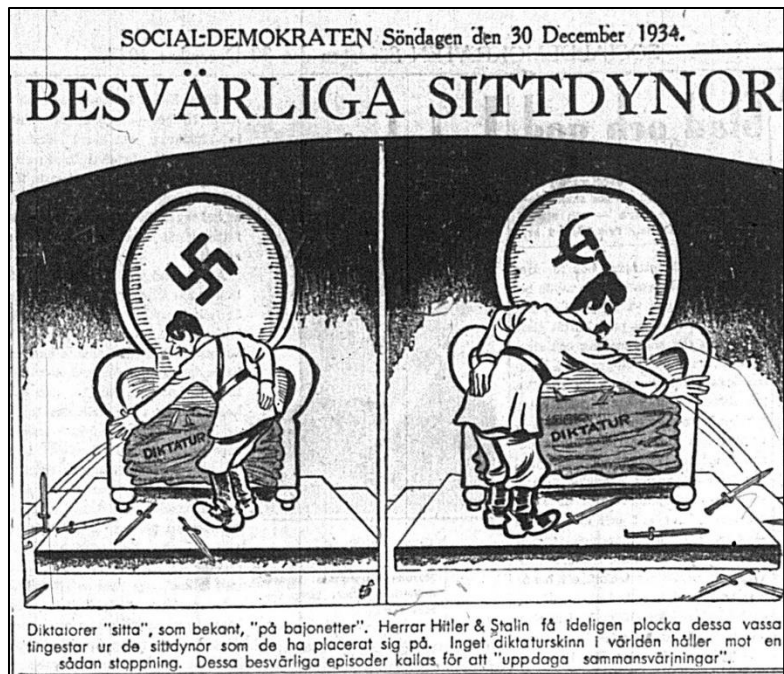
Bilde 4.12: STOCKHOLM/KB, N.N., "Ryskt försök till camouflagen".

Bilde 4.13: STOCKHOLM/KB, N.N., "Upp- och nedvända världen".

Bilde 4.14: STOCKHOLM/KB, N.N., "Äntligen förenade".

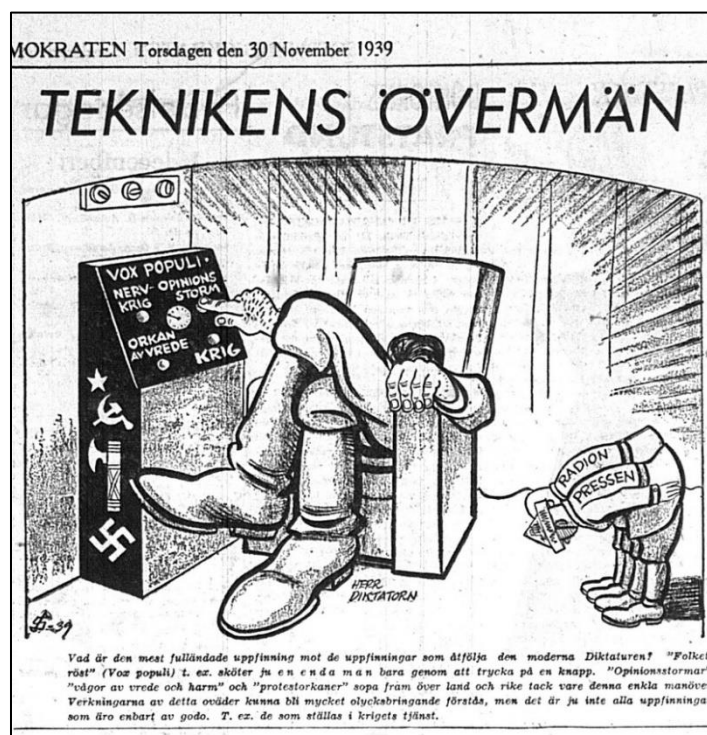
Bilde 4.15: STOCKHOLM/KB, N.N., "Besvärliga sittdynor".

Bilde 4.16: STOCKHOLM/KB, N.N., "Halvsidig närsynthet".

Bilde 4.17: STOCKHOLM/KB, N.N., "Storpolitisk familjeliv".

Bilde 4.18: STOCKHOLM/KB, N.N., "Teknikens övermän".

